

SZEPLŐTLEN ASSZONY

REGÉNY

ÍRTA ES ILLUSZTRÁLTA

NAGY ENDRE

BUDAPEST, LÉGRÁDY TESTVÉREK KIADÁSA

LÉGRÁDY TESTVÉREK NYOMÁSA BUDAPEST.

ELSŐ RÉSZ

(Határszéli ruthén paraszt szobája, ősz van, csúnya, lucskos ősz ; a levegőt is kellemetlen sárgás köd telíti, mintha ez is gőzzé vált sár volna.)

A kis faluban két hét óta egy honvédhadosztály ütött tanyát, ennél fogva az úton, a kunyhók között sűrűn lézengenek mindenféle rendű katonák. A kunyhók fából vannak, picinykés ablakokkal, roskadó szalma tetővel. Némelyik kunyhónak tetejét leszedték a huszárok alomnak a lovak alá; most a füstös gerendaváz kopáran meredezik.

Az iskolában — sárga vakolt épület — van a parancsnokság. Eléje gyalogjárót hevenyésztek, egy kis darabon a feneketlen utat dongával, trágyával, kavicssal rendbehozták. A parancsnokság előtt gondosan öltözött tiszték ácsorognak. Két hét óta bámulják már ugyanazt a hegyoldalt, ugyanazokat a kunyhókat. Már előre tudják egymás megjegyzéseit, magukat unván, az egész társaságot unják és azt számlálgatják, hogy hány óra van még ebédig.

Néha a távoli harctérről errefelé ballag egy-egy sebesült, a puskáján sántikálva. Ezt aztán körülveszik, barátomnak szólítják, kikérdezik, vállát veregetik, cigarettával kínálják, szóval mindenkép mutatják, hogy ők nagy rokonérzéssel vannak a tűzvonal névtelen hősei iránt. A névtelen hős elcsodálkozva nézi a ragyogó csizmákat, vadonatúj egyenruhákat és aggodalom fogja el. Végre is nagyon boldog, amikor útjára eresztik és tovább sántikálhat a gyűjtő-állomás felé.

Olykor barna daróc-kacabajkába burkolt paraszt-lányok cuppognak lilára fagyott meztelen lábszárral a sárban. Vízbe-

főtt krumplit reggeliztek és most mennek követ hordani az útra. A tiszt urak mustrálgatják őket és azt képzelik, hogy most valahol ott vannak a dunaparti korzón. A leányok egyébként se nem vígak, se nem szomorúak, csak olyanok, mint maga a vízbefőtt krumpli, amelyen felnöttek. Különbelen most hirtelen háttérbe zuhannak megint, mert az épületből kijön gróf Zegre parancsörtszt. Csak tartalékos főhadnagy, de a századosok is egy kis hódoló meghajlással tegeznek vissza. Vékony, magas, meghajlott alak, komótcipő van rajta, ami lényegesen enyhíti a huszár-egyenruha marcialitását és frissen borotvált arcán, gondosan fésült halántékán látszik, hogy most lépett ki a karcsú tábori ágyból. Panaszkodik, hogy nem jól aludt, valószínűleg a tegnap esti kacsa nem volt eléggé kisütve. Ezt mindenkinek elmondja és mindenki a kellő sajnálkozással hallgatja.

Az úton, a mélységes sárban a trén-szekerek végtelen sora jön-megy. Van közte mindenféle fajta fogat, ahogy a tarka-barka monarchiából összeverődtek. Vannak kis mokánylovak, amelyeknek kenderkócból van a hámja és a sörényük a sarat söpri. Vannak óriási hidegvérű állatok, amelyek néhány hónappal ezelőtt még valahol Pilsen tájékán cipelték a sörös hordókat. Aztán vannak vékony lábú, csontos fejű magyar lovak, amelyek még mindig nem tudtak leszokni a kényes táncolásról, hányivetiségről, pedig ugyancsak huzza kedvüket lefelé az irgalmatlan sár.

Délelőtt tíz óra felé egy zászlóaljnyi honvéd érkezik a faluba. Most rendelték be őket a raj vonalból hadosztály-tartaléknak. Rekedt tisztjeik rendbe állítják a csapatot a tágas térségen, amelyet lazán szegélyeznek a szétszórt kunyhók. Gróf Zegre egy kis megbotránkozással mondja a tiszt uraknak:

— Nagyon el vannak hanyagolva. Pedig szerintem a katonás megjelenés nagyon fontos.

Valóban, e katonák meglehetősen el vannak hanyagolva. A háború első napjától itt vannak, hegyen-völgyön, sziklákon és vízmosásokban egyaránt magukkal cipelvén házukat,

fegyverüket, gúnyájukat, mindenüket. Meneteltek izzó hőségben és megállottak a helyükön dermesztő hidegben. Éltek már káposzta-torzsán, mint a jámbor növényevők és verekedtek, mint a véres szájú oroszlanok. Most több hetes pozíció-harcokból jöttek, a föld alá vajt üregekből, amelyekben a meleg a füsttel együtt rekedt benn. Arcuk, kezük füstös, a köpenyegük széle cifrára le van perzselve, a lábukra szalmát, zsákrongyokat csavarnak, ami egy csöppet sem szép viselet, de százszor jobban megvéd a hidegtől, mint azok a kívánatos kamasnik, amiket a Váci-utcában kapni.

Amint megkapják rá az engedelmet, finyásság nélkül beleülnek a sárba, egy részük pedig csak elszéled, csalhatatlan szimattal ivóvíz és pityóka után kutatva. Egy-egy legény tíz pajtásának a kulacsát is magával viszi. Ezek a fűrtre kötött bádogkulacsok fűgén kolompolnak; az egyetlen vidám hang ebben a szomorú faluban.

A zászlóalj parancsnoka, Kerencsy maga köré gyűjti alantas tisztjeit, kiadja a parancsot a táborozásra, kiszabja a századok körleteit, aztán segédtisztjével, Sóss főhadnaggyal elindul maga is, hogy hátha találna egy kis parasztházat, amelyben még volna alkalmas szállás a számára.

Egész sereg kunyhót bejárt már és egyre növekvő csüggedéssel látja, hogy biz ez már valamennyi megszállott. Elkeseredve dörmögi:

— Az irgalmát! Ez a sok trén meg micsoda mindent „bezeccol!”

Sóss, a segédtisztje szórakozottan ráhagyja:

— Hja, könnyű „nekik!”

De egyébként látszik rajta, hogy nem nagyon izgul a lakáskeresésen; valahol másfelé van a gondja.

Végre egy kis kunyhó előtt, amelynél több már nem is nagyon van hátra a faluban, megállanak és az alezredes úr toppanva kijelenti, hogy ő most már a Poncius Pilátusnak se megy tovább. Itt tehát benyitnak.

A kunyhó szabályosan három részre van osztva. Közé-

pütt valami pitvar-féle, ettől jobbra van az istálló, balra a lakószoba. A szobának gerenda-padmalya van, amit barnára füstött a füst. A berendezés legtekintélyesebb része a terebélyes agyagkemence, amely egész külön épület az épületben. A gyér tűzön kormos, cserépfazék búsul, amelyben alighanem az örök krumplis cibere rejtőzik. A kemencének tágas padkája van, amelyen mezítlábas parasztasszony kuporog. A gerendáról kis csolnak-formájú bölcső lóg le, ezt néha meghimbálja, hogyha nyöszörgést hall belőle. Egyébként semmit se csinál, csak az állat *rácsüggeszti* föl húzott térdére és gondolat nélkül néz maga elé.

A szoba többi bútorzata: egy nagy faragatlan fenyő-asztal és a szobán körülfutó lóca, továbbá egy hálóhely formájú körüldezkázott sarok, amelyben a télire való krumpli, zab és répa van fölhalmozva.

A gerendák alatt a falat egész sor sűrűn egymás mellé rakott szentkép díszíti. A legtöbb közte a Mária, gyönyörű ékköves koronával, bőséges kék palástban, aranyos cipőjénél hosszú szakálú, pirinyó szentek térdepelnek, akiknek a neve mind oda van írva ciryll-betűkkel.

Az egyik sarokban összerakható táborigy áll, azon alszik buzgón beburkolózva pokrócába egy hadnagy. A tisztiszolgája egy fatönkön ül és bádögöggréjébe krumplit hámoz, amit a világ legtermészetesebb mozdulatával markolt ki az imént a hombárból. A paraszt-asszony a világ legmegszokottabb ábrázatával nézte végig ezt a műveletet.

Bejön a gazda óvatosan lépegetve, mintha nem is a maga portáján járna. Háziszótt vászoning, nadrág van rajta; torzonborz haja középpütt elválasztva kétoldalt lehull a fülére. Szó nélkül odamegy a kemence sarkába, ott zajtalanul kiválogat a lim-lomból egy kapát és majdnem surranva indul ki felé, de a tisztiszolga elébe áll és halkán szól hozzá, nehogy urát fölébressze.

TISZTISZOLGA: Hé, csues! Sót! Egy kis só!

GAZDA: (*Értelmetlenül, ijedten bámul rá.*)

TISZTISZOLGA: Hát már magyarul se értsz? Minek él az ilyen ember a világon! Sót! Zalc! ... No!

GAZDA: *(Kétségbeesett fintorgatással.)* He?

TISZTISZOLGA: Értsd meg már no! Ehhez a pityókához kell. Van a kocsin elég, csak most nem mehetek érte, amíg a hadnagy úr alszik . . . Majd megadom, kamatostul, hogy egész pereputtyodat beszózhatsz vele! Értsd meg! Só! Megsózni! Tudod, így ni! . . . *(Mutatja a két ujjával.)*

GAZDA: *(Megérti, hogy valamit kérnek tőle. Ennek folytán egyszerre síró lesz az arca, borzasztóan nyöszörgős a hangja.)* Nyimá, nyimá! Muszkali zabrali!

TISZTISZOLGA: Tudtam! Egyebet se tudtok, csak „nyimá, nyimá, muszkali zabrali!“

GAZDA: *(Örvendez, hogy mondtak végre valamit, amit ő is megért.)* Ták, ták! *(Leemeli a süvegét, jobb kezét a homlokához érinti, mélyen meghajlik és ezzel aztán el is megy. Aminthogy ennyi szertartás valóban ép elég egy tisztiszolgának egy adófizető polgártól.)*

TISZTISZOLGA: Lehet is ezzel! . . . *(Odamegy az aszszonyhoz és megcsípi a lábát.)* Hé, menyecske!

ASSZONY: Na! *(Vihog és feljebb huzza a lábát.)*

TISZTISZOLGA: Só! Zalc! Iszt zalc? *(Mutatja.)*

ASSZONY: *(Vihog és szégyellősen eltakarja két kezével az arcát.)*

TISZTISZOLGA: Eridj a fenébe! *(A tűzhelyen keresgél.)* Nincs ezeknek semmijök se!

Kerencsy alezredes és Sóss főhadnagy bejönnek. Sáros köpenyegben vannak, gyűrött sapkájuk a szemükre húzva, köpeny-gallérjuk föltürve. Lábukon idomtalan nagy halinacsizma. Fegyver helyett nagy göbös faág a kezükben. Térképtartó, termofor, látszó, kulacs, irat-táska, revolver van sűrűn rájuk akasztva. Kerencsy negyven-ötven év között van, a főhadnagy pedig még jóval innen lehet a harmincon. De a korkülönbséget senki se venné észre rajtuk, olyan nagyon gyűröttek mind a ketten.

KERENCSY: Palota! Mi?

SÓSS: Igenis, alezredes úr!

KERENCSY: Hihetetlen, hogy még ilyen is van a világon! Köröskörül falak, . . . fölötte tető ... a kályhában tűz . . . ez ozt az élet! Itt maradunk!

SÓSS: Csakhogy úgy látszik, alezredes úr, hogy már itt is lakik valaki.

KERENCSY: Hát ha lakik, hadd lakják! Elférünk, na hallod! Egy ekkora terem!

A HADNAGY: *(Fölébred és hirtelen fölül a vackon. Váratlanul élénk hangon.)* Ez már el van foglalva!

KERENCSY: *(Kedélyesen.)* Attól függ, hogy ki foglalta el. Ha muszka, megrohamozzuk és kiverjük. Ha meg saját csapat, majd csak összebarátkozunk. Hehe!

A HADNAGY: Ez a ház nekem lett kiutalva. Ez az én helyiségem.

KERENCSY: Úgy? Kihez van szerencsém?

A HADNAGY: Paczauer főhadnagy!

KERENCSY: Úgy? És milyen főhadnagy? Milyen fegyvernem?

A HADNAGY: Az mellékes.

KERENCSY: Szóval trén. *(Hirtelen szigorúan.)* Főhadnagy úr! Én Kerencsy alezredes vagyok!

A HADNAGY: *(Gyorsan ingujjban, papucsban vigyázbaáll.)*

KERENCSY: A főhadnagy úr összeszedi a cókmókját és öt perc alatt elkotródik innen!

A HADNAGY: Alezredes úr, jelentem alázatosan . . .

KERENCSY: Ne jelentsen semmit! Ha maga tréntiszt, menjen a kocsijaihoz. Még mindig jobb, mint a fedezékben.

A HADNAGY: Jelentem alázatosan . . .

KERENCSY: Az öt perc telik és ha ennyi idő alatt nem tud összeszedelőzködni, bakákkal fogom kidobáltatni a holmiját! . . . Vége!

A HADNAGY: *(Reználtan int a tisztiszolgájának és sietve öltözködik, pakkol.)*

SÓSS: *(Kiszól az előszobába.)* Jöhettek!

(Két tisztiszolga hátizsákkal, pokrócokkal bejön és nyomban ágyat térít a földre, rakosgat otthonosan. Utánok három telefonos honvéd jön, a drótot maga után húzva. Az egyik sarokba letelepednek, odateszik a telefonszekerényt, az egyik honvéd fejére teszi a hallgató-kagylót és beszél monoton hangon.)

TELEFONOS: Halló ezred ... Itt második zászlós.] ... Vonalpróba ... Vége ... Halló hadosztály!... Itt második zászlóalj . . . Vonalpróba . . . Vége.

KERENCSY: *(Ledobja magáról a köpenyt, azalatt prémes bekecs van, azt is ledobja, azalatt trikó van, azt is leveti.)* Füh! Az ember szabadon lélegzik! Pompás egy tanya!

SÓSS: *(Ugyanúgy vékonyra vetkőzik.)* Ebben a lakásban van bizonyos elegancia . . . Nini! És mennyi kép! ... Az én kis legénylakásom szintén tele van képekkel . . . Magam festettem valamennyit minta után. Lovak és tájak. Ezt a kettőt a legjobban szeretem.

KERENCSY: *(A hadnagy felé hunyorgat.)* Ezek azt hiszik, hogy minden véglegesen ketté van osztva..Az egyiké a ház és a főttétel, a másiké a vizesárok és az acélgolyó. És hogy mindig! Mindig!

A HADNAGY: *(Pakkolás közben.)* Alezredes úr, aláztosan jelentem . . .

KERENCSY: Mondtam már, hogy ne jelents semmit! Ha, amikor bejöttünk, azt mondtad volna, hogy „én már ugyan itt lakom, de elég nagy a szoba, jó emberek kis helyen is megférnek“, — nem szóltam volna egy szót se. De te láttad, hogy mocskosak vagyunk, züllöttek, hát — „mars vissza a sárba, éppen odavalók!“ . . . Igen? Csakhogy nem addig van ám az! Első eset, hogy a mi zászlóaljunk hadosztálytartalék. Most pihenhetünk . . . mit tudom én! . . . egy hétig, esetleg két hétig — egész örökkévalóság! Most aztán jól akarok élni! Értetted? Házban akarok lakni, főtt ételt akarok enni! És naponta mosdani fogok! Értetted! Naponta! Mit mosdani! Lemosom magam egészen! Értetted?

Egészen! És mindenütt! Jogom van hozzá! Egyszer él az ember!

Az alezredes úr egészen dühbe jön, amíg ezt a ragyogó élet-programmot kifejti, mintha hirtelen egy hatalmas titkos propaganda indult volna meg, amelynek egyetlen célja az lett volna, hogy őt orgyilokkal, bombával, méreggel és mindenféle meg nem engedett eszközzel megakadályozza a mosdásban. Ez a dühös hang különben most nagyon jó szolgálatot tesz, mert a hadnagy tisztiszolgája ijedtében annál gyorsabban csomagol.

SÓSS: *(A tisztiszolgájához.)* Ferenc, készíts az előszobában mosdóvizet az alezredes úrnak és nekem.

KERENCSY: Ahá, igaz! Hiszen itt előszoba is van! Akkor hát én odahurcolkodom és ezt a szobát átengedem nektek.

A főhadnagy a „nektek“ szóra mélyen elpirul, azonban nem igen látszik meg szélmarta barna arcán. Egy érzésbe, egy gondolatba, egy kalandos tervbe, egy édes reménységbe zárkózott be már hónapok óta és összerándult, hogyha hozzá nyúltak.

SÓSS: Ön, alezredes úr, ezt már nem fogadhatom el!...

KERENCSY: Lári fari. Ma te vagy a nap hőse! Hagyd el, úgylis pünkösdi királyság . . . egyszer van egy életben!... Kár, hogy inkább nem én vagyok a te segédtszted, hehehe!... No ne haragudj, te puritán, csak rossz vicc volt. Szóval, ti itt maradtok, én meg átköltözködöm oda . . . Huncfut ruszofil aki ennél nagyobb szobát kivan a mézesheteire! . . .

SÓSS: Alezredes úr, alázatosan bátorkodom megjegyezni... én úgy gondoltam, hogy valahol az udvaron építtetek egy jó szabályos fedezéket és abban fogunk lakni, sütni-főzni. Mi ezt már levélben így beszéltük meg Ilonkával.

KERENCSY: Aj aj! Már megint romantika! Hiszen ki-nyújtózza el se lehettek benne ... És az a vizes gödör! Folyton fázni fogtok.

SÓSS: *(Hevesen.)* Mi nem fogunk fázni!

KERENCZY: Ámbár azt elhiszem. Hát csak csináld, ahogy jól esik. Hiszen ha majd megnáthásodtok, még mindig behurcolkodhattok.

Ezenközben a hadnagy egészen fölkészült. Kardját fölcsatolta, keztyűjét fölhúzta, mind a tíz ujját alaposan végigsimítva. Azután elszántan az alezredes elé lép és szabályszerűen lejelentkezik:

— Alezredes úr jelentem alázatosan, elhagyom a szobát! Az alezredes nyilván már rég megfeledezett róla és szórakozott nyájasan kezét is nyújt neki:

— Mi? Ja, igen! . . . Szervusz!

A hadnagy tisztiszolgája megrakodva a cókókkal és a bögre krumplival, követi urát. Elmenőben odaszól a másik tisztiszolgálóhoz:

— Hát . . . szervusz!

KERENCZY: Na! Tisztul a levegő! *(Leveti a blúzát.)*

FERENC: Jelentem alázatosan, benn van a víz!

KERENCZY: *(Sósshoz.)* No csak eridj te előre!

SÓSS: De alezredes úr!

KERENCZY: Csak semmi okoskodás! Most neked sokkal sürgősebb. Csinosítsd ki magad!... Rád fér! Terringette!

SÓSS: Igenis! *(Átmegy a másik szobába.)*

Ezalatt az alezredes aggodalmasan, rövidlátóan összehunyorított szemmel nézi a levetett blúzát és fölhajtott ingujját.

— Fúj!

Orrát fintorgatva eldobja a blúzt, aztán hirtelen eszébe jut valami és átszól a főhadnagyhoz:

— Te! A feleségem olyan pedáns asszony, hogy a rézkilincseket selyempapírral vonja be, nehogy összefogdossák... Mániája a tisztaság! . . . Vászonköpenyeget varrt odahaza minden bútordarabra ... Tényleg! Én még jóformán nem is láttam a bútoraim színét! Hát nem furcsa ez?

A kis előszobából válasz helyett csak szörnyű lubickolás, dühös szörtyögés hallatszik, A főhadnagy nem tréfál és az

egész világháborút lemossa magáról. Az alezredes körülsétál a szobán, mindent undorodva megtapogat és a kemence előtt meglepetve megáll.

— Nini! Hisz itt még mindig van lakó!

Az asszony alázatosan mosolyog, kezét homlokára teszi és még jobban összekuporodik.

— Szlava!

KERENCSY: Nekem hiába sziavázol, fiam! Itt mégsem maradhatsz, mert én végre valahára ki akarom aludni magamat. Már pedig én annyira hozzászóktam a gránáthoz és srapnellhez, hogy a gyereksírásba belehalok!

Az asszony mindebből persze egy szót sem ért, csak azt érzi ijedt sejtelemmel, hogy most az ő sorsáról történik döntés. Tehetetlen megadással vihog tehát.

KERENCSY: *(Péterhez, a tisztiszolgájához.)* Te tudsz a nyelvén. Mondd meg neki, hogy innen kimenjen.

PÉTER: *(Ruténul mond neki valamit.)*

ASSZONY: *(Sírdogálva válaszol.)*

PÉTER: Azt kérdi a cibil, hogy hát akkor ő hová menjen innét!

KERENCSY: Hova menjen? Hát bánom is én! Mondd meg neki, hogy kiűtött a szabadság, joga van odamenni, ahova akar. Menjen valamelyik szomszédasszonyhoz. Szorulkanak össze egy kicsit!

PÉTER: *(Mond neki valamit ruténul.)*

Az asszony sírva magához öleli a gyermekét, egészen magához szorítja vad szenvedélyességgel.

PÉTER: Jelentem alázatosan, azt mondja a cibil, hogy jó gyerek ez, meg se moccan.

KERENCSY: Ismerem én már az ilyet! Minden gyerek jó gyerek az anyjának. Hát csak ki vele! Erre meg amarra!

Az asszony megijed a szigorú hangtól és lekúszik a padkáról. Kis gyermekét tartja és óvja a karjában. Aztán hátra szól és a láthatatlan fülkéből, amely a kemence és fal mögött van, még öt maszatos, vászoninges gyerek bújik elő,

Egy csöppnyi kis leány az ölében dajkál egy még cseppnyibb porontyot. Egy szót se szólnak, csak tágra nyílt szemmel, ijedten csoportosulnak anyjuk szoknyája köré.

KERENCSY: Tyühh! Hát mennyien vannak ezek? . . . Hu! Hát persze, ennyien bajosan férnének el a szomszéd-asszonnyal, főként, hogy itt minden szomszédasszonynak van legalább is ennyi gyereke. No hát csak bújjatok vissza szaporán! . . . Azaz várjatok! Csekáj, csekáj! (*A nadrágzsebéből egy rúd csokoládét húz ki.*) Harapj belé! (*Odaadja az egyik gyerek szájába.*) Ohó, ne az egészet, te! (*A másiknak adja.*) Milyen éles foga van a kis zsványnak! (*A harmadiknak, negyediknek.*) Vigyázz te! Még az ujjamat is bekapja a kis mókus! (*Az ötödiknek.*) Nesze, neked itt van a maradék!

Az asszony mindebből annyit ért meg, hogy most tehát szabad neki továbbra is megmaradnia a maga kunyhójában. Szól hát valamit a gyerekeknek, akik rettentő tülekedéssel neki esnek az alezredesnek és mindenképen kezet akarnak csókolni neki.

Az alezredes elérékenyülten kapkodja a két kezét:

— Nonono! Nonononono!

A gyerekek szépen visszabújnak a kuckóba, az asszony is elfoglalja a régi helyét, ölébe veszi a csecsemőt, becézi értelmetlen szavakkal, meg meg is szoptatja, csakhogy ne sírjon.

KERENCSY: (*A telefonshoz.*) Kérje a telefonhoz a hadosztálytól Widdingen őrnagy urat, a vezérkar főnökét.

TELEFONISTA: Halló, hadosztály . . . Halló, hadosztály! itt második zászlóalj! Kerencsy alezredes úr kéreti Widdingen őrnagy urat . . . Igen . . . Átadom a kagylót.

KERENCSY: (*A telefonba.*) Halló! Te vagy az, Widdingen? Szervusz! . . . Szervusz! Köszönöm, mint rendesen... férlek, jelentsd meg a kegyelmes urnák, hogy a második zászlóalj beérkezett és helységi táborba szállt a kijelölt helyen. Maradozó, gyöngélkedő nincs . . . No igen! Mondom neked,

hogy nagyszerű fiuk ezek! . . . Apropos! Halló, Widdingen! Halló! Velem van a segédtsztem, Sóss István főhadnagy is. Mi van ennek a szegény fiúnak a dolgával? Végeztél valamit? . . . Remélem, nem felejtkeztél meg róla!

A főhadnagy megborotválkozva, ingujjban, arcát éppen törülközővel dörzsölve beszalad és roppant aggodalommal lesi a telefont. Csak katonás fegyelme tartja vissza, hogy magához ne ragadja az egyik kagylót. Az alezredes utolsó szavainál már azt hiszi, hogy mindennek vége, mindenről le kell mondani és a törülközőt gyászosan lelógatva megtörten motyogja:

— Nos? Alezredes úr! . . . Nos?

Az alezredes hátrapillant, de nem zavartatja magát, hanem rendithetetlen nyugalommal hallgatja tovább a telefont, olykor töredezett szavakkal kísérve:

— Aha! ... No igen! . . . Mindenesetre ... Hát persze! Jó, majd közölni fogom szegény fiúval . . . Hát szervusz, a viszontlátásra! . . .

SÓSS: Nos, alezredes úr? . . . Táncsak nem jött közbe valami? . . . Óh istenem, édes jó istenem!

Az alezredes a bajuszát fölrántja az orra alá, a szemöldökét összeráncolja, amivel — úgy véli — sikerült tökéletes diplomata-jelleget adnia arcának és vontatottan válaszolja:

— No, azt éppen nem lehet mondani, hogy mindennek vége volna . . . Éppen nem lehet mondani!

Erre a vizsgálatásra a főhadnagy még jobban kétségbeesik és végleg földre dobja a törülközőt, mint eldobált reménysége szimbólumát. Keserűen kifakad:

— Az őrnagy úr egész egyszerűen megfelejtkezett róla!... Vagy talán egyáltalán lehetetlen volt megcsinálni! . . . Oh, tilalmat mindig ki lehet böngészni a szabályzatból! . . . Végem van!

KERENCSY: *(Kedélyesen elneveti magát.)* Jól van no! Nem kínozlak tovább. Az őrnagy úr jelenti, hogy minden

Weymouth
September
1915

Ma. it here left.

rendben van, a diszpenzáció megérkezett, a menyasszonyodért automobilt küldött az Arme Kommandóhoz, nemsokára itt is lesz. Minden megy program szerint.

SÓSS: *(Fölkapja a törülközőt és sietve folytatja a toaletjtét.)*
Jaj!.. .Hogy ilyen jók hozzám! Mivel hálálhatom én ezt meg!

KERENCSY: Hm! Hogy mivel? Végy egy kis kézigrántót és robbants föl bennünket, amiért segítettünk neked ebben a marhaságban. De vigyázz, hogy te is velünk robbanj . . . amíg nem késő!

SÓSS: Két lényt tettek egyszerre boldoggá, két lényt, aki a legnagyobb kétségbeesést elszenvedte már, amikor a mozgósítás elválasztotta őket egymástól. *(Mohón öltözködik.)*

KERENCSY: Marhaság, ha mondom! Katona-ember örüljön a háborúban, ha senkije sincs, aki megsírassa . . . . Egy hétig most majd összefaljátok egymást, azzal pedig nem törődtek, hogy mi lesz aztán.

SÓSS: Egy hétig boldogok voltunk . . . hát nem elég ez?

KERENCSY: Neked persze, hogy elég! Pláne most, hogy még előtte vagy! De aztán téged kupán talál egy golyó és a fiatal menyecske egy heti boldogságát belépakkolhatja szépen örökre az özvegyi gyászruhájába! Boldoggá egy hétre teszed, de özvegygé — örökre!

SÓSS: És ha nem esküdnénk össze, akkor is özvegyem lenne! Ha elesem, az ő lelkéről hasit le a halál.

KERENCSY: Pardon, pardon! ... Az más. Ha utólag kell valamit pótolni, akkor én is csak azt mondom: brávó, *derék fiu vagy!

A főhadnagy erre a frivol célzásra komolyan megharagszik. Azok közül való, akikkel — amint mondani szokás — „még tréfálni se lehet“. Száraz, „fád“ embereknek tartják ezeket a társaságban. Hevesen tiltakozik:

— Alezredes úr . . . arra ne is tessék gondolni többet! Ilonkával összeforrt a lelkünk, de ... de ennyi az egész ... Ön, nem tetszik ismerni Ilonkát! Olyan, mint egy . . . mint egy . . . nincs párja!

KERENCZY: Mi a patvar! Hát még ez se . . . (*Fejcsóválva.*) Barátom, én már több ízben kifogásoltam, hogy a Ludovikán túlságos puritánizmussal nevelik az ifjúságot. Lehet, hogy jó katona lesz belőlük, de nők dolgában trottlik! Valóságos trottlik! Ma már jó papucshősök csak a katonaférjek között akadnak. Hiszen, ha úgy vesszük, hát jó magam is . . . No de hagyjuk ezt! Megyek mosdani, hiszen én leszek a násznagyod. Én se akarok csúnyább lenni a többinél . . . Péter! Gyere!

Az alezredes átmegy az előszobába és a főhadnagy mihelyt magára marad, kiveszi mellső zsebéből menyasszonya arcképét, azt nézegeti áhítattal. Az alezredes, mielőtt még beledugná fejét a vizes lavórhoz, átkiált hozzá:

— Te, most jut eszembe! . . . Aztán voltaképpen miért nem házasodtál meg már te háború előtt?

SÓSS: Hát tehetek én róla? Már öt év óta szeretjük egymást és most lett csak nagykorú. Most már nem parancsol a gyámja, — senki se, csak a szive!

KERENCZY: Öt év! No tessék! Hát van még ilyen bárgyú férfi-hüség más branche-ban?

A főhadnagy a fényképre néz és most már se lát, se hall. Csöppet sem erőlteti a hangját, hogy az alezredes odaát meghallhassa. Monológ ez, vagy még inkább egy dialógnak a fele, amelyre a fénykép stereotip mosolyával teszi meg hangtalan megjegyzéseit:

— Öt éve! . . . Bizony, bizony öt éve! Hiszen még, csak hadnagy voltam, amikor megismerkedtünk. Én gyanútlanul elmentem a protestáns-bálra, mint annyi más. Nem kell hozzá, csak egy pár tiszta keztyű és az ember legalább kitáncolhatja magát reggelig. Mit sejtettem én még akkor!... Mindenkinek van párja, akivel táncol, az ilyesminek semmi jelentősége sincs . . . De mi mégis mindjárt tudtuk, hogy ez egészen más! Ilyen nem volt még sohasem! Mi tudtuk, hogy ennek nem lesz vége másnap reggel, amikor tánc után elmegyünk egy kávéházba teázni . . . Persze, engem csúfolt,

kinevetett az évjáratom, hogy én azóta mindenből kivontam magamat, megéltem a fizetésemből, sőt még spóroltam is belőle . . . Persze, ők nem sejtették, hogy én már akkor próbára tettem magam . . . Aztán meg mire is költöttem volna? Mire másra lehetett volna még kedvem, hiszen téged . . . hiszen őt szerettem! ... A többiek, mihelyt kikapták a gázsit, első dolguk volt fiakkerbe ülni és hajrá! Ki a Stefánia-útra! Úrnak lenni egy órára, öt forintért! Hát tehettem én ezt? Ha ő nincs ott, mi érdekelhet engem? És ha ő ott van, — akkor inkább merevedjem kösziklává, semhogy, vágatató kocsit sodorja el tőlem az ő édes látását!

Az asszony a padkán elaltatta a gyereket és csöndesen susogva befekteti a bölcsőbe. A telefonista a sarokban, fején a hallgató kagylóval, félig szundikálva, gépiesen, monotonul mormogja mondókáját:

— Halló ezred! ... Itt második zászlóalj . . . Vonalpróba . . . Vége!

A főhadnagy föl sem emeli szemét a fényképről, úgy folytatja:

— Más magamfajta hadnagy élte világát, ment színházba, mulatóba, ide-oda . . . Hát én miért mentem volna? Mi örömet találtam volna én mindezekben? Van-e hangszer, ami utánozni tudná az δ hangját, van-e ital, amitől úgy meg lehet részegedni, mintha ő rám néz? Ezzel a szemével, amelynek örömét, bánatát, minden villanását úgy tudtam már olvasni! Ezzel a gyönyörű, okos szemével! ... És társaságba miért mentem volna? Mondd . . . mondja alezredes úr, miért mentem volna? Ha övele lehettem, az volt nekem az egész világ és ha egyedül maradtam, akkor voltam igazán vele, mert ő volt benne a szívemben! Enyém volt, ha távol voltam tőle és ha közelében voltam, boldogtalanul vágyódtam utána. Öt év úgy telt el az életemből, hogy mindig csak róla álmodtam ... Oh, senkinek se volt még ilyen gyönyörű ifjúsága!

KERENCSY: *(Átszól a másik szobából.)* Annál rosszabb, ha olyan nagyon szereted! Eddig jó katona voltál, bátor,

snájdig, kötelességtudó. Most aztán ennek befütyültél. Egy hétig boldog leszel velem, azután pedig annál jobban fogsz csak sopánkodni utána. És aki folyton hazafelé sopánkodik, az nem való katonának!

SÓSS: Nem, nem, alezredes úr! Eddig nem voltam jó katona! . . . hazudtam, álnokoskodtam, a közömböst játszottam . . . Pedig rettegtem, hogy meg kell halnom, mielőtt még éltem volna . . . Megborzadtam, hogy a sárba kell belécsurgatnom a véretem, amit olyan tisztán tartogattam az ő számára! Oh, hogy irigyeltem, amikor mások mosolyogva, lelkesedve mentek a veszedelembe; gyötrődtem, mert éreztem belülről, hogy gyáva vagyok . . . igen, igen . . . gyáva vagyok! Magam szerettem volna lépni magamról a rendfokozatot, amelyre méltatlan voltam és . . . mégsem tehettem ellene semmit se. Az életnek egyetlenegy tartozása volt velem szemben, ezért adtam oda az ifjúságomat, — nem volt erőm, hogy meghaljak, mielőtt beváltanám.

KERENCSY: *(Künn, a tisztiszolgának.)* Péter, add ide a fésűmet!

SÓSS: *(Gyorsan elrejtí a fényképet.)*

Az alezredes ingujjban bejön. A tisztiszolgája egy kis kezítükröt tart elébe; abban nézegeti magát és nagy iparkodással fésülködik, ami meglehetősen nehéz munka, mert csak pár szál haja van, azt kellene úgy szétosztani, hogy mindenüvé jusson belőle. Így, a tükröből beszél a főhadnagyhoz:

— Hát barátom, a nő . . . az mindenkinek a privát ügye. Az egyik így, a másik úgy. Van, aki egyen megakad, nint a hal a horgon és van, aki úgy szívja, mint a cigaretát, — egyiket a másik után. Csudálom azt, irigylem emezt... khhoz meg nem érzek jogot, hogy mások gesztusába beleszóljak, privát ügyét kritizáljam.

Ez a hideg hang nagyon elkésériti a főhadnagyot. Akármilyen katona is, csöpp hijja, hogy sírva nem fakad. Így is remegős hangon válaszolja:

— Alezredes úrnak joga van hozzá! Ha ugyan viszonzni akarja azt a fiúi szeretetet, amivel én ragaszkodom az alezredes úrhoz. Ha alezredes úr kritizál, az olyan, mintha az édes apám korholna.

KERENCSY: No jó! . . . Akkor hát megmondom . . . Ha most elesel, legföljebb egy fiókban meg fogják őrizni a fényképedet, néhány csip-csup emléket és egy kis leány vörösrre fogja sírni az orrocskáját miattad. De ha feleségül veszed, akkor egy asszonynak örökös özvegysége és esetleg egy gyermeknek örökös árvasága fog megfizetni érte, hogy te egy hétig jól érezted magad . . . Mondd, te ezt lelkiismeretes dolognak tartod?

SÓSS: *(Mellső zsebéből kivesz egy nagy papírcsomagot.)* Ez az igazolásom ... Az ő levele mind. Mindennap írok neki és ő mindennap ír nekem.

KERENCSY: Ejha! Csinos egy paksaméta!

SÓSS: *(Mosolyogva.)* Megfogadtatta velem, hogy a bal zsebembe fogom hordani a leveleit, a szívem fölött. És még viccelődött, hogy azért ír annyit, hogy a golyó se járja át. Ez az ő amulétja.

KERENCSY: No úgy-e mondom, hogy bolondság megházasodnod! Hadd írjon tovább; egy év múlva gránátok ellen is biztosítva leszel.

A főhadnagy kényszeredett kötelességtudással nevetgél erre a viccre. Jól nevelt katonatiszt már olyan gépiesen reagál a főlebbvalója elmésségére, mint ahogy a bokáját szokta összeütni. Hanem azért a hangja továbbra is komoly, ünnepléses marad:

— Lássá, alezredes úr, ebben a sok levélben egyébről se beszélgettünk, csak a jövőnkről. Senki sem vádolhat meg bennünket, hogy valamit is könnyelműen kifelejtettünk volna a számításból. Nem lehet olyan aggodalom, amit mi már meg ne hánytunk-vetettünk volna. Erre még jó is volt, hogy távol voltunk egymástól, mert amíg velem voltam, feszélyezett sok minden . . . nem is tudtam sok mindent elmondani,

amit szerettem volna. De ezekben a levelekben lassanként férj-feleség lettünk; nem volt már semmi titkunk, semmi szégyelni valónk egymás előtt. Bennünket meglepetés, csalódás már nem érhet, mert mi mindennek a szemébe néztünk már. Ha a férje leszek, büszke öröme lesz benne, hogy általam az ő lelke is ott van a haza oltalmában. És ha elesem, a fájdalomban lesz a büszkesége. Ő maga mondta, hogy ez a fájdalom szebb ezer hitvány örömnél ... És akkor is marad föladata: hogy fölnevelje a gyermekét... a gyermekemet. Ilona vagyonos, semmi hiányt se fog szenvedni. Én rábízta a lelkemet, — ő tisztán fogja tudni átadni azt a fiainak.

KERENCZY: Vigyázz, te! . . . Leány lesz!

SÓSS: Fiú lesz! Kívánjuk, akarjuk! Nem lehet más, csak fiú! És ha akkor meghalok, iparkodom majd úgy meghalni, hogy dicsőség, példa legyen a fiainak.

KERENCZY: Akkor hát . . . gratulálok. Katonai szempontból csak helyeselni lehet, hogy így gondoskodtok az utánpótlásról . . . Barátom, furcsa egy dolog ez ezzel az izével . . . ezzel az emberiséggel . . . Őlik egymást, de úgy látszik, azért mindig lesz belőle valami... Óh! Szervusz Ricsi!

Most Widdingen Richard vezérkari őrnagy, a hadosztály vezérkari főnöke Zegre gróf kíséretében benyit a szobába.

Az őrnagy a negyven évet meghaladta már, de — ezt a jó élet teszi — alig látszik harminc-egynéhánynak. Frissen van beretválva, arca púderrel behintve, kézelője, inggalérja kifogástalanul tiszta, — bátran végig sétálhatna így békében a Váci-utcán.

Van a vezérkari tiszteknek egy átlaga, amely, ugyanolyan körülmények között nevelkedvén és élvén, alig mutat eltérést egyedeiben. A katonai reáliskolában, Ludovikán az aszkétásan szigorú nevelés megedzi a gyomrukat és megtanítja őket arra, hogy a délutáni uzsonna-zsömléknek necsak a fehérségét, hanem a nagyságát is tiszteljék. Beléjük verik a föltétlen engedelmességet, amikor még senkinek sincs módjukban parancsolniuk.

Kitűnő szervezettel, amely fáradhatatlan az anyagcserében és a szabadság sejtelmes rajongásával csöppen belé a Kriegsschuléba és Bécs édes-ledér örömeibe. A császárvárosban minden kirakatból, minden masamódleány szeméből a katonatisztek és főként a „generalstéblerek“ iránt való hódolat ragyog reá. Az olcsó kis legénylakásban diákos izü szerelmek szövődnek könnyelmű kacagásokból és szentimentális könnyekből. D[^] ugyanezen kis legénylakásokban hallatlan energiájú tanulás is folyik. Itt már megkezdődik az irgalmatlan, pihenés-nélküli harc az előmenetelért. És az a rendszám, amit itt, az iskola padban kapni fog, örökös, megmásíthatatlan végzetként fog hozzá tapadni egész életében.

És aztán vezérkari tiszt lesz. És még hozzá háborúban!

Csodálatos ellentétekből összerakott pálya! Akkora a fizetése, mint egy segédkönyvelőnek, de van tisztiszolgája, két lovása és három paripája, amit a javából válogatott ki. Negyven lóerős autó áll a rendelkezésére és a so ff ör je mág-nás-parancsörtiszt, aki ugyan vigyáz, hogy meg legyenek elégedve vele. A munkaköre nem egyéb, csak részletek bibelődő adminisztrációja, de a hatalma a maga körén belül roppant nagy. Aki a kezét megnyerte, puhán, biztosan ül a parancsnokságban; akire megorrol, az mehet a fedezékbe zupát kanalazni csajkából.

Hivatásában megszokta, hogy semmi sem túlfontos és semmi sem eléggé jelentéktelen. Épúgy intézkedik arról, hogy melyik ezred induljon rohamra, hogy mit főzzön a szakács vacsorára. Elengedhetetlen lelki szükségletévé válik, hogy semmi se történjék az ő tudta, beavatkozása nélkül. Így lesz szenvedélye a szervezés. Szervez, amikor dolgozik és szervez, amikor pihen. Fürkésző tekintetét semmi sem kerüli el. Ha valamely paraszt ballag véletlenül az utón, megállítja, kikérdezi és hivatalt szervez az utón ballagó parasztok ellenőrzésére. Ha szél fúj, hivatalt szervez, amely naponta háromszor jelentést készít a szelek járásáról.

Ő a tömegekkel dolgozik. Egysége az ezred, a zászlóalj. Irányít, anélkül, hogy maga ott lenne, ezért aztán lenézi a veszedelmet, amely sohsem tud az ő közelébe férkőzni. Gyönyörű hadijáték számára a háború; elfogulatlanul tudja szemmel tartani a magasabb célokat, anélkül, hogy véres borzalmak befolyásolhatnák. Megszokta, hogy minden eszköz csak, amelynek ő a fölényes mestere.

Innen az az előkelő, szinte nagyvilági biztosság, amellyel belép a kis rutén szobába, ahol két elgémberedett harcos mossa, fésüli, keféli ki magából hosszú háborús hónapok szennyét. Ajkán, leborotvált arcán bizakodó mosoly ragyog. Amikor Kerencsyvel kezét fog, olyanok egymás mellett, mintha az optimista és a szkeptikus világnézet két képviselője adott volna egymásnak találkozt. Az őrnagy nagyon nyájasan megveregeti az alezredes vállát:

— Szervusz, öregem! Hát hogy vagytok, mi?

Előírt szabályossággal folynak le a kölcsönös bemutatkozások. Sóss főhadnagy mereven odaáll Widdingen elé:

— Őrnagy úr, Sóss István főhadnagy alázatosan bemutatkozik!

Ugyanekkor a gróf az alezredes elé áll:

— Alezredes úr, gróf Zegre főhadnagy alázatosan bemutatkozik!

— Aztán a két főhadnagy szembe kerül:

— Gróf Zegre, tartalékos főhadnagy!

— Sóss István főhadnagy!

— Szervusz!

— Szervusz!

WIDDINGEN: *(Tüzetesen megnézi Sósst.)* Hát te vagy az a hires? No hadd nézzelek meg.

ZEGRE: Én majd lefotografállak.

WIDDINGEN: *(Zegréhez.)* Remélem. Kunó, ha vége lesz a háborúnak, akkor is fotográfus maradsz.

ZEGRE: Amatőr nagyon szívesen, őrnagy uram!

KERENCSY: Amatőr fotográfus, — amatőr katona.

ZEGRE: (*Udvariasan nevet.*) Nagyon jó, alezredes úr.

WIDDINGEN: (*Leül. Sósshoz.*) Fiú, tudod-e, hogy nehezen ment, amíg nyélbe ütöttük a dolgodat? Szerencsére maga a kegyelmes úr is a pártodat fogta. Azt mondta, hogy esküvő a harctéren, — ez olyan kuriózum, amiről az újságok is meg fognak emlékezni. És azt már sejtethed, hogyha a vőlegény te vagy is, de az újságok a kegyelmes úr nevét fogják kiírni ... Az ő parancsnoksága alatt történt.

: Az isten áldja meg a jóságáért a kegyelmes urat! Én és a menyasszonyom mindennap imába foglaljuk a nevét.

WIDDINGEN: Ezt is megteheted, ámbár ezzel már kevesebbet törődik a kegyelmes úr . . . Pfüh! Milyen fülledt itt! Hogy tudtok ebben a levegőben megmaradni? (*Az ablakhoz megy, hogy kinyissa.*)

KERENCSY: Ki ne nyisd, a teremburáját! Mióta vágyom már egy kis jó fülledt szoba-szagra! Torkig vagyok már a szabad természettel!... De te, — te egészen megfiatalodtál!

WIDDINGEN: Hja barátom, a munka! Az konzervál!

KERENCSY: Az! Ti vezérkariak ki nem fogytok a munkából. Ejha! És fityegőd is van már szépen! Érdemkereszt, vaskorona, szignum-laudisz, vaskereszt . . .

WIDDINGEN: Hja, az érdem, barátom, az érdem!

KERENCSY: Az! ... Mi odakünn a harctéren folyton csatázunk . . . Nem érünk rá érdemeket szerezni.

WIDDINGEN: Te még mindig az az anarchista vagy, aki a Kriegsschulében voltál!

KERENCSY: Nem nekem való pálya! Nem veszi be a gyomrom, punktum.

WIDDINGEN: Ezt már a Ludovikában is mondtad!

KERENCSY: No! És azóta is folyton ezen a nézetem vagyok! Nem bánom, ezt a háborút még végigcsinálom, de aztán nyugdíjba megyek, cibil leszek, punktum. És ha akkor még valaki azt meri nekem mondani, hogy én katona voltam valaha, négy szuronyos bakával fogatom le és kiköttem ebadta disznó rágalmazó cibiljét!

Sóss főhadnagy mereven áll és szemével, lelkével ráta-
pad Widdingen őrnagyra. Őt ez a beszélgetés nem érdekli,
de fegyelmezetten várja, hogy az őrnagy tekintete véletlenül
megakadjon rajta és végre az ő ügyére fordítsa a beszédet.

Gróf Zegre körülnéz a szobában, meglátja a parasztasz-
szonyt és jó „motívum“-nak itéli. Neki szegzi hát a fotográf-
masinát, amitől a jó asszony végkép megijed és a sutba bú-
vik. A gróf fölháborodott megvetéssel csukja be a masináját.

— Buta, paraszt, műveletlen nép! ... És ezért harco-
lunk mi!

Widdingen elhallgat és idegenszerűen érzi magát. Lopva
ránéz Kerencsyre és konstatálja magában, hogy vonásai el-
durvultak, külseje elparlagiasodott, — egész idegen lett be-
lőle. Iróniáját bántónak találja, nem tudja megérteni, hogy
hogyan zsörtölődhet valaki, amikor az élet alapjában szép
és minden jól megy. De végre is beszélni mégis csak kell,
tehát rátér a katonatisztek közös, kikerülhetetlen témájára:

— Mit tudsz az évjáratunkról? Hallottál róluk valamit?

KERENCSY: Egyikről-másikról. Kölessy elesett.

WIDDINGEN: Kölessy?. Hol?

KERENCSY: Podbuznál. Nagyon szépen halt meg.
Golyó . . . pont fejen.

WIDDINGEN: Szegény Kölessy! Emlékszel? A Kriegs-
schulében mindig a hátulsó padban ült.

KERENCSY: Ez az barátom! Ezt mondom én mindig!
Az iskolában esetleg nem jól tanulja azokat a marhaságokat,
de a harctéren gyönyörűen elesik. Hja, más az iskola és más
az élet! . . . Csetéről azt hallottam, hogy beteg lett. Meg-
kapta a vaskoronarendet és aztán nyomban beteg lett.

WIDDINGEN: Már a Kriegsschulében is akkor tudott
beteg lenni, amikor akart.

KERENCSY: Na és mi újság nálatok? Ti ott a had-
osztálynál mégis csak többet tudtok . . . Mi van a háború-
val?

WIDDINGEN: Megyünk mindenütt szépen előre.

KERENCSY: Bravó! De hát ez nem is lehet máskép! Barátom, én már sokat tűnődtem rajta, hogy voltaképpen mi is a mi erőnk. Talán a puskánk jobb, mint az oroszoké? Dehogy! Vagy talán mi többen vagyunk? Oh! ... És mi mégis győzni fogunk, mert mi mind tudjuk, hogy nekünk győznünk *kell*. Mi az az orosznak, ha egy kicsit túl is megy az ellenség a határán? Mit bánja az az Ural-menti paraszt, hogy mi történik a Visztula mentén? ... De a mi országunkból egy talpalattnyit se szabad elveszteni, a mi határainknak mindenütt sértetleneknek kell maradniok. Mint ahogy a szívet megöli egy túszerűség. Barátom, ha én azt mondom a fiaimnak, hogy nézzétek, ez itt magyar föld és aki beletúrja magát, az orosz disznó, — akkor ott nem is kell több vezényszó, parancs, haditerv. Mind tudja, hogy mi a teendője. És győzünk, mert győznünk kell ... No és mi van Olaszországgal?

WIDDINGEN: Oh, teljesen rendben van! Nagyon megbízható forrásból tudom, hogy Olaszországgal teljesen rendbe jöttünk. Végig jóindulatú semleges lesz.

KERENCSY: Bravó!... Parancsolj! *(Cigarettaival kínálja.)*

WIDDINGEN: Köszönöm, majd csak a magaméból.

KERENCSY: No persze, ti ott a hadosztálynál finomabb cigarettákhoz vagytok szokva!

Sóss főhadnagy érkezettnek látja a pillanatot, hogy a figyelmet egy kissé magára vonja. Mihelyt Widdingen elővette a cigarettáját, buzgón gyufát gyújt neki. Célját el is éri vele, mert az őrnagy ránéz, mintha most látta volna először.

— Köszönöm . . . Hja, igen ... te vagy az! Nos, vőlegény úr, izgatottak vagyunk, mi?

SÓSS: *(Kínosan nevetgél.)*

WIDDINGEN: Hát csak türtőztess magad! A menyasszonynak nemsokára itt kell lennie. Automobilt küldtem érte az Armeé-Kommandóhoz. Az anyakönyvvezetőt is magával hozza; egy óra múlva férj és feleség vagytok ... Áldásom reátok!

SÓSS: Oh őrnagy úr! . . .

WIDDINGEN: Hát az tagadhatatlan, nagyon sok huza-vonával ment a dolog. Azok a cibil hatóságok mindenképp annyi teketóriát csinálnak. Akta, mindig csak akta!

SÓSS: Oh őrnagy úr!

WIDDINGEN: No-no, szívesen tettem, amit tettem! Hiszen bajtársak vagyunk, vagy micsoda! Aztán meg voltaképpen nekem alig is volt bajom az egésszel ... Én csak kiadtam a parancsot egy vezérkari tisztnek és ő aztán nagyon ügyesen elintézte.

SÓSS: De a jóindulat őrnagy úrtól eredt!

KERENCSY: Úgy van! És nem az a fontos, hogy ki csinálta, hanem, hogy ki adta ki a parancsot.

Az őrnagyot kellemetlenül érinti ez az újabb epesség. Úgy tesz, mintha nem hallotta volna és teljes figyelmével a főhadnagy felé fordul:

— Aztán mondd ... A menyasszonyodról még nem is beszéltél.

SÓSS: Oh őrnagy úr! . . .

WIDDINGEN: No jó, jó! Azt tudom, hogy angyal! Már hogyne volna az! De miféle leány? Vidéki? Pesti? Hogy hívják?

SÓSS: Kaposdy Ilonka.

WIDDINGEN: *(Nyugtalanul.)* Micsoda Kaposdy? Talán éppen a szentpéteriek?

SÓSS: Az.

ZEGRE: Az anyja Zádory-leány.

Az őrnagy hirtelen fölugrik és olyan mozdulatot tesz, mintha most mindjárt faképnél akarná hagyni az egész társaságot. De aztán röstelli ezt a fölindulást, a cigarettáját mérgeesen a sarokba vágja és erőltetett vidámsággal hebegi:

— No ez jó vicc! Mondhatom, ez jól van megcsinálva! Mintha csak egy író hozta volna össze az egészet; egy Sekszpir, vagy egy ilyen! . . . Nemde, a gyámja Zádory Mihály? A táblabíró?

SÓSS: *(Haptákban.)* Igenis, őrnagy úr!

WIDDINGEN: Talán már írt is rólam neked a menyasszonyod? Elmesélte az egész históriát, mi?

SÓSS: Nem, őrnagy úr, alázatosan jelentem . . . Egy szót sem írt az őrnagy úrról . . .

WIDDINGEN: Kár, igazán kár! Legalább jól kinevetettétek volna magatokat! Mert ez aztán jó vicc, direkte jó vicc! . . . Hogy éppen én járom ki a dolgot nektek! Hogy éppen én adlak össze benneteket! Hahaha! Ezen igazán jól lehet nevetni!

A főhadnagy majdnem együgyű ijedtséggel áll kövé medreden. Valami borzasztó tragédiát sejt. Úgy érzi, hogy az a hatalmas úr, aki most indulatosan járkál föl és alá, a következő pillanatban belé talál rúgni az ő boldogságának épületébe és feldönti az egészet . . . Azt sem tudja, mit vétett és még kevésbé, hogy mi most a teendője. Tanácstalanul néz hol Widdingenre, hol pedig Kerencsyre, aki különben inkább mulatságosnak találja a helyzetet, mint komolynak.

Amint Widdingen a főhadnagy kétségbeesett arcát meglátja, ettől még jobban dühbe jön, mert eszébe jut, hogy itt voltaképpen mégis csak ő a közrészvét tárgya. Megpróbálja hát mindenáron, hogy könnyed és derűs legyen:

— No jó, jó, hiszen semmi az egész! A jó tréfát magam is szeretem! ... És tulajdonképpen nem is történt semmi. Legalább is, ez olyasmi, ami akárhányszor meg szokott történni . . . Egy az, hogy akkor még nem is volt a te menyasszonyod, másodszor pedig én sohasem kurizáltam volna neki, de az én Miska barátom hívta föl rá a figyelmeztetést, hogy az ő gyám-leánya . . .

ZEGRE: Az anyja Zádory-leány.

WIDDINGEN: Hagyd az anyját! . . . Szóval Miska barátom meggyőzött róla, hogy ez az összeköttetés mindketőnkre csak előnyös lehet, egy napon magával vitt, bemutatott a gyámleányának és . . .

KERENCSY: Te megkérted a kezét és ő kikoszarozott!... Hát érdemes erről annyit beszélni? Na hallod! Ha én volnék

olyan gazdag árvaleány, én is inkább mennék egy főhadnagyhoz, mint egy őrnagyhoz. Hja barátom, öregszünk! Nézz csak bele a tükörbe! Hiába konzerváltad magad olyan jól, a fiatal leányok se kérnek a konzervből, — amíg friss van!

SÓSS: Őrnagy úr, igazán boldogtalan vagyok, hogy...

WIDDINGEN: Menykőt vagy boldogtalan! Nézze meg az ember! Most még azt akarná, hogy én sajnáljam őtet!... Szerencsés fickó vagy! Irigyellek! Punktum! (*A köpenyét kezdi begombolni.*) De viszont beláthatjátok, hogy ilyen körülmények között mégsem asszisztálhatok ennél a ceremóniánál.

KERENCSY: Miért ne? Így még annál érdekesebb.

WIDDINGEN: Köszönöm szépen! Ha a menyasszony a szertartás alatt rám néz, elneveti magát és vége az ünnepélyes hangulatnak . . . Nem, nem! Megcsinálhatjátok ti azt nélkülem is. Én megyek!

ZEGRE: Majd én helyettesitelek, őrnagy úr.

WIDDINGEN: No lám! így egészen jól van, még nyertek is a cserén. Gróf lesz a násznagy.

ZEGRE: Kérlek, kérlek! Az anyja Zádory-leány volt!... Haza szalajtok a fehér keztyűmért.

WIDDINGEN: Jól teszed! Én pedig ajánlani fogom magam . . . Hopp! Már ők volnának?

A közeledő automobil kürtje hallatszik. Az automobilból Ilonka, Irén és a szomszéd falu anyakönyvvezetője száll ki,

Ilonka érett, feltűnően egészséges leány. Tiszta, szabályos vonásain szenvedélyességnek, szeleburdiságnak nyoma sincs. Föllépése határozott; tudja, hogy mit akar és hogyan fogjon hozzá.

Árvaságában megszokta, hogy maga legyen a szerencséjének kovácsa és a kalandos tervet, amit kikovácsolt, úgy magáévá tette, mintha a legtermészetesebb, legegyszerűbb volna a világon. Türelmetlenség nélkül járta végig a hivatalok stációit, amíg a szükséges okmányokat meg nem kapta. Panasz nélkül tűrte a vonat túlzásúfoltságát. Ahol a rendes

vasúti forgalom már megszakadt, a háborús zónában leült a leperzselt pályaudvaron a pipázó, kurjongató bakák, menekültek, ügynökök, markotányosok közé és köpenyébe takarózva ébren töltötte az éjszakát.

Most, hogy annyi izgalom, fáradtság, lehetetlennek látszó akadály legyőzése után ide ért, — most sem látszik különösen izgatottnak. Olyan nyugodt szilárdsággal teszi kezét a fa-kilincsre, mint aki egy erősen fölépített logikai folyamat konzekvenciájához érkezett. Itt van, mert így akarta és arra sohasem gondolt, hogy amit ő akar, máskép is lehetne.

Irén társalkodónője és barátnője. Elszegényedett uri családból való vénleány, — szegről-végről rokon is. Annyira rezignált, igénytelen, szerény, hogy észrevétlenül tud beleolvadni mások örömébe, bánatába, mint egy csipetke só. Lelke tele van exaltációval. Mindenért rajong és mindenben talál valami vigasztalót. Csodálatos, hogy ő, aki semmit se vár már az élettől, honnan veszi ezt a végtelen derűs optimizmust, amelyből pazarul oszt mindenkinek, csak ő van megfosztva tőle.

Fürkésző, nyugtalan szeme végig szalad mindenben. Szeretné egyetlen pillantással felhörpíteni mindennek a fölszínét és a lényegét. Egyforma megilletődéssel bámulja meg a lekopasztott tetejű kunyhókat, a tartalékban heverő zászlóaljat, a sáros dombokba vájt rovátkákat és egy ellenőrizetlen pillanatban a retiküljébe dug a többi háborús ereklye közé egy üres konzervdobozt, amelyet a földről emelt volt föl suttyomban.

Az anyakönyvvezető hóna alatt a nehéz könyvvel nyomon követi őket.

Sóss főhadnagy komikusan kapkod, nem tudja, mit csináljon, hogyan fogadja menyasszonyát. Legjobban szeretne széttárt karral eléje rohanni, ki az utcára. De aztán rogygyant inakkal, sápadtan beléfogózkodik egy szék támlájába.

ILONKA: *(Belép, egy pillanatra megáll az ajtóban, körülnéz, aztán egyenest a főhadnagy felé indul és kezét nyújt neki.)* Jó napot, István!

SÓSS: *(Kezet csókol.)* Jó napot, Ilonka!

ILONKA: No úgy-e, hogy itt vagyok! Nem akarta elhinni, hiába mondtam!

SÓSS: Még most is alig hiszem!

ILONKA: *(Kerencsy elé lép és katonásan megáll előtte.)* Kerencsy alezredes úr, nemde? Pista leveleiben ott élt alezredes úr is, könnyű volt most ráismernem. Könnyeztem, amikor olvastam arról a jóságos apai szeretetről, amellyel napról-napra az én Istvánomat elhalmozta. *(Gyorsan meghajlik, kezét akar csókolni az alezredesnek.)* Apám!

KERENCSY: Oh persze! Ezt már nem! *(Kirántja a kezét.)* Hanem így már inkább! *(Homlokon csókolja.)* És az apai címzést büszkén elfogadom . . . Leányom! Teringette, milyen szép! És elég olcsón jutottam hozzá! Mit szólna, Widdingen?

ILONKA: *(Kezet nyújt elfogulatlanul Widdingennek.)* Valóban nemes dolog öntől, hogy most itt van. Mi már ismerjük egymást, nemde? És most már láthatja, hogy senki számára se voltam akkor szabad.

WIDDINGEN: Nem szüntünk meg jó barátok lenni. Remélem, azok is maradunk!

ILONKA: Fölcsapok, őrnagy uram! *(Parolázik.)*

IRÉN: Ilonka, mutass be engem is.

ILONKA: A barátnőm, Irén!

IRÉN: A társalkodónője.

ILONKA: Irénnek passziója, hogy minél kisebbre zsugorodjék . . . Hát jó! A társalkodónőm, a komornám, a rabszolgám, nővérem, anyám, — mindenem! Különben, hogy ki ő nekem, azt az is mutatja, hogy erre az utamra velem tartott. Vájjon ki más vállalkozott volna erre?

IRÉN: No tessék. Most így akar túljárni rajtam a kis huncut. Hisz én' könyörögtem neki, hogy hozzon magával.

Neki köszönhetem, hogy ezeket a nagyszerű világtörténelmi dolgokat láthattam . . . Óh, milyen felejthetetlen! Láttam a harcmezőket, ahol hazánk védelmében folyt a vér . . . És a leégett házak . . . borzasztó! És láttam az utón egy megdőglött lovat . . . szegény. A négy lábát így kinyújtotta és olyan szomorú volt . . . És itt . . . ezek a honvédek! Mind voltak már csatában, mind hősök! . . . (*Hirtelen Zegréhez fordul.*) Istenem, ha elgondolom, hogy ez a kéz már embert ölt! Hány oroszot lőtt már le?

ZEGRE: Sajnálom, nagysám, én nem ölök. Én csak parancsokat viszek.

IRÉN: Oh, az is nagyon érdekes lehet!

KERENCSY: (*Az anyakönyvvezetőhöz.*) No mester, vegye elő a szerszámait és boronálja össze ezt a két bolond gyereket.

ANYAKÖNYVVEZETŐ: A törvény által megszabott föltételek mind együtt lévén, akár most mindjárt elkezdhetjük.

ILONKA: Itt?

SÓSS: Itt. Kell ennél szebb terem?

ZEGRE: Bocsánat, de itt lehetetlen.

KERENCSY: Hát akkor legfeljebb te nem esküszöl, punktum.

ZEGRE: Kérem, én parancsot kaptam a kegyelmes úrtól, hogy fényképezzem le az egész jelenetet. Itt pedig lehetetlen. Ki kell mennünk a szabadba.

ILONKA: (*Összevont szemöldökkel.*) Komédiát játsszunk?

SÓSS: Ha a kegyelmes úr parancsolta . . .

WIDDINGEN: Ezt a kis szívességet meg kell tennünk az öregnek. Neki köszönhetjük úgysis, hogy eddig sikerült.

KERENCSY: No-no leányom, hiszen nem lesz ez olyan borzasztó. Majd keresünk mi olyan kis zugot, ahova el nem jutnak a bábéskodók . . . Menjünk, Ricsi ... Te is jöhetsz, gróf úr ... És maga mester, jöjjön szintén. Kedves mester, úgy sejtem, hogy kissé gyorsan tetszett otthagyni a hivatalát, amikor az oroszok közeledtek ...

ANYAKÖNYVVEZETŐ: Éppen idejében, alezredes úr.

KERENCSY: Egy kicsit gyáva tetszett lenni, kedves mester. Mi? He? . . . No, menjünk, menjünk.

Az alezredes ravasz szemhunyorgatással kituszkolja őket. Irén az ajtóban meghúzódik és habozik, hogy menjen-e ő is már; mintha még várna valamit.

Amint az urak eltávoztak, Ilonka kitarja két karját és István odarohan, átöleli, magához rántja, majd megfojtja. Ahogy értelmetlenül búgnak, kacagva, sirva egymás nevét számlálatlanul elrebegik, ahogy István végigcsókolja a leányt a hajától a ruhája szegélyéig, — ez már több, mint szerelem; ez magukra hagyott elemek örült kitörése.

Irén fölsikolt örömében ott az ajtó mellett. Tapsol, nevet, szinte publikumot keres, amelyhez odakiálthassa:

— Nézzétek! Az én gyerekeim! Milyen boldogok!

Aztán ő is elmegy az urak után, hogy még jobban magára hagyja a két bolond szerelmezt.

ILONKA: Katonám! Hősöm! Sokat szenvedtél! Éhezted! Fáztál!

SÓSS: Nem éheztem, nem fáztam. Téged vártalak!

ILONKA: (*Fölkacag, mint a kis gyermek.*) No úgy-e, hogy eljöttem! Senki sem *akarta*, mindenki ellenem volt, mégis itt vagyok. Fogsz-e hinni bennem!

SÓSS: Csakis benned . . . Mennyit szenvedsz értem!

ILONKA: Óh nem! Te vagy a büszkeségem. Veled kevélykedem. Ha útközben kérdezték, hogy hova megyek, hej, hogy feleltem: — megyek a tűzvonalba, a vőlegényemhez!... A vőlegényem a hazáért harcol . . . Hogy én itt nem lehetek! Hogy én nem harcolhatok melletted! De látod-e, legalább úgy kellene, hogy minden nő odaadja a lelkét egy katonának, így dupla lelke volna, dupla lélekkel harcolna . . . Én az enyimet odaadtam neked!

SÓSS: Gyönyörű galambom, nem nyertem a vásáron. Én meg az én lelkemet hagytam nálad.

ILONKA: (*Durcás duzzogással.*) Ez már nem helyes beszéd, tudod-e! Most minden katona magánál tartogassa a lelkét, — van, hogy miért tartogassa! Ha ti tudnátok, hogy mi asszonyok hogyan gondolunk rátok! Odahaza a kuckóból utánatok jár minden gondolatunk. Nemcsak érettünk harcoltok, hanem helyettünk is . . . Nem fogunk birni odahaza elég koszorút szőni ezért . . .

SÓSS: Koszorú? Nem kell! . . . Piros virág . . . tüzes virág ... a te szád, a te csókod . . . (*Megcsókolja.*)

ILONKA: (*Két kezébe fogja István fejét.*) Sokszor nem volt mit enned? . . . Nesze! (*Ajkon csókolja.*) Sokszor fáztál? . . . Nesze! . . . Sokszor megáztál? . . . Nesze!

SÓSS: Drága szenvedések, hogy ilyen a termésük. Csak fukarkodhatnám vele, csak szemenkint szedhetném, hogy soha ki ne fogyjon! Egy hét múlva vége az álomnak!

ILONKA: Egy hét? Hát ezt is napokra, órákra akarod osztani? A gyönyörűségnek nem lesz váltakozása, egy darab örökkévalóság ez! Mások nevezhetik egy hétnek, mi tudni fogjuk, hogy az egész életünk ez . . . Álmodhatunk róla a halálunkig! . . .

SÓSS: Milyen szép vagy! Ez a te kezed? Ez a .te nyakad? Ez a te szád? Ez a te hajad? . . . Hadd szijjam tele magam az illatával . . . Szegény katona csatába megy . . . szedény tatonáca tába med . . . kell neki utavalónak . . .

ILONKA: Szegény kis katona most nem megy a csatába! Megfogtam, nem eresztem! Megetetem szerelemmel, megittatom a csókkal, útra nem bocsájtom, amíg jól nem lattam . . . Milyen gyöngé a kis katona, milyen erős vagyok! Nem bir szabadulni!

SÓSS: Nem birok szabadulni . . . Nem is fogok tudni soha . . . Itt fogok meghalni! Itt a kebleden!

TELEFONISTA: Halló hadosztály ... Itt zászlóalj . . . Vonalpróba . . . vége!

Ilonka ijedten elrebben erre a profán, gépies hangra. Haját megsimogatja, ruhájának ráncait gondosan rendbe-

hozza és megint azon a józan, hideg, okos hangon beszél, amely mögé jól el van bujtatva idegen szemek elől asszonyos érzése.

ILONKA: Jöjjön, már ideje is, hogy utánuk menjünk.

Karonfogva kifelé indulnak, de az ajtóban összetalálkoznak a zászlóalj dalárdájával. A dalárda hat zászlósból és hadapródból áll. Összetanultak egy pár nótát, vigat, szomorút vegyesen; ezt szokták fújdogálni a táborozás estéin, meneteléseknél, de akárhányszor harc közben is.

Ezek a zászlósok, hadapródok a háború leggyönyörűbb virágai. Van köztük, aki még el se végezte egészen a hadapród-iskolát; tizenhét évét még el sem érte, borotválkozás nélkül is sima az arca és a hangja néha még most is visszacsuklik a szopránba. Aztán vannak, akik most indultak neki valami békés polgári pályán. Odahaza ügyszereteket fogalmaztak, könyveltek, cirklivel terveket rajzolgattak, most pedig szakasz-parancsnokok, — a legigazibb hősök. A rangjuk megkülönbözteti őket a közlegényektől, de közös velük minden falatjuk, a fekvőhelyük, a sorsuk. A rohamnál ők ugranak ki először a fedezékből és az ő mellüket járja át az első sortűz. És mindig jókedvűek, mindig nótások; játékos hancurozás nekik minden veszedelem.

A hajuk gondozatlan, a ruhájuk sáros, toldott-foldott, de mindegyiken van legalább is egy vitézségi érem. Elhatározták, hogy meglepetésül elfújnak egy pár nótát a Sóss főhadnagy esküvőjén; ne legyen mégse egészen zene nélkül a háborús menyegző! Ezért sompolyogtak be ide és amint meglátják a főhadnagyot a menyasszonyával, ijedten szalutálnak. Sorba állnak, meg se moccannak.

SÓSS: Szervusztok fiúk! Hát ti mit kerestek itt?

EGY KIS ZÁSZLÓS: Főhadnagy úr, jelentem alázatosan, nem szabad megmondani.

SÓSS: Ahá! Valami meglepetés az esküvőmre?

EGY MÁSIK ZÁSZLÓS: Éppen ezt nem szabad megmondani, mert mindjárt nem meglepetés, ha megmondjuk.

SÓSS: Akkor nem firtatom tovább. De kijelentem, akár milyen kedveset eszeltek ki, nem leszek meglepetve. megszoktam tőletek ... No most hadd mutassalak be a menyasszonyomnak.

A szurtos fiuk mélyen meg vannak hatva, de kissé meghökkenve kezdenek a szertartáshoz. Gyorsan igazgatnak még amit lehet a ruhájukon és titokban végig dörzsölik kezüket a blúzokon, mielőtt kezét fognának a finom uri leánnyal. Különben a bemutatkozás gyorsan megy. Akire rákerül a sor, kiegyenesedik, szalutál, bemondja a nevét és megint szalutál. Ilonka úgy megy végig a soron, mintha szemlén volna.

SÓSS: No és most menjünk, édesem. Talán már várnak is. *(Ilonkával elmegy.)*

Amint kimennek, a zászlósok között hirtelen megbomlik a rend. Az egyik zászlós, a karmester, kis hangvillát szed elő, megpengeti:

— „A“! . . . Hadd hallom, megvan-e a hang.

Összestimmelik a hangjukat, amíg valamelyes összhang ki nem jön belőle. Persze, nem egészen tökéletes, de hát világháború van és az ágyúdörgés eltompítja az embert a félhangok iránt.

EGYIK ZÁSZLÓS: Az a kérdés, mivel kezdjük.

MÁSIK ZÁSZLÓS: „Feketeszem éjszakája“. Ez a legszebb.

HARMADIK ZÁSZLÓS: Ez nem elég víg.

MÁSIK ZÁSZLÓS: Ha víg nóta kell, énekeld te el egyedül a „Wacht am Rhein“-t. A múltkor egy német hadnagy hallgatta és a hasát fogta nevetésben.

EGYIK ZÁSZLÓS: Csend! Először a Szózatot fogjuk elénekelni, hogy ünnepélyes legyen a dolog. Aztán jöhet a többi.

Ezalatt Kerencsy alezredes, a házi ünnep titkos rendezője, aggódva keresi odakünn az ő dalárdáját. Az anyakönyvvezető már magára vette a nemzetiszínű szalagot és fölnyi-

totta az asztalon a protokollumot. Az alezredes int neki, hogy várjon még egy kicsit, aztán benéz a házba. Nagyon megőrül, amikor a dalárdát ott találta.

KERENCSY: Hé, fiúk! Hamar gyertek ki! Hát nem látjátok, hogy idebenn semmi se lesz? . . . Aztán csak ügyesen elbújni hátul!

A zászlósok kisompolyognak a kis paraszt-udvarra, amelyet színültig megtöltött már néhány kíváncsi hadosztálybeli és a zászlóalj tisztjei. Az agyagos dombok, a rozoga viskó, a züllött kerítés, amelynek legnagyobb részét eltüzelték már a katonák, a gyűrődött, ázott ruhájú tisztiek, — mintha mindez egy közös anyagból gyűrődött volna. Az egész hasonlít a szépia-festményhez, amelyen csak egy szín van: a fakó barna. Es a maga szomorú szegénységében olyan ünnepestélyes mégis ez az esküvő, mintha a Notre-Dame-ban játszódna le.

A szobában ezalatt a két tisztiszolga asztalt térit bádogtányérokkal, bádog poharakkal, szerény lakodalmi ebédhez. Az egyik tisztiszolga még virágot is kerített, valami keshedt őszi virágot.

EGYIK TISZTISZOLGA: Várjon csak kend! Ezt bedugom ide! így mindjárt szebb lesz az asztal! *(Leszed egy korsót a falról, abba átrakja a virágot.)*

MÁSİK TISZTISZOLGA: Hát ezt a virágot hol találta kend? Nini, még szagja is vagyon.

EGYIK TISZTISZOLGA: Vagyon neki, de nem nagyon . . . Nálunk is terem ez a virág, de nálunk több szagja vagyon.

MÁSİK TISZTISZOLGA: Nálunk, odahaza! ... Az már megint más! De itt csuda, hogy még ilyen is terem!

TELEFONOS: Halló! . . . Itt zászlóalj . . . Igenis, itt van . . . Igenis! . . . Rögtön ide kéretem! . . . Addig tessék tartani a kagylót! . . . *(Az egyik tisztiszolgálóhoz.)* Nézze! Szaladjon ki gyorsan és hívja a telefonhoz Widdingen őrnagy urat. Mondja meg neki, hogy a hadosztály kéri!

Widdingen futva megjelenik és az elmaradhatatlan Zegre gróf a nyomában lohol.

TELEFONISTA: Az őrnagy úr itt van! Átadom a kagylót! . . .

WIDDINGEN: No csak gyorsan! Tartsa a hallgatót a fülemhez! (*A telefont hallgatva.*) Igenis én vagyok kegyelmes uram! . . . Éppen most szándékoztam visszatérni ... Mi az ör . . . bocsánat kegyelmes uram! . . . Igenis! Azonnal kiadom a parancsot! Tudtommal a zászlóalj már megebédelt és ki is pihente magát . . . Igenis! . . . Alázatos szolgája, kegyelmes uram! (*Leteszi a kagylót. Ze gr éhez.*) No ez ugyan jó hecc! Ez azután jó hecc!

GRÓF ZEGRE: Kérlek őrnagy uram, valami baj van?

Az őrnagy fölindultán jár föl és alá, a térképet nézegeti és inkább magának beszél, mint a grófhhoz:

— A 815-ös magaslati pontnál áttörtek a disznók! . . .

„Na ja! Mindig mondtam, hogy ez a mi Achilles-sarkunk!...

No de kapnak a gazemberek egy olyan ellentámadást, hogy arról koldulnak! ... Ez a zászlóalj azonnal indulni fog!...

A többi tartalékunk már útban van.

GRÓF ZEGRE: Ez a zászlóalj elmegy? ... De hisz akkor a vőlegény . . . szegény . . .

WIDDINGEN: Igaz biz a! Erről meg is feledkeztem! Hamar, szólni kellene, hogy hagyják abba az esküvőt! Hlasszák el jobb időkre.

GRÓF ZEGRE: Valóban, esküvő nászéjszaka nélkül annyit ér, mint az ágyú muníció nélkül. Hahaha!

WIDDINGEN: Mondd meg, hogy hagyják abba . . . késő! No tessék, már férj és feleség!

Odakünn fölzeng a dalárda éneke. Az őrnagy vállat vonva mormogja:

— Hja, ez a háború! És nem ő az egyetlen, aki egy kívánatos nászéjszakától elesik! ... Én semmiesetre sem vagyok az oka. És hadd várjon a szép menyecske!

A jelentési tömbbe hevenyészetten megírja az alezre-

desnek az indulási parancsot, borítékba zárja és átadja gróf Zegrének:

— Én mindenesetre elmenekülök innen . . . Nem szeretem az ilyen családi tragédiákat. Majd te add át Kerencsy alezredes urnák ezt a parancsot és mondd meg, hogy engem a kegyelmes úr sürgősen magához rendelt.

Az őrnagy elindul, de az ajtóból még egyszer visszafordul, mintha valami láthatatlan vád állította volna meg. Válat vonva szól vissza a grófhhoz:

— Te vagy a tanúm, hogy én semminek sem vagyok az oka ... Én felőlem lehetek volna akármilyen boldogok — áldásom rájuk . . . Hja, de háborúban ez így szokott lenni. Nem első eset, nem is az utolsó . . . No, szervusz!

Odakünn a dalárda vidám nótába kezd és a násznép beözönlik, úgy, hogy csakhamar tömve lesz a kis szoba. Kerencsy alezredes valóban úgy viselkedik, mintha ő volna az örömapa. Szétnéz, hogy meg van-e terítve és serényen osztja a parancsokat jobbra-balra a tisztiszolgáknak:

— Egy-kettő! Hozzátok az ünnepi ebédet! És megmondom, ha nem lesz jó, kikötetem a szakácsot! ... És pezsgőt is hozzatok, — ha van! . . . Ide, ide, nagyságos asszonyom, az asztalfőre! A tiszt urak pedig mehetnek haza ebédelni, mert itt nem vagyunk a helynek bőviben . . . Hanem a dalárda itt marad. Ma táfelmuzikkal ebédelünk.

Ezenközben gróf Zegre átadja neki a parancsot.

— Widdingen őrnagy úr sajnálkozását fejezi ki, hogy hirtelen el kellett távoznia, de a kegyelmes úr sürgősen magához rendelte . . . Ezt a parancsot van szerencsém átadni alezredes úrnak.

A gróf gyorsan szalutál, egyet az alezredes, egyet az egész társaság felé, aztán lehetőleg gyorsan kiiparkodik a szobából. Útközben rémülten látja, hogy az örökké nyughatatlan, mozgékony Irén utána iramodott és az ajtóban el is érte.

—Főhadnagy úr . . . egy nagy szívességet szabad kérnem magától?

—Parancsoljon velem, kisasszony.

—Vigyen ki engem egyszer oda ... a harctérre . . . Tudja, oda, ahol röpködnek a golyók, robbannak a srápnellek és csengenek a szuronyok.

—Én? Biz én nem viszem, kisasszony! Különben is, most nekem más sürgős dolgom van . . . Kiszthand.

Az alezredes mielőtt még kibontaná a parancsot, körülnéz megnyugtatóan, hogy rendben van-e minden. Az új házaspárral — ezt már látja — nem sok gondja lesz. Ott ülnek egymás mellett; István ráhajtja fejét Ilonka kezére, Ilonka pedig nyugodt boldogsággal mosolyogva néz körül a kis hajlékban.

Vége kibontja a borítékot az alezredes, lassan ráilleszti orrára a szemüvegét, átfut a parancson és egyszerre mintha kicserélték volna. A mosolygós, joviólis házigazda eltűnt, a szigorú katona lesz belőle megint.

— Századparancsnokok! Készenlét riadóval! ... Az egész zászlóalj tíz perc múlva indulásra készen áll, éllel a falu keleti szegélyére . . .

A századparancsnokok tudják, hogy ilyenkor nem szokás kérdezősködni. Szalutálnak és indulnak kifelé. A dalárda is szétbomlik egyszerre; a zászlósok, hadapródok sietnek, hogy rendbe szedjék szakaszaikat. Az alezredes magára kapcsolja a szolgálati övet és mindazt a sok hadi limlomot, amit bejövetelekor olyan nagy megkönnyebbüléssel dobott le magáról, közben pedig tovább adja parancsait:

— Mindent összepakkolni! ... A telefont lebontani... Add rám a köpenyedet, te barom! ... Te pedig mit tátod a szádat? Menj és nyergeltess! Lódulj!

Nagy fölindulásában el is felejtkezett az egész esküvőről és az új házaspárról. De most, hogy parancsai már majdnem mindenkit kisöpörtek a szobából, észreveszi Istvánt és Ilonkát, akik megdermedve állanak ez új események közepette.

Első pillanatban nem is tud szóhoz jutni. Nagy részvét és egy kis szégyenkezés fogja el, mint hogyha ő volna felelős az egész világháborúért. Akadozva, kínosan vergődve mondja:

— Bizony, kedves kisassz . . . azaz pardon . . . asszonyom, ez nagyon, nagyon kellemetlen dolog!

Ilonka fölemelt fővel áll előtte, csak a hangja remeg:

— A zászlóaljnak el kell mennie, nemde? ... És nekem itt kell maradnom . . . nemde?

— Hát bizony, ahova mi megyünk, ott bajos volna . . .

István majdnem eszelősen fölptattan.

— Az isten verte volna meg, aki ezt így kieszelte! . . . Oh, tudom én, látom én az egészet! . . . Hagytak volna ott, a fedezékben! Ott már összeszoktam az ábrándjaimmal, megbarátkoztam velük, eltanultam a nyelvüket ... De kicsábitottak onnan, csak éppen, hogy a valóság kis ujját megérinthessem! Éppen csak annyi fényt bocsájtottak a fedezékembe, hogy az ábrándok hiábavalóságát örökre megláthassam! . . . Csak annyit adtak innom, hogy szomjas tudjak lenni! Csak annyira volt az enyém, hogy elveszíthessem . . . És most hagyjam itten, most menjek el innen! A te karod helyett a fagyos éjszaka, a te csókod helyett a halál csókja]... És mindig csak lemondani, mindig csak áldozatot hozni, mindennek bőven adni magamból, csak önmagamnak nem !... És miért nem hagytak ott! Miért mérgezték meg egyetlen életemet, a reménységet! . . . Tudom, ki csinálta, az isten büntesse meg érte! Az isten büntesse meg érte.

Leborul a lócára görcsös zokogással. Az alezredes hangját végtelen irgalom lágyítja el.

— Megbocsájtok neked fiam, mert nagyon szenvedsz, de igazságtalanul vádolsz másokat. Hogy most el kell mennünk innen, az nem egy emberen múltott. El kell mennünk, mert szükség van ránk. Kevesen vagyunk és sok az ellenségünk, — töméntelen. Nekünk nem szabad pihennünk, nekünk nem jut idő a magunk boldogságára. Velünk szemben ketten vannak egy ellen. Az egyiket nappal kell megver-

nünk, a másikat éjszaka . . . Pihenésre, alvásra, boldogságra majd jut idő, ha véglegesen győztünk.

Istvánt ez a hang sem csillapítja le. Az alezredes szavainak fölényes igazsága megszegyeníti, de ettől csak nagyobb lesz a fájdalma. A végkép elsanyargatott idegzetű ember ernyedtségével rejti arcát Ilonka ölébe és zokogva rebegi:

— Hát nem bírom! . . . Nem bírom . . . Elég volt!

Az alezredes vállat von és ajkán holmi mosoly suhan el, de nem mint fény, inkább mint árnyék.

— Különben . . . hiszen te segíthetsz is a dolgon. Magam is láthatom, hogy nem vagy normális állapotban, megviselt a háború . . . Jelents beteget, punktum.

István hirtelen reménykedve emeli föl a fejét.

— Valóban! . . . Beteget jelentsek?

Az alezredes könnyörtelen szárazsággal folytatja:

— Ennél ugyan mi sem könnyebb! Menj ki a doktorhoz és ő megadja a bizonyítványt. Jó hittel megadhatja, — magam is azt hiszem, hogy rád fér néhány heti pihenés. Hogy aztán hogyan fogtok pihenni, — az már a ti dolgotok.

Ilonka gyöngéd energiával lefejtí magáról Istvánt, föláll, de merevségében nincs semmi pátosz, csak nyugodt ünnepelesség.

— Alezredes úr, a férjem e pillanatban talán nem eléggé ura a szónak és így én jelentem ki helyette, hogy ő sohasem beteg, amikor katonai kötelességét kell teljesíteni. Ahova a többi megy, oda megy ő is és úgy legalább is fog tudni viselkedni, mint a többi.

A tisztiszolga jelenti, hogy a lovak nyergelve vannak.

A telefonos is hóna alá vette már a hallgató-szekrényt és a drótot fölgöngyölítve elment már. István végigsimítja arcát és mint az alvajáró kezdi fölcsatolni szolgálati övét. Ilonka gyöngéd szeretettel segít neki és úgy simogatja, mint anya a gyermekét. Ez azonban csak olaj a tűzre. Istvánból újra kitör a zokogás és ráborul Ilonka vállára.

— Mi lesz veled! . . . Ilonkám! . . . Mindenem! . . .
Mit fogsz csinálni?

Ilonka átkarolja István fejét, a hajában babrál és lassú hangon duruzsol neki:

— Mit fogok csinálni? Azt, amit te: várni fogok. Gyönyörű idők ezek, István! Ti, akik odakünn véreztetek, jó, ha tudjátok, hogy nemcsak ti véreztetek, odahaza is hull a szivek vére . . . Mindenki mindenét odaadja, ami drága és minden csak azért drága, mert odaadhatja. Ez a sok vér, szenny, szenvedés és halál nagyon csúnya volna, ha nem ez a gyönyörű fény világolna rája . . . Hiszen mi nem is adunk oda semmit. Anyák odaadják gyermeküket, gyermekek siratják árván apjukat, de nekünk semmi megsiratni valónk sincs, István. Te várni fogsz reám és én várni fogok reád. Jönnek még jó idők, rossz idők, minden változhatik még, de azt mindig tudhatod, hogy én várni fogok reád. És minél jobban sajtott a szívem érted, annál édesebb szomorúsággal válok most meg tőled. Az uram a csatába megy, harcolni értünk, — hát van ennél nagyobb büszkeség a világon? Ezeket a pillanatokot, amelyeket veled tölthetnék, úgy oldom le magamról, mint a gyöngyszemeket, — csakhogy odaadhatom, ami a legdrágább nekem . . . Búcsúzzunk István! És ne legyen könny a szemedben! Harcba indulsz és nincs jogod könnyezni, amíg reményed van a győzelemre!... Isten veled, a viszontlátásra! . . . Alezredes úr, isten önnel!

István fejét elfordítva nyújt kezét Ilonkának, aki mindig nyugodt, majdnem mosolygós marad. Irén félrehúzódva nagyokat sir hangtalanul a zsebkendőjébe és maga az alezredes is annyira el van érzékenyülve, hogy gyorsan búcsúzik.

— Kezét csókolom, nagyságos asszonyom! És legyen nyugodt, hogy a muszkának megfizetünk ezért az okvetetlenkedésért!

A két tiszt elhagyja a szobát és Ilonka egy szék támlájába fogózkodva néz utánuk. Aztán mikor elmentek, gátja szakad a fájdalomnak és sírva roskad a lócára. Sokáig sír

így halk zokogással. Aztán a parasztasszony lassan lemászik a kuckójából. Egyik kezében a csecsemőt tartja, a másik kezében egy cserépfazék tejet. Bátortalan, együgyű részvét látszik az arcán. Félénken odalép Ilonkához és odakínálja neki a tejet:

— Prose panyi . . . Leka . . . Dobre leka!

Ilonka fölkapja fejét, kikapja az asszony kezéből a csecsemőt és szenvedélyes zokogással össze-vissza csókolja.

1915

Сыпоре

Старина

Ахилъ, виражю мач

MÁSODIK RÉSZ

Vége elmúlt hát ez a tél is !

Mikor már-már végkép lemondtak róla, egyszerre itt termett a tavasz, napfényt, üdülést, reményt juttatva a fedezékek gémberedett lakóinak. A fagyott hó alatt rejtelmes zenével csobogtak az olvadás vizei; itt is, ott is kibukkant a föld teste a tavalyi harcok konzervált sebeivel. Halottak, akik ősz óta hallgattak szépen a hótakaró alatt, most újra napvilágra kerültek.

. És napvilágra kerültek az élő-halottak is, akik a hóba vajt vermekben tespedték át a telet. A téli gúnya rétegeit lehámozva magukról kifeküdtek a mellvédekre és pórusaik telhetetlenül szítták a tavaszi napfényt. A fedezék-sorokban serényen folyt a nagytakarítás; ügyes kis kanálisok vezették le az olvadást.

Arrébb fakó bajszú népfelkelők fadorongból utat építettek. A cuppogós mezőkön borzas lovak nyargalásztak és friss fű után szimatoltak. A kanyargós Biala megdagadt vize fűrészmalomokat hajtott, amelyek az új hidak számára készítették a deszkát. Mint a fogoly, aki a maga bilincseit kovácsolja.

Lassanként a vizeket beszívta a föld, fölitta a nap. Már csak a fenyves szakadékokban makacskodott egy-egy maréknyi hó, amely észrevétlenül akart megbújni itt a diadalmas nyár előtt.

Az elhagyott lövészgödrök göröngyein kiütközött a gyepek, az elvadult mezőkön kicsiráztak az elhullajtott magvak.

A pihent trén-lovak apró ruthén-ekéket húztak, ame-

lyeknek szarvát füttyös magyar bakák tartották. Szegény magyar fiuk a szörnyű világ-vihar e fegyverszünetében megérezték, hogy csak az emberek különböztek össze gyilkoló kedvvel, de mindenütt egy maradt az anyaföld, az ő szerelmesük.

A rögtönözve helyreállított vasutakon a messzi hazából egyre jöttek az új csapatok. Pántlika a sapkájuk mellett, hervadó virág a puskájuk csövében; egyenruhájuk, fölszerelésük még vadonatúj. Még otthon süttött elemózsiával tele a tarisznyájuk, még otthon kezdett nótákkal tele az ajkuk, a szívük. Még most megborzonganak a háború rájuk várakozó misztikumától. A friss vér úgy folyik be a sáros lövészárokba, mint a hegyi patak vize az iszapos folyóba. Ám néhány nap múlva elfogy a hazulról hozott elemózsia, besározódnak az új egyenruhák, elfakulnak a pántlikák és régiek, ujak fölismerhetetlenül egymásba olvadnak.

És ki nem fogy a friss csapatok áradata. Most már el nem fér a keskeny lövészárkokban, előnti tartalékokkal a mögöttük elterülő domboldalakat. A kijavított utakon új tizenöt-centiméteres tarackok útegei gördülnek és a tavaszi nap büszkén csillog a vadonatúj bronz-csöveken. Most kerültek még csak ki a gyárakból, minden porcikájuk új, a lovak is olyan kényesen ficáncolnak előttük, mintha most lennének először hámban.

Mindenki érzi, tudja, hogy nagy dolgok készülnek; mindenki erről beszél. Gyűlnek, gyűlnek a fedezék-sor mögött az erők, mint egy óriási duzzasztóban. Most még minden mozdulatlan pihen, de csak egy zsilipet kell valahol megnyitni és egy egész világot el fog söpörni az erők kiszabadulása . . .

A hadosztály egy hónap óta lakik már a Visznyowsky-kastélyban. A kis lengyelvidéki község szélén terül el a gyönyörű park, amelynek legnagyobb részét most szekér-tábor foglalja el. A törzsszázad legénysége újra behintette porondal az utakat, amelyeket még orosz szekerek dúltak föl a

télen, legereblyézték a pázsitról a tavalyi avart; csak a kormos tetejű majorsági épületek és néhány kegyetlenül kidöntött díszfának a tönkje mutatja, hogy itt is végigviharzott a háború.

Maga a kastély egyemeletes, sárga, dísztelen épület kétméteres falakkal, alacsony földszinttel, mohos zszindelytetővel. A homlokzat közepére erkély van biggyesztve malterből imitált korintusi oszlopokkal, annak biznyságául, hogy a kastély mostani ura jobban szereti a díszet, de kevésbé ízléses, mint tizennyolcadik századbéli elődje.

A hadosztálynak bőségesen jutott szállás, mert a kastélyban csak egy öreg, szegény Visznyowsky grófnő maradt és egy fiatal távoli rokona, Katinka. Valamelyik közeli faluban volt a papnak a leánya. Az apját internálták, mert telefont találtak az orosz pénzen épült templomban; a leánya pedig ide menekült. Egy öreg mindenes szolga maradt meg velük, ez látja el őket. Egyébként az udvarias hadosztály konyhája bőven juttat nekik ennivalót. Az öreg Nikoláj délben-este pamut-keztyűt húz és úgy viszi le nekik a pincébe az ebédet, vacsorát. Mert első ijedtségükben a pincébe hurcolkodtak és azóta megszokták ottan.

A boltíves kapualjból széles, alacsony, fehérre meszelt folyosó nyílik. Itt mindjárt jobbkézre első ajtó a Widdingen őrnagy úr, a vezérkari főnök szobája.

Az egyik sarokban van a puritán tábori ágy, amelynek helyéből kényelmes, antik ágyat cipeltek máshová az őrnagy úr parancsára. Középtűt tágas asztal áll, amelyet beborít egészen a színezett vezérkari térkép, a jelentések és ügyiratok.

Ezenkívül még csak néhány szék és a fáradhatatlan telefon van a szobában.

Az őrnagy urat egész éjszaka zavarták a nyugtalan front-ról érkező jelentések. Tudomásul vett, intézkedett, parancsokat kiadott és közben kitűnően fegyelmezett aggyal tudott öt perceket mélyen aludni. Hajnalban már megmosakodott,

felöltözött, dolgozott mostanáig. Most sem megy be az étkező szobába, hanem behozatja a teáját, amelyet legénye, „a János“ hoz be széles tálcán.:

WIDDINGEN: Mit hoztál?!

A JÁNOS: Mint rendesen, jelentem alázatosan. Tea, sült szalonna, lágy tojás.

WIDDINGEN: Te is kitalálhatnál már valami újat! Nem is tudom, hol jár az eszed folyton, te János!

A János ugyan mondhatná erre, hogy ugyan kitalálhatna ő akármit, az őrnagy úr mégis csak mindig a sült szalonnát és a lágy tojást követelné tőle. Dehát nem szól semmit, csak áll haptákban. Mert azért katona a katona, hogy meg se moccanjon és csak a néma pillantásával írja föl a plafonra a mondanivalóját. Az őrnagy úr végignéz rajta és haragosan ráförmed:

— Micsoda blúz van te rajtad? Micsoda disznóólból szabadultál te ki?

A JÁNOS: Jelentem alázatosan, ezt a múlt héten faszoltuk, de olyan ez. Tán sohse is volt új.

WIDDINGEN: Mert nem tudsz rá vigyázni!

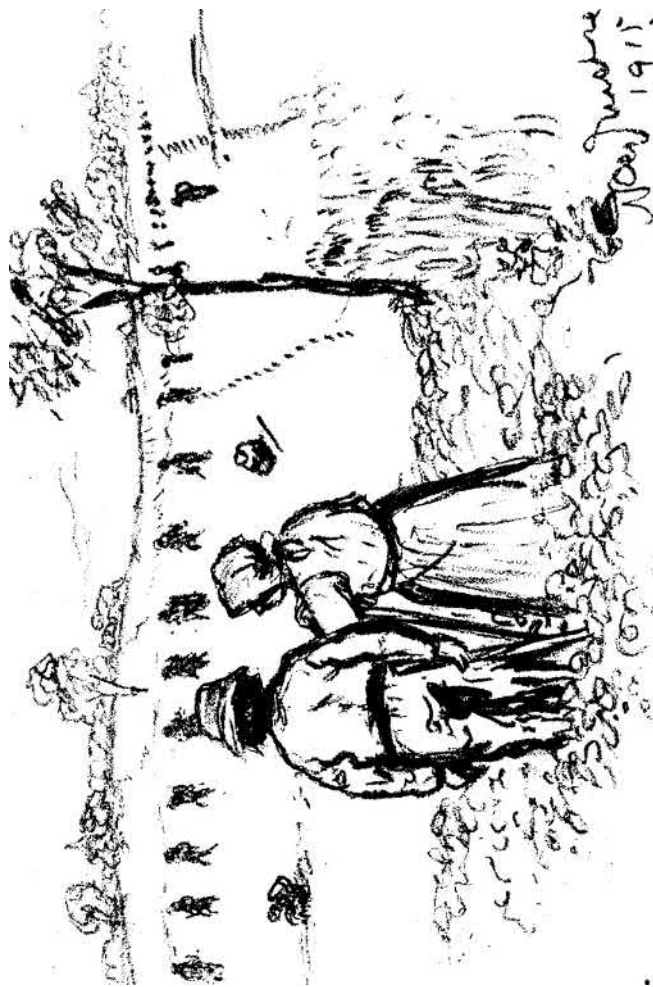
A JÁNOS: Olyan szövet ez, instállom! A keféet sem állja. Minél jobban kefélem, annál fakóbb.

WIDDINGEN: Én meg csak annyit mondok neked, hogyha mégegyszer ilyen disznó külsővel bemerészkedel ide, azonnal kiteszlek a raj vonalba! Mehetsz!

Erre nincs mit felelni. A János bokázik és kifelé indul. De az őrnagy úr utána kiált:

— Megállj! Künn maradj és akárki keres, mondd, hogy egy félóráig dolgom van. Most már mehetsz.

Az őrnagy úr két csészébe tölti a teát, aztán az egyik sarokból félrehúzza a kopott szőnyeget. A szőnyeg alatt föl-emelhető ajtó van, amely a pincébe vezet. Nem valami romantikus csapóajtó ez, hanem közönséges pincelejárát, amilyen minden régibb vidéki házban található. Az őrnagy úr fölemeli az ajtót és németül leszól a sötét gádorba:

Novembre
1911
(Mund...)

Krimpi-Kapalik.

Bitte Fräulein . . . Fönn van már?
 A lépcsőkön fölbukkan Katinka, a papkisasszony. Egyszerű, sima fekete ruhában van, aranyszőke haja borzasán koszorúzza a fejét. A feketébe foglalt szőkeség tétován ideoda néző szemében van valami rejtett vadság, hangjában, fiús mozdulataiban valami kihívó hányivetiség. Amikor mosolyog, mintha megvetne, amikor udvariaskodik, mintha halálosan gyűlölné. Mosolyogva köszön:

— Jó reggelt, őrnagy úr!

WIDDINGEN: Ha meg nem haragszik, megkínálom egy csésze teával és egy cigarettával.

KATINKA: Hálásan köszönöm! Különösen a cigarettát.

Az őrnagy úr székkal kínálja meg. Katinka a széket átviszi az asztal túlsó oldalára, hogy szembe kerül az őrnaggyal. Hörpint a teából, rágyújt a cigarettára és nagyot szippantva a füstből, elégedten mondja:

— Áh, ez jól esik! A cigaretta-készletből már egészen kifogytunk odalenn. Most, háborúban nem szégyen bevallani, hogy nincsen.

WIDDINGEN: És háború előtt? Akkor büszkébb volt?

KATINKA: Hm! Ha látta volna a paplakunkat Bukovicben! Emeletes kastély és kő-ballusztrádos terrasza van a parkra. Az emeleten nyolc szoba van; tágasak, antik bútorzattal.

WIDDINGEN: Most ez mind az oroszoké! Hogy nézhet az ki mostan!

KATINKA: Oh, biztosan semmi baja sincs! Az orosz tisztek nagyon finom emberek! Europээр, uri emberek! Nem is azért jöttem el onnan, csak mert egyedül voltam.

WIDDINGEN: Hallja! Magának nagyon tetszenek az orosz tisztek, úgy látom!

KATINKA: Milyen finom emberek! Nem mint az osztrákok!

WIDDINGEN: Szép! Tudja, hogy az ilyent most nem szabad mondani?

KATINKA: Haditörvényszék elé állítanak? Le fogom tagadni! Azt fogom mondani, hogy az oroszok nem mosdának, kiisszák a lámpából a petróleumot, gyűlölöm őket, gyűlölöm! . . . Ellenben az osztrákok ... óh be édesek, óh be finomak! Mindenemet nekik adom! Az övék vagyok!

A leány fölnevet, de olyan hideg a kacagása, mint a gleccserből olvadó csurgó. Az őrnagy egészen elkomorodik tőle és szeretné két kézzel megragadni fehér nyakát.

WIDDINGEN: Nekem az a gyanúm, hogy tud maga kedvesebb is lenni, mint mostan. Azt hiszem, amikor egy orosz tiszt kínálta meg cigarettával, akkor sokkal barátságosabb volt.

KATINKA: Hahaha! Szeretné tudni úgy-e?

Az őrnagy urat az a nevetés végkép kihozza a sodrából. A teás-csészét indulatosan visszadobja a tálcára és elkezd föl-alá járni a leány háta mögött.

— Szeretném tudni? Persze, hogy szeretném! Mégis csak különös, hogy maga előttünk hideg, olyan elérhetetlen, pedig ... pedig ... eh, mit teketóriázzak! Maga nem olyan, mint amilyennek látszani akar előttünk.

KATINKA: Ejha! Most már a becsületemet sértegeti a cigarettájáért? Köszönöm! Ilyen drága cigarettát nem szívok!

WIDDINGEN: Tudja maga jól, hogy miről van szó! Én nem vagyok mai gyerek ... És ezek a nyilatkozatok, hogy az orosz tiszték ilyen finomak, olyan finomak ... Ez mégis különös!

KATINKA: Ha gyanús vagyok, köttessen föl őrnagy úr! Most gyorsan megy az ilyen! Nos ... Itt, a nyakamat ...

Ingerkedve odatartja nyakát, amelyet még fehérebbé tesz fekete blúza. Az őrnagy úr önkénytelenül utána kap, de ő gúnyos nevetgélessel kisiklik a kezéből.

— No úgy-e, hogy kellene! . . . Hova gondol!

WIDDINGEN: És mégsem fogom sohasem elhinni, hogy olyan érzéketlen nő, mint amilyennek szeretné elhiteni ma-

gát. Mondja meg hát, hogy melyikünket szereti jobban: bennünket, vagy az oroszokat?

KATINKA: *(Új cigarettára gyújt, aztán egy kis szünet múlva.)* Azt szeretem majd, amelyik erősebb lesz!

WIDDINGEN: Végre egy vallomás!

KATINKA: Hát mit akar? Mi nők itt nem politizálunk. Nem is volna szabad . . . Fegyverünk sincs, nem is harcolhatunk, ott kuksolunk házainkban és védtelenül ki vagyunk szolgáltatva annak, aki betör hozzánk . . . Mit tudjuk mi, hogy milyen a nemzetisége? Itt van nálunk és nevet azokon, akik sietve, kapkodva elmenekültek előle . . . Oh, láttam én tiszt urat, aki hozzánk volt elszállásolva és fogadkozott, hogy a háború végéig ott fog maradni. Kurizálni is kezdett nekem, aztán egyszer csak összepakkolt, mégcsak el sem búcsúzott, a virágaimat is ott hagyta, úgy sietett . . . Hát mit tartunk mi, gyöngé nők, az ilyen férfiról?

WIDDINGEN: Hát ha csak ez kell, majd megmutatjuk, hogy . . .

KATINKA: Mikor?

Az őrnagy úr hirtelen észbe kap. Ez a mohó kérdés egyszerre lehűti. A leány ugyan első látásra megtetszett neki, de ez nem akadályozta meg abban, hogy ne gyanakodjék rá. A hadosztály legügyesebb csendőrére bízta meg, hogy tartsa szemmel minden lépését. Ez most is eszébe jut.

WIDDINGEN: Majd rákerül arra is a sor. De tudja, hogy nem szeretek nőekkel a háborúról beszélgetni. Nőekkel szemben igazán tudok okosabb dolgot is . . .

KATINKA: Persze! Ölelközni, csókolózni! Mi mást is lehetne a nőekkel csinálni!

WIDDINGEN: Ne haragudjék, de ha magára nézek, nekem is mindig csak ez jut az eszembe . . . Apropó! Tegnap délután öt órakor maga egyedül elindult sétálni. A község szélén betért egy paraszt házába és ott maradt egy félóraig körülbelül.

KATINKA: Dicsérje meg a kémjét, pontosan így történt. De azt elmulasztotta jelenteni, hogy annak a parasztnak egy beteg gyermeke van, kinek én vittem a házi gyógyszerládából kinint . . . Nemde, ezt nem lett volna szabad tennem?

WIDDINGEN: Ha mások iránt tud könyörületes lenni, akkor rajtam is megeshetik egy kissé a szíve . . .

Az őrnagy úr kivörösödött arccal, széttárt karral közeledik a leányhoz, aki halványan, összevont szemöldökkel, mozdulatlanul néz szembe a rohammal, amely ki tudja hányadik már ismeretségük óta.

E pillanatban a folyosóról a kegyelmes úr hangja halatszik erősen közeledve. Egy őrtálló bakát szid le, mert megint újságpapírokat látott szétszórva a padlón, pedig a hadosztály területén a legszigorúbb rend és tisztaság parancsoltatott meg.

A leány gyorsan eltűnik a pincében, amelynek ajtajára egy szempillantás alatt újra rákerül a szőnyeg és az őrnagy úr visszaül az asztalhoz az ügyiratok közé. A kegyelmes úr beront és haragosan mondja:

— Itt mindenütt abszolút piszok és rendetlenség van. A törzsszázad-parancsnokot ki kell cserélni, ha nem tudja a dolgát!

A kegyelmes úr közelebb van a hetvenhez, mint a hatvanhoz, de most is egyenes tartású, magas férfi. Hófehér haja, bajusza inkább fiatalítja, mint öregbíti friss arcát. Megközelíthetetlen titokzatosságba burkolózva ő ennek a kis birodalomnak a feje, korlátlan uralkodója. Vezérkari főnöke és legkisebb udvaronc tisztviselője egyaránt tudja, hogy gondolataiban kifürkészhetetlen, akaratában befolyásolhatatlan. Hogy fáradt, éhes, vagy álmos, ezt tőle még soha senki sem hallotta, de viszont nem is tűri, hogy más panaszkodjék neki róla. Olyan ez az ember, mint a Háború absztrahált lelke. Neki az eledel csak kalória, hadiszer és az emberélet — az övé is — csak kilőni való patron a Császári és Királyi Felség arzenáljában.

Az emberről valószínűleg az a hite, hogy a háborúra született. Ép azért engesztelhetetlenül gyűlölte mindig a fényűzést, a fölöslegesebb táplálkozást és a művészeteket, amelyekben megérezte a lazítást a testi és lelki uniformis ellen. Meggyőződése, hogy katonai uralommal még lehetne valamit csinálni az emberiségből, amely politikusok kormányzása alatt kontárkezekben van. Katonai uralomban mindenki a közös konyhán étkeznék és mindenki elvégezné a maga dolgát. Az ipari munkákat munkásosztagok végeznék, a kereskedelmet pedig rekvirálás helyettesítené. Az újságok helyett a napi eligazítások ép elegendőképen tájékoznák a publikumot.

A kegyelmes úr egész éjszaka be nem hunyta a szemét, mert az 557-es magaslat ellen az oroszok támadtak és bárha ezt a támadást csapataink visszaverték, sok jel arra mutatott, hogy ez csak egy nagyobb támadásnak a bevezetése volt. Óráról-órára kért jelentést és adott ki újabb intézkedéseket a kegyelmes úr. De mikor reggel megjelent az étkezdében gondosan megberetvélva, kifogástalan szabályossággal felöltözködve, egy jól átaludt éjszaka nyugalma látszott rajta és senki sem sejtette volna, hogy reggelig felöltözködve ült a térkép előtt. Most is az eldobott papírdarab miatt annyi fölháborodás rezeg a hangjában, mintha ez az egyetlen gond gyötörné.

Az őrnagy telefonál a vezérkari irodába, hogy küldjék be a törzsszázad parancsnokát, Kerek Lajos századost. Amíg megjelen, fölhasználja az időt, hogy elreferáljon a kegyelmes urnák:

— Ezek itt szabadságkéresek az ezredektől. Megvizsgáltam, ezek itt szabályszerű kérelmek.

A kegyelmes úr aláírja az elébe terjesztett iratokat, de el nem mulasztja összevont szemöldökkel megjegyezni:

— Voltaképpen én csak nők tisztéknek adnék szabadságot. Nőtlen embereknek semmi keresnivalójuk odahaza.

— Továbbá bátorkodom előterjeszteni a két dandár helyzet-jelentését. A hajnali órák nyugodtan teltek el.

A kegyelmes úr haragosan az asztalra csapott.

—Persze! A dandároknak nyugodtan telt el! Jóízűen aludtak és így nem vettek észre semmi nyugtalanítót . . . Arról persze egy szót sem jelentenek, hogy az oroszok egész hajnalban gyülekeztek és a front mögött csapatokat toltak el.

—Kegyelmes uram, alázatosan jelentem, a figyelők ebből semmit sem észleltek.

—Hát vedd tudomásul, hogy így történt! Rögtön add ki a parancsot, hogy a hadosztály-tartalék vonuljon előre a Mayerhofig és maradjon ott szigorú készenlétben.

Amíg Widdingen telefonon tovább adja a parancsot, Kerek Lajos százados bekopogtat a szobába. Az apja csizmadia-mester volt és apai hiúságának, áldozatkészségének fenekéig kotort, amíg a fiát tisztté neveltette. Aztán boldogan, büszkén meghalt és özvegye most fiának, a százados urnák fizetésén él. A százados úrban állandóan egy kis élénk, áhítatos hála remeg a Gondviselés iránt, hogy a véres világháborúban ez ártalmatlan hely jutott neki és nem kell attól rettegnie, hogy egy napon pénzes utalvány helyett gyászos levelet kap majd az édesanyja. A hadosztály tisztjei között, akik mind történelmű nevet viselnek, idegennek érzi magát. Egy kicsit le nem leplezett csempészként szégyenkezik, akinek nincs jussa hozzá, hogy az ő kivételes állapotukban részt vegyen. Éjjelente kipirult arccal, véres csatákról álmodik, amelyeken együtt harcol régi iskolatársaival; sok a galíciai földben pihen már azóta. És másnap reggel megint elülről kezdődik a csendes alkalmazkodás, a „nyelés“. Általában jó, ártalmatlan, szolgálatkész fiúnak tartják. Rendelkeznek véle, ha szükségük van rá és kifelejtik, ha bizalmas mulatságra gyűlnek össze. Ő mindkettőt természetesnek találja ebben a társaságban.

KERÉK: Őrnagy úr, jelentem alássan, parancsára megjelentem!

WIDDINGEN: Ahá! . . . Vedd tudomásul, hogy ezt a slendrián vircsaftot nem tűröm tovább!

KERÉK: Történt valami, őrnagy úr?

WIDDINGEN: Semmi sem történt és nem is történik. A hadosztály környéke tele van piszokkal, minden el van hanyagolva ...

KERÉK: Őrnagy úr, alázatosan jelentem, magam jártam be mindent, szemlét tartottam mindenütt . . .

WIDDINGEN: Úgy? És talán azt találtad, hogy mindenütt kifogástalan rend uralkodik? Mi? . . . Nos, a kegyelmes úr más véleményen van. Ő a folyosón papír-szemetet talált.

A századosnak, amint mereven, mozdulatlanul áll, elhalványodik az arca és apró verejték-gyöngyök kezdenek kiütöközni homlokán. Kétségbeesetten hebegi:

— Ott ma reggel szemem láttára takarítottak ... De talán azóta a tiszt urak . . .

WIDDINGEN: Úgy? Tehát a tiszt urak mocskolnak be mindent? Nem, százados úr, ez nem mehet így tovább. Egyáltalán sok panasz érkezik, hogy a törzsszázad embereiben nincs fegyelem és fogalmuk sincs róla, hogy mi a tisztesség. Bárdolatlan fatuskó valamennyi. Hát persze, ha valaki nem törődik velük . . .

A százados zúgó fejjel hallgatja e szemrehányásokat. A szavakat nem tudja megkülönböztetni már, a szóáradat előnti, mint a hideg, nyirkos őszi köd. Egy vágya van csak: hogy valamiképpen kiszabadulhatna innen. De már csak a csudában bíik. Ezért imádkozik befelé, hangtalanul:

— Édes Istenem, édes jó Istenem!

Íme, ez a csuda meg is jelenik. Az őrnagy úr tisztiszolgája betoppan kopogtatás nélkül a szobába. Rajta van a kurta, ráncos köpenyeg; a hátán a borjú pokróccal, főzőedénnyel megtetézve; vállán puska, oldalán baj ónét, ásó, kenyérszák. Kopogó, elszánt léptekkel odamegy az őrnagy úr elébe, ott összeveri a bokáját, hogy keményen koppan a bakancs patkós sarka. A jobb kezét végigcsúsztatja a fegyverszíjon és megmarkolja a puska nyakát.

TISZTISZOLGA: Őrnagy úrnak alázatosan jelentem .

WIDDINGEN: Hát téged mi lelt, hogy így nekiöltöztél?

TISZTISZOLGA: Őrnagy úrnak alázatosan jelentem, parancsára bevonulok a raj vonalba.

WIDDINGEN: Az én parancsomra? Én nem parancsoltam !

A KEGYELMES: Ki ez az ember?

WIDDINGEN: *(Németül.)* Az én tisztiszolgám, kegyelmes uram. Nagyon ügyes ember, csak egy kicsit bolondos. *(Ismét magyarul.)* Hát jól van, jól. Mehetsz ki és vetközz le. De annyit mondok, hogyha még egyszer nem vigyázol magadra, akkor aztán igazán mehetsz a raj vonalba!

TISZTISZOLGA: *(Nem mozdul, csak áll tovább katonásan.)*

WIDDINGEN: Most aztán kotródj, mert megharagszom!

TISZTISZOLGA: Őrnagy úr alázatosan jelentem, csak azt akarom mondani, hogy én mindazonáltal kimegyek a rajvonalba.

WIDDINGEN: Értsd meg te tökføjű, hogy ez nem a mostani esetre vonatkozik! Most még maradhatsz!

TISZTISZOLGA: Hiszen nem is azért ... De én már régen forgatom magamban, hogy talán már elég ideje is voltam itt . . . Most már illenék kimenni, a helyembe meg hadd jöjjön más ... aki már nagyon el van keseredve . . .

A KEGYELMES: Ez az ember jól beszél!

TISZTISZOLGA: *(Fölbátorkodik a biztatáson.)* Mert, hogy én a magam gazdája voltam odahaza; egy pár csizmám volt, de nem is kellett másnak a csizmáját pucolnom. Aztán meg ahány falumbéli, az mind ott van a rajvonalba, csak én urizálok itt a mások uraságán ... Sokan haza is kerültek már megsebesülve, aztán el is mesélhetnék otthon'. . . Számon kérhetnék tőlem, hogy hát te meg hol voltál, amíg a többi vérzett? Mit mondanék akkor? . . . Hiába kerülnek haza, világgá kellene bujdosnom szégyenletemben. És úgy gondolom, hogy nem is lehet olyan rossz odakünn. Ha nem

Oláh bakamája.

is kerül mindennapra ennivaló, de legalább amim van, azt a magam tarisznyájában hordom és nem kell kivárnom a mások tájáról ... És ha sok golyó jár is arra, de legalább pofontól nem kell kapkodnom a fejemet . . . Alázatosan kérem őrnagy urat, tessék engem visszaengedni az ezredemhez.

A KEGYELMES: Ez az ember nagyon jól beszél.

WIDDINGEN: Vigyen el az ördög! Adj át mindent a lovásznak, aztán mehetsz!

TISZTISZOLGA: Már átadtam, minden rendben van. *(Újból végigcsúsztatja kezét a fegyverszíjon, külön tiszteleg a kegyelmes úrnak, az őrnagynak és a századosnak.)*

KERÉK SZÁZADOS: *(Súgva.)* Hányadik ezredből vagy?

TISZTISZOLGA: Tizes honvéd.

KERÉK: Az én ezredem! No mehetsz! Isten áldjon.

A százados meginog, mintha a föld megrendült volna a lába alatt. Az arca elvörösödik és a szemében különös fény gyullad ki. Nagyszerű elhatározás lángol föl benne, talán az első egyhangú, diszciplinázott életében és odaáll az őrnagy elé.

— Őrnagy úr, bátorkodom alázatosan bejelenteni . . .

E pillanatban dudál a telefon. Az őrnagy a füléhez kapja a hallgatót és csak kezével int idegesen a századosnak, hogy most ne zavarja. A százados szerényen félreáll.

WIDDINGEN: Mi az ördög! . . . Hogy történhetett ez? . . .Az ezredes úr személyesen beszél?

A KEGYELMES: Mi az? Mi történt?

WIDDINGEN: A dandár jelenti, hogy az 557-en betörték az oroszok egy századnyi szélességben.

A KEGYELMES: No úgy-e! Ép az 557-en! Add a kagylót! . . . Halló! Dandár! Itt a hadosztály-parancsnok beszél! Micsoda disznóság történt nálatok?

A százados újból meginog. Látja az ellenséget beözönlenni ellenállhatatlanul és végigrohanni vonalainkon. De az őrnagy úr ideges járkálásában hozzáér és ekkor végleg elhatározza magát. Elébe áll.

—Őrnagy úr, alázatosan jelentem . . .

—Mi? Mit akarsz? Mit keresel itt?

—Őrnagy úr, alázatosan kérek engedelmet, hogy bevonulhassak ezredemhez. Én ugyanis . . .

—Bánom is én! Eridj ahova akarsz! Most a legkisebb gondom is nagyobb ennél! . . . Különben is a csapatnak most szüksége van jó tisztekre . . . Szervusz!

—Én tudniillik úgy gondoltam, hogy . . .

— Pszt! Nem látod, hogy a kegyelmes úr telefonál? Igazán rossz időpontot választottál a magad privát ügyeinek tárgyalására. Eridj a vezérkari irodába és ott jelentkezzél le . . . No szervusz!

A százados szégyenkezve elkotródik. Legénye becsomagol, ő fölveszi köpenyegét, látcsövét, revolverét és kínos szorongással gondol rá, hogy most kellene búcsúznia a hadosztály tisztjeitől. De a tiszt urak mind úgy jönnek-mennek, mintha nagyon fontos dolga volna valamennyinek. Csak úgy odamorog feléjük egy „szervusz“-t és azok szórakozottan a sipkájukhoz emelik a kezüket és rohannak tovább. Gróf Zegre, mint a nap legnagyobb részében, levelet ír. A százados zavartan köhécsel a háta mögött, aztán elszánja magát és hozzálép, hogy elbúcsúzzék tőle:

Kérlek . . . itt hagyom a hadosztályt . . . megyek vissza az ezredemhez . . . Voltaképpen ez így is van rendjén. Aktív vagyok és úgy gondolom, hogy . . .

Nagyon helyes! . . . Az én nézetem szerint az igazi háború ott künn van, az . . . izé . . . a rajvonalban. No szervusz! És vigyázz magadra! Nesze egy szivar.

Oh . . . köszönöm szépen! Nem szoktam szivarozni.

Ezt csak tedd el. Ezt Bécsből kaptam. Ilyen nincs a rajvonalban, hehehe! No szervusz!

Vége fölül a százados úr a lovára és elindul a kék dombok felé, amelynek tájékáról tompán hallatszik az ágyuk dübörgése. Tisztiszolgája a holmijával ott ballag a lova mellett és a százados úr keserűen mosolyogva mondja neki:

—No fiú! . . . Megyünk ki . . . a háborúba.

—Hát csak menjünk százados úr! Ott is majd csak megleszünk valahogy!

Minél tovább haladnak, annál könnyebb lesz a százados úr lelke, még a lova is vidámabban kapkodja a lábát. Észre se veszi, füttyörészni kezd valami nótát és a tisztiszolgája a teher alatt meghajolva bele-bele brummog. Előre iparkodó honvédet érnek utól. Az őrnagy úr tisztiszolgája. A százados úr jókedvűen megszólítja:

— Hát csak tarts velünk! Úgyis egy ezredbe megyünk!

Közben az egész hadosztályon végigvibrál a riadalom, hogy áttörték a vonalunkat. Vezérkari irodák, egészségügyi intézetek, lovasságok, javítóműhelyek, kenyér-sütődék, a rop-pant raktárak, trénozlopok, muníciós parkok, amelyek lát-szólag olyan rendszertelenül ütik föl sátrukat, ahol alkalmas hely akad, amelyeket egy óriási acél-szervezet tart össze hajszálnyira pontos összműködésben, most mind nyugtalanul riadozni kezdenek. Mintha az a vonal láthatatlan jelző-készülékkel volna ellátva és végig csilingelne mindenütt a vészhang, hogy szakadás esett rajta. Mind ez intézmény abban a vékony vonalban bizakodva, pedáns rendben és nyugalommal végzi a dolgát. Az ágyú-kovácsok kalapálnak, a pékek sütnek, az orvosok gyógyítanak és munka után fáradtan dőlnek vackukra. És e rendnek, e nyugalmas munkának alapja az a sárba fűrösztött baka, aki az előretolt állásban puskáját maga előtt tartva néz maga elé . . .

A vezérkari irodában moccanni sem lehet. Ide szaladt össze valamennyi fölriasztott intézmény parancsnoka. Ott vannak az egészségügyi főnökök, a trén-parancsnok, a muníciós oszlop parancsnoka. Csak egy szónyi parancsra várnak és ez az egész rögtönzött világ fölkerekedik, hogy valahol hátrább előlről kezdje az egészet.

Az őrnagy szobájában a kegyelmes úr megkaparintotta a telefont, szinte odanőtt hozzá. A beszélőkapogó sötét odvába élesen, acélosan fűrődik a hangja, hogy aztán tizenöt

kilométernyire innen ágyúlövések, puszkagolyók veszett gomolyagában véres valósággá válják.

A KEGYELMES: *(A telefonba.)* Halló, dandár! Senki- nek se szabad tágítania! Azt a pár muszkát pedig el kell fogni, punktum.

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Akármennyi veszteség van, ki kell tartani . . . Halló, hadosztály-tartalék? Egy zászlóalj rögtön menjen át ellentámadásba az 557-en! . . . Halló tüzérdandár! Du bist das, Hüppner? Also nur recht hin schiessen!... Mi? He? Ki az? . . . A harmadik zászlóalj visszamegy? Főkell tartani a gazembereket! Hadtörvényszéket kap valamennyi!

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Mi? Ötven százalék veszteség? Ez nem igaz! Ez egyszerűen nem igaz! Ilyesmit nem akarok többé hallani! . . . Szólni kell a tüzérségnek, hogy lőjje azt az oldalazó géppuskát . . . Halló, tüzér-dandár! . . . Du, Hüppner, also nur schiessen! Nur los! . . . Ja-ja! Ganz richtig! Natürlich mit die schwere auch! Man muss sie in Fetzen schiessen, die Schweine!

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Halló, hadosztály-tartalék! Hát miért állott meg az ellentámadás? Előre! Előre!

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Ostoba beszéd! Az csak ellenséges tüzérség lehet, nem saját! . . . Mindig a régi história! Milyen távol vagytok.

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Hisz akkor alig mentetek valamit előre! Hát csak menni! Ha egy ember ér oda, az is mindegy! És mihelyt elértetek a kellő távolságra, — roham!

WIDDINGEN: *(Halkan egy vezérkari tiszthez.)* Minden- esetre nyergeltes és a trént jó lesz hátra küldeni . . . Meg- állj! A szakács tegyen ennivalót a nyeregtáskába!

A KEGYELMES: Halló, harmadik ezred! ... Halló!...
Hogy állunk? . . . Pontos információt kérek!

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Az egész fronton támadnak? Hát
vissza kell verni az egész fronton!... Elő a tartalékokkal !...

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Hát hova lettek a tartalékok? Táncsak
nem nyelte el a föld! . . . Mindjárt odaérkezik a megerősít-
és! . . . Halló, tüzér-dandár! . . . Halló! Du Hüppner, nur
weiter schiessen! Trommel-Feuer, verstehst du mich?

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Was? Die Geschütze sind gar nicht
gefährdet! Nur weiter! Aushalten! . . . Halló, hadosztály-
tartalék! . . . Bevetni a másik zászlóaljat is meghosszabbít-
ásra . . . Egy zászlóalj marad . . . Aztán roham! Érted?
Roham !

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: A tüzérség már tudja a dolgát! Csak
előre! Ez biztosan sikerülni fog! Muszáj!

A kegyelmes úr leteszi egy pillanatra a kagylót és meg-
törli verejtékes homlokát. Aztán Widdingenhez fordul:

— Telefonálj a Korps-Kommandóhoz . . . Különben
megállj! Ne telefonálj! Várjunk még egy félórát!

Vezérkari tiszték hangtalanul jönnek-mennek. Az istál-
lókban a huszárok nyergelnek, a szobákban a tisztiszolgák
pakkolnak. Gróf Zegre már útrakészen áll, a nyakából ter-
mosz lóg, amelyet a konyhában megtöltött forró teával. A
pincajtóhoz támaszkodva franciául beszélget az öreg gróf-
nővel és a papkisasszonnyal, akik olyan pontosan értesülve
vannak minden változásról, mintha szeizmográf volna a pin-
cájükben. A városkában a zsidó boltosok is megéreztek már
a veszedelmet, hevenyészve fölpackolják holmijukat a girhes
szekérekre és aggódva lesnek valami útbaigazító jelre. Egy-
előre azonban az úton a rendes élet folyik tovább. Muníciós
kocsik, mozgókonyhák lassan, megfontoltan húznak a rajvo-

nal felé a ragadós sárban. A kék hegyek felől tompa mozgásba folyik össze az ágyuk dübörgése.

A kegyelmes úr újból megragadja a telefont.

— Halló, harmadik ezred! ... No mi újság? ...

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Jól van! Hát csak kitartani! Senkit sem szabad hátra engedni! És ha a tartalék rohamozni fog, csak hozzá csatlakozni! . . . Halló, hadosztály-tartalék!... Hát mi van már azzal a rohammal?

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Igen, igen! A tüzérség már értesítve van! Majd hátrább fog lőni! . . . Hát csak elrendelni a rohamot! Azonnal! . . . Parancsolom!

Egyszerre csönd lett a szobában. Még a lélegzete is elakadt mindenkinek. A hegyek között most zendül a „rajta“, a puskák most puffognak a legveszettebbül. De ide mindéből nem hallatszik semmi sem. A telefon nemsokára túlkölni kezd.

A KEGYELMES: Igen, én vagyok . . . Nos?

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Na látod! . . . Hát most csak nem engedni! . . . Tovább, tovább! . . . Azt a géppuskát el kell venni . . . Mennyi fogoly? . . . Biztos ez? . . . Csak tovább! Nem szabad megállani! Az egész bandát el kell fogni! . . . Halló, tüzérdandár! Du, Hüppner! Also es geht ganz gut! Nur Sperrfeuer, heftig! . . . Halló, harmadik ezred! . . . Halló! Ti mit csináltok?

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: Nagyon helyesen! . . . Egynek se szabad visszamennie! . . . Brávó! Mennyi? . . . Ezeröttszáz?

A TELEFON: ...

A KEGYELMES: És öt tiszt? Brávó! . . . Hát most csak összegyűjteni és rendezni a legénységet. Mi? Hogy sok a veszteség? Hja, ez nem megy másképp!

A kegyelmes úr leteszi a kagylót és megilletődve mondja

a tisztéknek, akik lassanként mind besomfordáltak a szobába:

— A támadás vissza van verve! Másfélezer fogoly!

A tiszték éljeneznek. Mindenki délcegen kiegyenesedik és a mellén érzi már az új érdemrendet. Widdingen cigarettára gyújt és jókedvűen fölkiált:

— Ezzel nagy pofont adtunk az Atyuskának!

Gróf Zegre észrevétlenül lerakta a termoszt, a köpenyegét és fontoskodva ráncolja össze homlokát.

— Nehéz nap volt! Kutya nehéz nap volt! A kegyelmes úr újabb babért szerzett ezzel a fegyvertényével!

Künn a harctéren ezalatt már teljes a csend. A föltúrt földön, a szétszórt lim-lom között most válogatják ki a sebesülteket a halottak közül. A hadosztály felé vezető úton csúnya csürhe iparkodik; az orosz foglyok cammognak kisebb-nagyobb csoportokban, hetyke huszárok és gyűrött köpenyegű gyalogosok kísérik, akik még mindig lihegnek a roham izgalmától és tétova szemükben még mindig ott révedezik az iszonyat. A piros képű muszkák vidám egykedvűséggel baktatnak. Némelyik kenyeret majszol, némelyik durva kezében cigarettát sodorint. Vannak köztük, akiknek véres ronggyal van bekötve a feje; ezek is lépést tartanak a többivel.

A hadosztály tisztjei az épület előtt csoportosulva várják a foglyok menetét. Mind boldogok, szeretnék egymást átölelni a győzelem örömeiben. A nap kiragyogott a rohanó tavaszi felhők közül; a pincérek sört és frissen sütött sóskiflit kínálnak. Szép a győzelem, szép az élet! . . . Gróf Zegre odaszól az élelmező tiszték:

— Kérlek, azt hiszem, lehetne főzetni valamit a foglyoknak . . . Elvégre meg kell mutatnunk, hogy kultúr-emberek vagyunk! ... És a fogoly tisztéknek is.

Gyöngéden, majdnem hálával nézik a foglyokat, amint roppant tömegük egyre gyarapszik, árad a házelőtti térségen. Gróf Zegre kifogástalan udvariassággal kínálja oda a fogoly tisztéknek szivartárcáját.

— Prenez, messieurs, prenez!

Egy fogolykísérő honvéd kérdezetlenül is belékezd:

— Ehun ez a hosszú tiszt, la, az utolsó percig is lődözött a revolverével! Ha ki nem ütöm a kezéből a puskámmal, hát még lelőtt vóna. Fene haragos ember!

Fiatal fiú, fejtől talpig csatakos, arcára a verejték kusza ábrákat rajzolt a mocskon, kurta köpenyegét rongyokra tépte a drótkerítés. Irigykedve néz a bőr-szivarokra, amelyekből minden fogoly tisztnek jut egy-egy. Aztán csalódva fűlsóhajt, amikor a szivartárca visszavándorol Zegre zsebébe.

A kegyelmes úr arca sugárzik a boldogságtól. Lovaglóstorával meglegyinti a fiatal kísérő honvéd hátát.

— Na aztán adjátok át a foglyokat és menjete vissza a raj vonalba! Ott szükség van minden emberre!

Ezalatt a ház mögötti dombról keskeny gyalogösvényen bő köpenyegbe burkolt nő botorkált le. Nagy erőfeszítéssel cipeli kezításkáját, aztán a ház közelébe érve, tanácstalanul megáll. Végre megszólít egy arra haladó tisztiszolgát, az a konyhán, tömérdek apró kamrán, szobán át elvezeti a folyosóra, a vezérkari főnök szobája elé. Widdingen ép be akar nyitni, amikor meghökkenve megáll a nő előtt. A nő kimerülten mosolyog.

— Én vagyok őrnagy úr . . . Már nem ismer rám?

— Lehetetlen! Maga az Ilonka? Hogy került maga ide?

— Óh nem nagyon egyszerű módon, őrnagy úr! . . . De vezessen be a szobájába, mert ha itt meglátnak, végkép elrontom a dolgomat.

— Parancsoljon, ez az én szobám! Itt senki se jár.

A szobában ledobta magáról az úti köpenyegét. Beléroskadt egy karosszékre és keztyűs kezével a hajához kapott. Sötétkék útikabátkája alól kifogástalan fehér vászonbluz villogott ki.

— Oh istenem . . . Micsoda utazás volt ez! . . .

— Dehát, hogy került ide?

— Eljöttem meglátogatni az uramat. Ebben csak nem

talál semmi rendkívülit? Vártam, hogy haza jön szabadságra, de a hadosztálynál visszautasították a szabadságkérését. A hadosztály valamennyi tisztjével találkoztam már azóta Pesten, csak az én uramnak nem szabad elmennie innen egy pillanatra sem.

—Kérem, ha azt hiszi, hogy talán én avatkoztam bele... Biztosítom róla, hogy az én kezembe nem került az a kérvény. Legyen meggyőződve róla, én nem utasítottam volna vissza.

—Mindegy. Ha ő nem jöhetett hozzám, most én jöttem el ő hozzá . . . Elvégre illik is, hogy feleség lássa az urát.

—De hogy jutott el ideig? Hogy engedték?

—Nagyon egyszerűen. Amíg a vonat jár, vonaton jöttem. Onnan kezdve aztán szekeren. Egy tiszt volt oly szíves és fölvetett a szekereére. Ez ugyan elég egyszerű volt.

Sápadt arca, álmatlan, beesett szeme eléggé megcáfolta ezt a derűs kijelentést. Mosolya is inkább a legyőzött fáradtságok és szenvedések diadalának szólt. Vagy talán lehet, hogy maga is hitt benne és a lélek hosszú gyötrődése, amely elhatározását szülte, játékká könnyítette ennek végrehajtását. A megoperált beteg sem az operáló asztalon szenved a legjobban.

Irénnel esküvőjéről egyenest Budapestre utazott vissza és anélkül, hogy nagybátyját fölkereste volna, szállodába szállt. Rögtön nagy buzgalommal lakás-keresésre indult és kibérelt egy ötszobás lakást egy rózsadombi villában.

— „*Nekünk*“ ép meg fog felelni, — mondta Irénnek. — Egy kis család bőven elfér benne. És hogy Budán van, annál jobb. István úgysem szereti a pesti sokadalmat és mindig kerti lakásról ábrándozott ... Itt mindenünk meg lesz.

Reggeltől estig ellenőrizte, vezette a kárpitások munkáját. Az ebédlő barna volt, a szalon apró virágos, István dolgozószobája sötétzöld, Ilonka szobája halványsárga, a hálószoba fehér. A bútort, szőnyeget, csillárt egyenként vásárolta meg, egyenként rakosgatta el a szobákban, amelyek lassan-

lassan kezdtek lakályossakká válni. Irénnel és a cseléddel folyton takarított a lakásban, mintha a mindennapos családi élet hagyta volna benne rendetlenségét. És ha egy-egy függönyt fölakasztott, egy-egy újonnan vásárolt bútordarabot elhelyezett, sokáig elnézegette gyönyörködve.

— Ismerem István ízlését. Neki ez biztosan tet-szeni fog!

Átköltözött a szállodából, otthon főzetett, az ebédlőben tálaltatott és István terítke mindig ott állott az asztalfőn. Egyszer, amikor a vacsora menüjét beszélték meg, Irén ajánlott valami ételt, de ő visszautasította:

— Nem, nem! Ezt István nem szereti.

A városba nem igen járt be. Csúnya tél volt, a hó eső-vel keveredett, sárrá vált folyton. Észak felől reménytelen fekete felhők vonultak el éjjel-nappal; rohanvást mentek, mert fagyos szél csapkodta őket csípős ostorával. Néha kis pamut kendőt kanyarított a nyakába és kiszaladt a kertecs-kébe, ázni-fázni az ólmos esőben. Irén rákiáltott, de ő mosolyogva, nyugodtan felelte:

— Hagyd! Csak kipróbálok, milyen lehet az: havas eső-ben dideregni . . . Nem is olyan rossz, — ha egymásra gondolunk mindig!

Ha olykor átvezette a dolga Pestre, sietve menekült vissza dolga végeztével. Fölháborodott, mint aki kedves sírját egy napon földülva, berondítva találja.

Akkoriban az első meghökkenés eltűnt már. A finom bőröndök, amelyeket a minden eshetőségre számoló óvatosság nagysebtiben telerakott, újból kiürültek. Senki sem gondolt már menekülésre és mindenki kevélyen lelke körül hordta a Kárpátok havába vájt védővonalat, mint valami acélpáncélt. A lemondásba konyult kétségbeesés hirtelen bizakodássá vált, amit az emberek kávéházakban, vendéglőkben, mulatóhelye-ken mohón nyakaltak magukba. Néha ugyan a torkukon akasztotta a kortyot a gondolat, hogy:

— Szegény katonáink . . . ilyen cudar időben . . .

De a sikerek gavallérokká tették őket és e nyugtalan-
ságokat is gavallérosan intézték el:

— Hja, áldozatok nélkül nem megy! . . .
Anvers, Namur, Louvain és a gyönyörű Ipern füstölög-
tek, a londoni bank kincseskamráiban megcsörrentek az
aranyrudak a Zeppelin-bombáktól, Budapesten pedig a jó
családapák gyermekeiket kézenfogva sétáltak el, hogy megbá-
mulják a zsákmányolt orosz ágyúkat. Ragyogó arccal megma-
gyarázhatták, hogy ami azon a kis lyukon kirepül, az egy
emeletes házat át bír ütni.

Széles csatornákon, keskeny ereken megindult már a
bankó áradata. Eddig csak áhíttal kijuttatott summák most
bagatelle váltak. Ez az áradat elszédítette az embereket;
homályosan érezni kezdték, hogy „most, vagy soha“ és válo-
gatás nélkül kapkodtak mindenféle horgászó szerszám után.
A nincstelének, a gyámoltalanok, a „fix“-en tengődők elbúj-
tak hitvány krumplijukkal, amit a drágító spekuláció meg-
hagyott nekik. Az utcákon csupa boldog, boldoguló tolongott.
A színházak tömve voltak és a mulatóhelyek, amelyek
az első ijedségben nyitni se mertek, most a parlament ku-
polatermét is szemügyre vették, hátha azt is kibérelhetnék.
Soha sem ittak még ennyi pezsgőt a fővárosban; igaz, hogy
most kezdtek pezsgőre kapni olyanok is, akik eddig ösben-
dővel kocsisbort habzsoltak.

Divat öfelsege nagykövetei a véres, sáros, cafatos csata-
terektől távol, semleges területeken megcsinálták nemzetközi
egyezményüket. Jöttek a kurta bő szoknyák, amelyeknek
finom könnyű szövete alatt nem szokás alsószoknyát hor-
dani, hogy annál jobban kiingereljenek a buja szalmaözvegyi
formák, amelyekre kidülledt szemmel bámul a zsiron hízot-
tak élnivágása.

Suttogtak, aztán a XVIII. század szabadszájúságával,
mesélgettek erről és arról a menyecskéről, akinek az ura a
harctéren van és akit „*meg lehet kapni.*“ A pesti télben a
pikáns lehetőségek boudoir-illatú virágai nyiladoztak.

A „Gerbeaud“ tele volt hölgyekkel, akik elégtelenen tar-
kállottak egymást vakítva, miután néhány óráig valamely
kórházban amatőrösködtek. A jodiformot úgy locsolgatták
magukra e hölgyek, mint azelőtt Pinaud gyártmányait. A
nehéz atmoszférában zagyva csicsérgés szökdel ágról-ágra,
témáról-témára. A színház, a divat, az alcove, a művészet
pletykáihoz most egy irodalmi téma is hozzásodródott. Két
újság összeveszett, hogy melyik a költő: az Ady, vagy a
Gyóni. Vagy az egyik vagy a másik. Veszett dühvel rontott
egymásnak a két párt. Az irodalmi vitában irodalmi formu-
lává avatták a legazemberezt, csakhogy élhessenek vele.
És az irodalmi vitában részt vett mindenki; nem azért, mert
irodalom, hanem mert vita. Egymás kiirtásának vágya lihe-
gett a replikákban és duplikákban, amíg a határszéleken
kihűlt kötelességérzettel és a tehetetlenség lendületével irtot-
ták egymást az emberek. És amíg egy-egy baka, akinek kar-
ját kitepte a gránát, állatiasan bögött és elszörnyedve nézte
önmaga csöndes elvérzését, mert a golyózaporban senki se
jöhetett a segítségére, addig itt versstrófákat hajigáltak egy-
máshoz az emberek . . .

A lelkek elképzeltetlen különválása lassanként meg-
történt. Akik itthon maradtak, megszokták, hogy a háború
valami egzotikus távolságban tombol, mint egy földrengés
valahol Nagasakiban, vagy egy vasúti szerencsétlenség Ohio
államban. Az emberek illendőképpen és naponként többször
szörnyülködtek a háború borzalmain és amikor előlegezett
vihogással keresték a szórakozás alkalmait, vállvonogatva
mondták, hogy az embernek végre is élni kell. Ugyanakkor
odakünn az apák, férjek és fiuk csak azt látták ennyi bizo-
nyossággal, hogy itt az embernek meg kell halnia.

Mindez persze csak a hab volt, amely a fölszínen ka-
vargott. Benn, a szobák szemérmes rejtekeiben a fekete gyé-
mánt sötét tűzével világított a nemes gyász könnye. Az ön-
feláldozás, a kimeríthetetlen jóság ott térdelt a maga házi
oltára előtt; a rikítós élet, amely friss, tolakodó zöldjével a

fölszínen virított, csak fagyöngy volt, amely annál könnyebben gyarapodhatott, minél igazabb önfeledtséggel alélt magába a gyász.

Ilonka szerette volna, ha az egész várost egy nagy vasúti váróteremnek látja, amelyben mindenki a vonat érkezését lesi az órán hő epekedéssel és a viszontlátás csókjára hegyezi az ajkát. Valószínűleg nagyon is szigorú volt, mert hisz bálteremben, kivágott derekak, karminos ajkak és gyémánt diadémok között sem rontja senki sem a mulatságát azzal a gondolattal, hogy lenn a pincében verejtékes, szurtos napszámosok dobálják a szentet a központi fűtés kazánjába.

Mielőtt még igazán asszony lehetett volna, áhítatos kultusszal hódolt özvegységének. Csöndben, eseménytelenül teltek a téli napok, csak január vége felé akadt egy kis kalandja.

A februári házbér következett és pénzért ment be a bankba. Dél felé járt már, hogy dolgát elvégezte és a Nádor utcán végig sietett a dunaparti villanyos-állomás felé. Bárha jobbra-balra nem nézegetve lépkedett, észrevehette, hogy valaki szorgalmasan a nyomában van.

Fiatal hadnagy volt; egyenruháján látszott, hogy valami kényelmes budapesti pozícióban tölti el a világháború förtégetét. Elegáns, prémes kurta köpenyege volt, magas fekete siphája, fekete nadrágja, lakkcipője. Olyan kedves, sima, gondozott volt, mint egy csatakép, amit Détaille föstött a francia állam megbízásából.

Ilonka e fölfedezésre sem változtatott léptei ritmusán. Zavartalanul haladt tovább és amikor a villanyosra beszálott, azt hitte, megszabadult.

Tévedett. A fiatal hadnagy szintén fölszállott, szembe ült vele és konok pillantását le se vette róla. Ilonka nyugodtan mosolyogva nézett vissza, sem több, sem kevesebb érdeklődéssel, mint amilyenel a budai hegyoldal cikcakkos körvonalain futott a tekintete.

A Rózsadomb szép, menedékes kis útjain közvetlenül a nyomában hallotta a hadnagy lépteit. Ezek a léptek egy-

szer csak szaporábbak lettek; a hadnagy elébe került, könnyedén szalutált és vakmerően mondta:

— Pardon nagysám . . . nem haragszik meg, ha megszólítom?

Ilonka zavartalanul, nevetően nézett a szemébe.

— Már hogy haragudnám meg! Kettesben még mindig szórakoztatóbb ezeken a csendes budai utcákon, mint egyedül ... ha szabad kérdezni, kihez van szerencsém?

A hadnagy örömeiben fülig pirult és boldogan bemutatkozott. Aztán szaporán, mint a vízvezetéki csőből, megindult belőle az ilyenkor használatos bókók áradata. Ilonka jóindulattal hallgatta, mint a tanítónéni a butácska fiú együgyű csacsogását. Mikor a hadnagy sóhajtozva arról beszélt, hogy milyen sivár „üres“ itt Pesten egy magafajtájú tiszt élete, hamiskás kacsintással felelte:

— Oh maguknak, férfiaknak még könnyű ... De mit szóljon egy olyan asszony, mint én!

A hadnagy lelkesedve hagyta rá:

— Oh hogyne, hogyne! . . . Hisz ez az épen!

Mikor a ház elé értek, a hadnagy hevesen megragadta a kezét, hogy még egy kis időre vissza tartsa a kapuban. Ilonka méltatlankodva mondta:

— De csak feljön egy pillanatra hozzám egy pohár konyakra? Tán csak nem fog itt hagyni szent János áldomása nélkül?

Odabenn Irénnek is bemutatta.

— A hadnagy úr volt olyan szíves és elkísért hazáig. Hát nem bocsájthattam el anélkül, hogy meg ne kínáljam egy pohár konyakkal . . . Légy szíves . . .

A hadnagy körülnézett, bámult a szobában, fürkészszerűen nézte a két nőt és sehogysem tudott tájékozódni. Kocintottak, a gyűszűnyi poharak kiürültek és ekkor Ilonka komoly hangon szólott:

— No most hadnagy úr, búcsúznunk kell, mert én voltképpen nem is szoktam vendégeket fogadni. Bizonyára el fog

menni a háborúba hadnagy úr is. Kérem, ha találkozik a férjemmel, majd mesélje el neki, hogy milyen körülmények között ismerkedtünk meg. Nagyon meg fog örülni neki. A férjem Sóss István tényleges főhadnagy, a harmadik ezredben szolgál a háború kezdete óta ... No isten önnel, hadnagy úr!

Erről a kalandjáról egy szót sem írt Istvánnak, mert sejtette, hogy ezek az ártatlan históriák szokták a férjet a legjobban fölbőszíteni. Naponta írt egy hosszú levelet; a délutánjait szánta erre. Csodálatos, hogy mivel tudott négy sűrű oldalt napról-napra megtölteni.

Ilyenformák voltak a levelei:

Édes egyetlen egy uram!

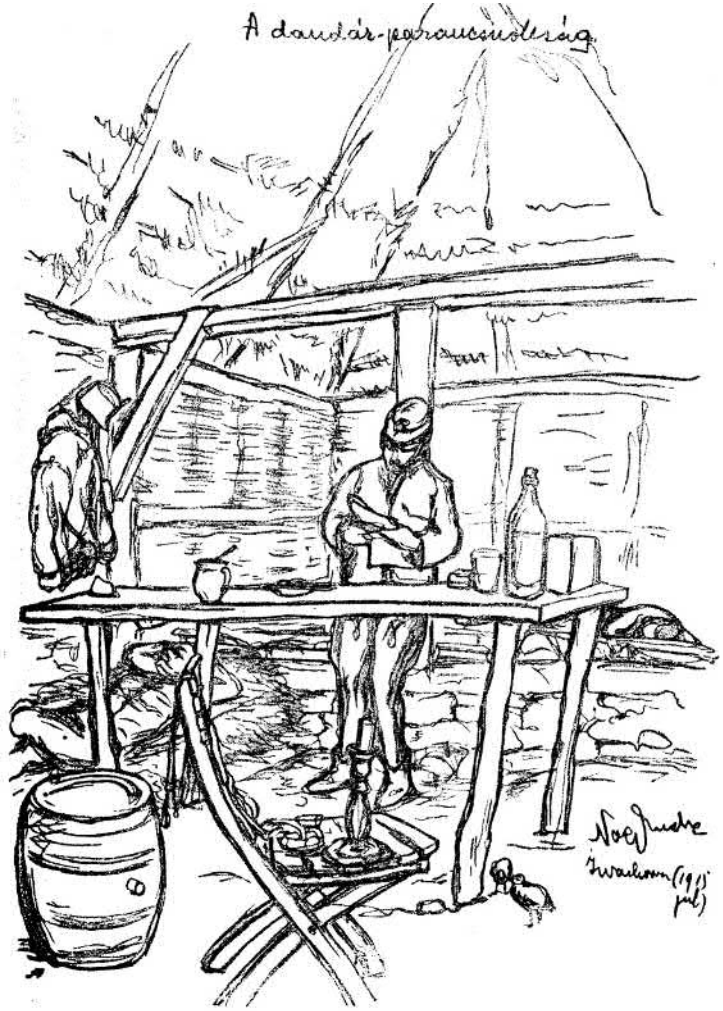
„Ma végre az utolsó szögig elkészültem a hálószoza berendezésével. Le is rajzoltam mindjárt, itt küldöm mellékelten. Ha rossz a rajz, annál kellemesebben lesz meglepetve, ha majd a valóságban meglátja.

A falak fehér tapétával vannak beborítva, a függönyök is fehérek. Ez ugyan nem nagyon katonás, de maga már ebben a háborúban ép eléggé kikatonáskodj a magát. Ha majd hazajön, azt akarom, hogy legyen majd csak afféle anyám-asszony katonája. Nekem úgy is imponálni fog.

A bútorok elefántcsont színűek, vékony rokokó bronz-verettel. Nem tagadom, francia, de mentségemre szolgáljon, hogy még a Lajosok korából való. Ha meglátja, tudom, hogy szerelmes lesz belé és talán nekem is juttat majd belőle.

A széles ágyban két párna egymás mellett. Az egyik az én fejem nyugszik, a másik csak vár, vár puha testével. Este felkőnyökölök, odanézek merően és a fehérségen, a hímzés cirádái között mintha a maga arcát látnám. Mint ahogy Veronika keszkenőjén rajta volt a mi Urunk képe . . .

A dand'ar-petruciuștii

Noe Jude
'washington (1911)
pub

Ebben a fehérségben fogjuk mi átélni éjszakáinkat. Ezek lesznek csak a fehér éjszakák! Az izzás fehérsége lesz ez! Rendíthetetlen hittel bízom a boldogságunkban; egy morzsája sincs, amit már előre szigorúan számba ne vettem volna. Mi boldogak leszünk, István és áldom ezt a távolságot, amely egy darabig elválaszt bennünket. Jövendő boldogságunk úgy tündököl e bus epekedésünkön, mint a gyémánt a doboz fekete bársonyán ...

Maga korán fog kelni, mert dolga lesz a kaszárnyában. Én is fölkapok magamra egy pongyolát, csak azért, hogy a reggelinél együtt ülhessünk asztalhoz. Teát fog reggelizni, sonkát, vaját és gyümölcsöt. És ha jól viseli magát, akkor egy pohár konyakot is kap. Aztán menjen dolgozni, mert munka nélkül nem férfi a férfi.

Mi nők ... az egészen más. Én visszafekszem az ágyba és várni fogok. Tudja mire? A levelére. Mert azt kikötöm magamnak, hogy akkor is naponta leveleket fogunk írdogálni egymásnak. Hiába, megszoktam és azt hiszem, maga is. Ennek a levélírásnak meg kell maradnia köztünk, mint a zsidóknál a pászkaevésnek, a sanyarúság idejének emlékére.

Most is reggelente félig alva lesem a villanyos csengő szavát. Már biztosra megismerem, hogy mikor csönget a levélhordó, sőt most már a csöngetéséből azt is próbálgatom kitalálni, hogy hozott-e magától levelet, vagy nem. Ha hozott, előbb én olvasom el kétszer-háromszor, aztán behívom Irént és neki is fölolvasom. Ugyancsak elbízna magát, ha látná, hogy micsoda hűséges olvasói vagyunk!

Tegnap megint meglátogatott Mihály bácsi. Igazán nem nagyon örültem neki. Tudja isten, sohsem tudom elfelejteni, ha ránézek, hogy ő folyton el akart téríteni magától. Most is, mintha titkolt kárörömöt, gúnyt látnék az arcán. Mintha csak mondaná:

— No látod! Magad választottad! . . .

Pedig ha tudná, hogy szomorúságomban is milyen boldog vagyok, akkor nem nevetgélne olyan gúnyosan. Ha csak egyszer érezné bánatos várakozásom gyönyörűségét. Hiszen magára várok, édes egyetlenegy uram és ez nekem éppen elég élet-programm . . . írjon, amikor csak lehet! És amikor nem lehet, gondoljon a maga hü feleségére

Ilonkára.“

Balga hírek, mint felhős égen darabka kékség, kivillantak, hogy egy pillanatra reményt fakasszanak és hogy eltűnven még sötétebben hagyják a tájat, mint azelőtt volt. Elmult a karácsony, a húsvét, ez embercsinálta dátumok. Ám a háború úgy átrohant rajtuk, mint ahogy a hóvihar ellepi a mértföldköveket.

Ilonka virtuózzá avatta lelkében a türelmet. Megfogadta, hogy panasz nélkül fog üldögelni az üresen vonszoló napok árjánál; arra gondolt, hogyha már közös életet vállaltak,, még mindig ő kapta a teher kisebbik felét.

De itt volt a tavasz. Kék égbolton fehér felhők messziről jöttek, messzire mentek. Más földrészekről madarak érkeztek, amelyek mindjárt könnyed csicsergéssel fészeképitésbe fogtak, mintha semmi fáradtság se tette volna próbára gyöngé szárnyukat. Ilyenkor a vágyak is könnyebben fitymálják a távolságokat.

Egyre idegesebb lett. Egyre gyakrabban riadt föl álmából, hogy aztán reggelig álmatlanul sírdogáljon. Az újságokat olvasatlanul félredobta, Irénnek nem válaszolt, a lakással, konyhával nem törődött. És egyre sápadtabb lett.

Egy nap aztán határozott. A legszükségesebb holmit összecsomagolta egy kis kezitáskába és elindult. Irén vele akart tartani, de nem engedte. Előre megírt egy hétre való levelet, ezeket Irénre bízta, hogy naponként adjon postára egyet. Megszerezte magának az utazási engedélyt és vonatra ült.

Éjfélkor a Kárpátokban, Orlónál megállt a vonat, mindenkinek ki kellett szállnia. Innen már csak alkalmi katoná-

vonatok indultak, nem tudni mikor, nem tudni meddig. Ezen a vonatokon már polgári személyek nem utazhattak. Hideg volt az éjszaka, a sötét hegyek majd összenyomták nehéz tömegükkel a kis állomást.

Bement az egyetlen, nyomorúságos váróterembe, amelyet szabadságról, bevásárlásról visszatért katonák, menekülő polgárok zsúfolásig megtöltöttek. Daróc ruhás galíciai parasztok, mindenféle fegyvernemű közkatonák, tisztek, álmoszemű gyerekek, görög vallású papok, kaftános zsidók sötét gomolyba keveredtek, amelyet egyetlen kézilámpás faggyúgyertyája még jobban összegabalyított.

Ilonka cél nélkül, valami véletlenül bizakodva tért be ide. Kézitáskáját letette a földre és szerényen rá akart kuporodni, de akkor egy kövéres, szelíd arcú főhadnagy megszólította:

— Asszonyom, itt a lócán van még egy kis hely . . . Parancsoljon.

Intett egy bakának, aki a csomagokat mellőle felvitte. Ilonka megköszönte a helyet és elfoglalta. Beszélgetni kezdtek és kiderült, hogy a főhadnagy élelmező tiszt éppen annál a hadosztálynál, ahova Ilonka igyekezett. Havonként egyszer Budapestre szokták küldeni, hogy bevásároljon a tiszti konyha számára. Most legutóbb ezt az alkalmat felhasználta arra, hogy megnősüljön, de öt nap múlva ime vissza kellett térnie, ami bizony keserves dolog. De ravasz nevetgélessel hozzátette:

— Most képzelheti asszonyom, hogy csupa finom, ínycsiklandó dolgot hoztam magammal. De mindenből éppen csak annyit, hogy még jobban megkívánják a tiszt urak. Így aztán tudom, hogy mihamarább visszaküldenek Budapestre. Hja, egy kis ravaszsággal mindenki ki lehet fogni!

— Sajnos, vannak esetek, amikor a ravaszság sem segít. Ilonka röviden elmondta neki történetét és a főhadnagy olyan olvadékonnyal jószívvel pislogott, mint egy szerelmes varrólány.

— Én nagyon meg tudom érteni a kegyed lelki állapotát, asszonyom . . . Oh én nagyon meg tudom érteni . . . Hanem azért vakmerő vállalkozás, kimenni a raj vonalba! Ilonka félénk aggodalommal kérdezte:

—Talán valami különös adódott ott elő mostanság?

—No nem ... én nem tudok róla. Őszintén szólva, én még sohasem voltam künn a rajvonalba, ez az én szolgálomba nem tartozik ... De teringette! A rajvonala mégis csak rajvonala! ... No és most kegyed nemde tovább szeretne utazni?

—Ez az! És az állomásfőnök kijelentette, hogy vonaton nem mehetek tovább. Hiába van passepartou-m.

—Csak tessék rám bízni a dolgot! Mindennek megvan a maga fortélya. Én majd el fogom vinni egész a hadosztályig. Együtt megyünk.

A főhadnagy a szerelmes emberek romantikájával vállalta magára az ügyet. Hajnalban kinézte azt a vonatot, amely indulásra készült és Ilonkát becsempészte ama fülké egyikébe, amelyeket tiszteknek tartottak fönn. A podgyászaival körülbástyázta az egyik sarkot, biztatta Ilonkát, hogy kuporodjék a zugolyba. Hanyagul ráterített egy plédet; most igazán olyan volt az asszonyka, mint egy kis igénytelen csomag a sok között. Ő pedig kiáltott a folyosóra örködni, elhárítani — ha jön majd — a kalóz ellenőrzését.

Fényes nappal volt már, amikor Ilonka fölébredt. A főhadnagy a másik sarokban ült és édesdeden szivarozott. Ilonka egy mosollyal hálálta meg neki a jóságát. A főhadnagy elértette és boldog kérdéssel mondta:

— Most már túl vagyunk mindenféle veszélyen. A vonat nem tudom, most meddig megy. Közben egy híd volt fölrobbantva, attól függ, hogy megcsinálták-e már. De megy, amíg megy, ott aztán várni fognak a szekereim.

A Kárpátokból már kívánszorgott a vonat, most alacsony dombok körül járt és leégett vasúti állomások mellett ácsorgott kétségbeejtően hosszú időket. A nap melegen sü-

tött, akárcsak nyáron. Sok helyütt katonák szántották föl a tavalyi tallót és füttyszavuk úgy röpködött ez idegen tájon, mint egy idetévedt madárka. Némely helyütt ott voltak még a tavalyi lövészárkok, de már az idei tavasz virágai ütköztek ki bennök. Néhol egy-egy ház le volt égve, de az ember bajosan tudta eldönteni, hogy melyik volt lehangolóbb látvány: az épen maradt sár kunyhók-e, vagy ezek a lerokkadt romok. Ilonka mosolyogva mondta:

— Nem is olyan borzasztó, mint amilyennek messziről képzelte volna az ember!

A főhadnagy elkomorodva válaszolta:

— Nem mindig ilyen ám! Oh, vannak a háborúnak borzasztó momentumai is. Volt eset, hogy az egész trén elakadt a sárban, az egész hadosztály egy paraszt házban aludt és három napig még a kegyelmes úr is csak hideget evett... Ott Pesten fogalmuk sincs az embereknek, mi az a háború!...

Bármily lassan cammogott is a vonat, bármennyit tologatták is előre-hátra, bármennyire hajtotta is Ilonkát előre a vágya, — megelegedetten ült a helyén. Hálás volt a köhögő, rozoga alkotmányának, hisz ha lassan is, mégis csak előre vitte. Estére a végállomáshoz értek.

Gyászos, szomorú látvány volt ez a vasúti állomás este. Az épületnek csak a téglafala maradt meg; a perron fakorlátja föltüzelve, a sínek mellett vörös rozsdájú kazandarabok, vagon-talpfák, bádogg háztetődarabok heverték, mint egy külvárosi ócskavas raktárban. Egy helyen rakodót hevenyésztek; mellette fantasztikus hegyek voltak lisztből, szénából, főzelékből, zabból, cukorból, mintha egy mesebeli óriásnak terítettek volna meg vacsorára.

Éjfélután a főhadnagy elkészült vele, hogy a vásárolt holmit átrakassa a szekerekre. Aztán maga is beült Ilonkával egy szekérbe és a menet elindult a holdas éjben.

Az apró lovak egyhangú poroszkálása közben virradt föl a gyönyörű tavaszi reggel. Itt-ott a mezőkön óriási szekértáborok terpeszkedtek. A falvakban — amerre csak át-

haladtak — minden kis házban katonák laktak. Főzögettek, vizet hordtak, füttyörésztek, harmonikáztak, tisztálkodtak; avatatlan szem ítéletnapig elnézhette volna őket és nem bírta volna fölfedezni a fonalat, amely e szétszórt, lazán lézengő tömegeket a közös, egységes, roppant szervezethez fűzi.

Egy kis pataknál a kocsisok megálltak etetni. A főhadnagy természetes hangon, a frivolság minden árnyalata nélkül mondta:

— Asszonyom, amott ahol a patak kanyarodik, a bokrok között nagyszerűen megcsinálhatja a reggeli toalettjét, ha parancsolja, itt senki se látja, csak a madarak. És én ... én fiatal házas vagyok, én tudom, hogy a nőnek ez hiányzik a legjobban: a tisztaság.

Ilonka kapva-kapott az indítványon és kézi táskáját elcipelte a bokrok közé. Valóban, szebb fürdőszobát senki sem kívánhat magának. Levetkőzött, testét lemosta a patak friss vizével. A fűvön kirakva csillogtak az apró toalett-szerek, amelyeket csodálkozva ugrándozott körül egy kis kopott tollú sármány. Ilyeneket se látott még szegény galíciai madár.

Délfelé jártak már, amikor a hadosztályhoz közeledtek. Egy kis dombon látszott már a fehérre meszelt, kupolás, bazilika formájú orosz templom. Itt a főhadnagy megállította a szekereket és egy kis szégyenkezéssel mondta:

— Asszonyom, nagyon sajnálom, de tovább nem vihetem már. Valaki megláthatna és . . . tetszik tudni ... ez szabályzat ellen való . . . Könnyen kitekerhetnék a nyakamat. Oh úgyis sokan vannak, akik alig várják, hogy a helyemre kerülhessek!

— Semmi az, főhadnagy úr! Innen már besétálok magam is.

— De igazán ne vegye tőlem rossz néven ... De a szabályzat ...

— Dehogy veszem! Sohsem fogom elfelejteni a főhadnagy úr jóságát . . . Azt hiszem, a férjem is hálás lesz önnek!

Elbúcsúztak és Ilonka elindult azon a gyalog-ösvényen, amelyet a főhadnagy kijelölt neki. A falut megkerülve, a dombok tetején kanyargott ez az ösvény és meredek lejtővel szaladt le a kastélyhoz. A főhadnagy pedig tovább haladt kincseivel és nemsokára a konyhában felgyűrt ingujjú szakácsok és kukták szakértően nézegették a rántani való csirkéket, idei ugorkákat, salátákat, gyümölcsöket . . .

A dombtetőn Ilonka hirtelen riadtan megállott. Innen túl láthatott a park évszázados kőrisfáin, óriási fenyőin, a fölszántott domb-hullámok tengerén egész a látóhatárig, ahol egy végtelen fenyves szegélye kéklott.

Onnan most ritmikusan egyenetlen, sohsem hallott, ezerszer szorongó szívvel megálmodott morgás hallatszott. Olyan volt, mint egy szörnyű méretű gyomorkorgás. Az emberre éhes föld gyomra korgott ottan.

Ilonka kezét a szívére szorítva, megmerevedve állott egy helyben. A színhelyről kirekesztve hallgatta a véres tragédia zavaros hangjait. Megérezte, tudta, hogy Ő is ott van. A hangzavarból az Ő hangját, a messze kékségből az Ő alakját próbálta kiválasztani . . . Ágyúk dörögtek, puskák visszhangosan ropogtak, gépfegyverek eszeveszetten kattogtak, ám a tájék mozdulatlan, néptelen, majdnem idillikus volt. Mint amikor a hasbeszélő bábuja merev arccal drámai költeményt szaval . . .

Ami sok-sok hónapon ájtatos bizalmából oly sokszor fölriasztotta, azt a tömérdek aggodalmat, rémlátást most mind összesűrítve átszenvedte egyetlen órában.

Reszketve, rogygató inakkal letántorgott a dombról és egyenest a kastélynak tartott . . . Most pedig ott ül az őrnagygal szemben és mosolyogva mondja, hogy az egész utazás nagyon egyszerű dolog, gyerekjáték volt csak.

Az őrnagy úr mereven, hipnotizáltan nézi az asszonykát. Idestova egy éve lesz, hogy ilyes jelenség nem került a szeme elé. Ez már igazi nagyvilági nő, nem afféle parasztból kicsirázott vadság, mint a papkisasszony, aki szűk szok-

nyát hord, cigarettázik, de a körmét rágja, mint egy cseléd-leány. Elnézi a keskeny, magasszárú topánkát, az egyszerűen, de finoman szabott kosztümöt, a fehér arcot, amely mintha nem is földi anyagból lenne. Ön, hát van még ilyesmi a világon? És ha van, miért hogy mindig a másé? Az őrnagy úr szívét keserű lázadozás fogja el, mintha mellőzték volna az előléptetéseknél. Összeráncolt szemöldökkel, hideg hangon mondja:

— Azt elhiszem, hogy eddig simán ment. Ami eddig volt, az mind csak „Hinterland“, ott mindent meg lehet csinálni. De most jön csak a nehezebbje. Sőt. Ami most jön: az a lehetetlen.

Ilonka elsápad és görcsösen belemarkol az asztal peremébe.

— Lehetetlen? . . . Hogy érti ezt őrnagy úr, hogy lehetetlen?

Ilonka fulladozva, bágyadtan hebegi:

—De hisz egy pár kilométer az egész . . . Gyalog is csak egy séta.

—Hja, de ezt a kis sétát tiltja a szabályzat. A maga férje tényleges főhadnagy, künn van a csapatjánál és maga szeretné meglátogatni. Nos, ez az, ami lehetetlen. Szigorú tilalom van rá. Maga persze onnan jön, abból a másik világból, maga *cibil*, maga ezt nem érti. Maguknál minden egy-egy *eset*, mérlegelnek, megkülönböztetnek, kivételt tesznek, szóval méltányosak, ahogy maguk szokták mondani. De mi itt száz és százezer emberrel dolgozunk, itt csak szabályzat van, amely épp olyan kötelező az egyikre, mint a másikra. Mit gondol, hányan vannak itt, akiknek beteg otthon a gyermekük, haldoklik az anyjuk, tönkremegy otthon az üzletük. Maguk cibilek egy-egy csatát száz és száz napihírré bontanának szét; ugyanannyira, mint ahány ember maradna ott sebesülten, vagy holtan . . . Mi pedig kurtán megírjuk a jelentést: „az ellenséges állást elfoglaltuk, veszteség ennyi és ennyi.“ Itt nincsenek esetek, csak sémák vannak. A maga

sémája pedig az, hogy egy nő meg akarja látogatni a férjét a rajvonalban. Hát ez az, ami lehetetlen. Most újból szigorú hadsereg-parancs jött rá. Magának már idáig se lett volna szabad eljutnia!

— Istenem! ... Ez rémületes! . . . Hát most mit csináljak?

Sírva fakadna, de leküzdi. A sírás: lemondás; a sírás: ingovány, aki belesüppedt, tehetetlen tagokkal elmerül. És ő még nem akar lemondani, ő még küzdeni akar.

WIDDINGEN: Hogy mit csináljon? Hát mindenestre, előbb pihenje itt ki magát, hátha jut valami okos az eszünkbe.

ILONKA: *(Reménykedve.)* Csak akarni kell, őrnagy úr!

WIDDINGEN: Ez itt, a katonaságnál csak frázis. Mi katonák egyáltalán nem akarunk, csak engedelmességek. Hiszen itt van ni, — csak telefonálnom kellene és a maga ura lóra ülne, vágta, egy fél óra alatt itt lenne.

ILONKA: *(Fölugrik.)* Hát miért nem telefonál? Olyan nagy dolog ez? Oh, őrnagy úr, ha tudná mit szenvedtem én!

WIDDINGEN: Tudom, tudom ... De minél egyszerűbbnek, természetesebbnek látszik a dolog, annál lehetlenebb. Elöl is, hátul is elsorompózza a szabályzat. Először is, maga nem tartózkodhatik a hadosztály közelében, tehát a férje sem látogathatja meg itten. Másodszor pedig a maga férje engedély nélkül nem hagyhatja el helyét. Most pedig aligha kap engedélyt, mert itt most nagyon zivataros idők kezdődnek. Bizonyosan hallotta útközben azt a csúnya lövődözést. Az oroszok támadtak és bizony kutya pillanataink voltak.

ILONKA: Baj van?

WIDDINGEN: E pillanatban nincs baj. A támadást visszavertük. De ki tudja mi lesz a következő percben . . . Az orosz makacs ellenség és rengeteg ember-tartaléka van. Lehet, hogy nem nyugszik belé csak úgy simán ebbe a pofonba és még egyszer megpróbálja délután azt, ami délelőtt

nem sikerült neki. Minket erősen megtépzott a diadalunk, nagyon sok veszteségünk volt . . .

ILONKA: (*Elsápadva.*) Most már oda kell mennem!

WIDDINGEN: Üljön csak vissza szépen. *Neki* semmi baja sincsen. A tisztikar veszteségét azonnal közölni szokták velünk. Szavamra mondom, hogy neki semmi baja sincsen . . . Dehát persze, akkor még mindig fönnáll az a másik kérdés, hogy maga találkozni akar véle.

ILONKA: Őrnagy úr . . . a jó istenre kérem, ne gyötrjön! Az nem lehet, hogy ne akadna rá valamelyes mód, hogy . . .

WIDDINGEN: Hja persze, ha maga azt hiszi, hogy én direkte csoportosítom a lehetetlenségeket és hogy nem tudom, mire spekulálok! . . .

Az őrnagy úr úgy tesz, mint aki igazán megsértődött. Odaáll az ablakhoz, kibámul az udvarra és csak a vállát vonogatja nagy méltatlankodással. Ilonka odalép hozzá és összefont kézzel kérleli, engeszteli:

— Őrnagy úr, higgye el, hogy nem gondoltam semmire... És ha gondoltam volna is . . . Képzelve el csak őrnagy úr, hogy mit kellett nékem szenvednem, amíg idáig elvergődtem. Minek kellett annak lennie, ami erre az elhatározásra rábírt... hisz magányos nőnek nagy vállalkozás ez . . . Meg kell bocsájtania!

WIDDINGEN: (*Izgatottan, vad elkeseredéssel.*) Hát persze, nekem meg kell bocsájtanom! Nekem meg kell értenem, méltányolnom kell a fájalmát! Hogy az az egy, akinek a szépségét, az ifjúságát, az eleganciáját tartogatta, most nem lehet itt, hogy dúslakodjék e kincsekben . . . Óh, óh, milyen szomorú história! Mindjárt megreped a szívem! . . . A mennykőbe is! Csak nem kívánja talán, hogy én sajnálkozzam magán! Nézze meg! Ez a kifeszített sátorlap az ágyam, ez a pokróc a takarom, ez az őrnagy rendfokozat a megboldogult ifjúságom . . . Hát hozzám jön-e valaki, hogy fölvidítson? Hát én nem szeretnék egy ilyen gyönyörű szájat megcsó-

kolni, ilyen kis kézbe beleharapni, ilyen szőke hajban turkálni? Ugyan ki kínálja ide? És ha az egyiknek igen, a másiknak miért nem?

ILONKA: *(Rémülten.)* Ő a férjem nekem!

WIDDINGEN: Már megint csak olyan cibil beszéd! Vége a szép kis külön spajzoknak; most már csak közös föl vételező állomások vannak. Maguk sehogy se akarják tudomásul venni, hogy most háború van és nem lehet ragaszkodniuk bizonyos fogalmakhoz, amelyeket még békében megszoktak . . .

ILONKA: *(Föláll. Sápadtan, elszántan, fagyosan.)* Tehát lehetetlen . . . Nincs más hátra, visszamegyek amerre jöttem.

WIDDINGEN: *(Szégyenkezve nevetgél.)* No, no, hiszen ezek csak olyan teoretikus beszélgetések. És ha egy kicsit tárgyilagos, el kell ismernie, hogy van egy igazság bennök. No persze, már amennyire háborúban egyáltalán lehet igazság. Mondjuk: olyan háborús igazság . . . De azért kár volna elhamarkodnia a dolgot és végleg lemondania mindenről . . .

ILONKA: Óh . . . Hát mégis van lehetőség?

WIDDINGEN: Már mondtam magának, hogy mit jelent katonáéknál ez a szó, hogy: lehetetlen. De viszont ép katonáéknál megесik, hogy a lehetetlen is lehetséges. Mindenesetre üljön vissza szépen a helyére. Megpróbálom majd a kegyelmes urnái. Elvégre ne lehessen tudni. Az ilyen hatalmas uraknak vannak szeszélyeik . . . Aztán meg ma jó kedve is van, a győzelem után.

ILONKA: Próbálja meg, őrnagy úr, próbálja meg!

WIDDINGEN: E pillanatban nem lehet. De ebéd előtt referálni fogok a kegyelmes úrnak és akkor majd megemlíthetem a dolgot . . . Addig meg csak várjon türelmesen. Elvégre ezzel semmit sem kockáztat. Legfőljebb kipiheni magát és megebédel itten.

ILONKA: Nem vagyok én se fáradt, se éhes, csak ez sikerüljön, őrnagy úr!

WIDDINGEN: Nem fáradt, nem éhes, — ez aztán az asszony! . . . Hátha megengedi, addig én majd itt elintézem ezt a néhány aktát.

ILONKA: A világért sem zavarom az őrnagy urat. Addig talán ki is mehetnék járkálni egyet az udvarra.

WIDDINGEN: Hogyisne! Hogy aztán meglássa valaki! Nagy baj lenne abból! Csak maradjon, engem ugyan nem zavar. Egy pár sablonos akta az egész.

Az őrnagy úr odaül az asztalhoz, fölbontja az egyik iratsomót, kiszedegeti belőle az iratokat, hanyagul átfutja a szemével, aztán a végére kék és piros ceruzával Írdogálja a megjegyzését.

WIDDINGEN: *(Munkaközben.)* No tessék! Olyan lett már ez a háború, mint egy gyári üzem. Ezek itt két újabb géppuskát kérnek. Sajnálom, jelenleg nincs raktáron . . . Ezek itt újabb kitüntetési javaslatok. Meglesz. A kitüntetések közül mentül többet kell adni. Hátha így olyan is megkapja, aki megérdemli . . . Nini, hát ez mi? Ahá! Vizsgálat, hogy melyik ezred csinálta azt a hatszáz muszka foglyot. Mind a két ezred magának vindikálja és mind a kettőnek igaza van, mert közösen csinálták.

ILONKA: *(Ezalatt messze kalandozó gondolattal ül a helyén és ujja öntudatlan idegességgel dobol az asztalon.)*

WIDDINGEN: Nini, egy följegyzés . . . Tudom már! Új parancsnok kell a törzsszázadnak . . . Tudniillik a régít kihelyeztük a csapathoz. Nagyon is indolens volt a szerencsétlen flótás . . . Tudja-e, hogy nem is olyan rossz pozíció törzsszázad-parancsnoknak lenni?

ILONKA: *(Szórakozottan, oda se figyel.)* Igen?

WIDDINGEN: Meghíszem azt! A törzsszázad-parancsnok állandóan a hadosztály-törzsben tartózkodik. Van egy század válogatott legénysége és az a föladata, hogy a hadosztály-parancsnokság biztosításáról gondoskodjék. Elhiheti, hogy ez nem ad valami nagy gondot neki. A mi konyhánkon étkezik és mivel ő a helyőrség parancsnoka is, olyan

lakást választ ki magának, amilyen neki tetszik . . . Mondhatom, akit egyszer törzsszázad-parancsnoknak megtesznek, annak a számára egyszer s mindenkorra el van intézve a háború.

ILONKA: Igen?

Szeme önkénytelenül is rávetődött az ablakra és nem bírja visszaterelni onnan. A nap riviériai hévvel dőlt a tágas pázsitra és gondos utakra. A hadosztály tisztjei a kastély elé gyülekeztek, hogy sütkérezzenek és vidám hancúrkodásuk zaja frissen áradt be.

Nagy sikere volt Zegre grófnak egy fényképfölvételével. Hat orosz elhozott azokból, akiket ma délelőtt fogtak el, sorba állította őket, ő maga elébük állott, revolvert szegzett rájuk és harsányan elkiáltotta:

— Föl a kézzel!

A jámbor muszkálik nagyot bámultak, az ég felé tartották idomtalan kezüket. E mozdulatuk nem volt némi rutin hijján. E pillanatban csattant a fényképezőgép zárókészüléke.

Ez a fölvétel nagyon tetszett a tiszteknek. Mind megakarta örökíttetni magát, amint hat orosz lefegyverez. Sorra következtek hát és a muszkák mindannyiszor felnyújtották a kezüket ...

Egyik tiszt a kis kutyáját produkáltatja. Az ügyes kis fokszi tud hengerbuckózni, két lábon járni, ugrani, kavicsot apportírozni és ha azt mondják neki: — „ott a muszka, ott a muszka!“ — akkor olyan éktelen vonyítást csap, hogy a tiszt urak hasukat tartják nevetjükben.

Huszártisztek lóvizsgát tartanak. A gondosan kikévelt, jól tartott állatok kényesen lépkednek és a tiszt urak ki nem fogynak a szakavatott megjegyzésekből:

—Ez a pej „*csuporba lép*.“

—Az a vasderes nem rossz dög volna, de „*csillagvizsgáló*.“

—Az a sárga figuráns, de „*nincs eleje*.“

— Annak a feketének *volna vére, de kurta a dereka*. Mind e vérbő, pompás állatokat mintha csak arra az egy szereplésre tartogatták volna, hogy majd háború után, a nagy szemlén, a végső ünnepélyen parádézzanak.

Arréb a törzsszázad legényei kertészkednek. Gereblyézik a porondot, nyírják a pázsitot és egész vadvirág-bokrokat ültetnek el, amelyeket földestül hoztak ide a mezőről.

Mindennek olyan szelíd, derűs, élettől duzzadó hangulata van, hogy fölvidul tőle, aki látja. Csak Ilonkának szorul el a szive és fölbukkan előtte a reggeli vízió: az a messze kéklő fenyves a pokoli harc kavargó lármájával. Az ő embere ott van, abban a tüzes pokolban. Vájjon mire gondol mostan? . . .

WIDDINGEN pedig folytatta:

— Úgy bizony! Aki ide kerül, elmondhatja magáról, hogy künn van a vízből ... És milyen furcsa! Itt van egy darab papír, arra ráírok egy nevet és ezzel döntök egy ember sorsán. Ott folytonos fizikai és lelki gyötrem, amíg csak el nem esik, itt pedig jómód és könnyű élet és főként — élet! És mindezt eldönthetem egyetlen tollvonással. Hát nem furcsa akkora hatalom?

Ilonka most már kezd ráeszmélni, miről van szó tulajdonképpen. Teste remeg, szeme izzik, arca vértelen. Az őrnagy fátyolos tekintettel nézi ezt a gyönyörű alakot.

ILONKA: Egy tollvonástól függ! ... És akárki oda-kerülhet?

WIDDINGEN: Egyik éppen úgy, mint a másik. Aki eszembe jut. Például ha eszembe jut, kiírok a csapathoz és Sóss István főhadnagy már holnap bevonul ide és átveszi a törzsszázad parancsnokságot.

ILONKA: *(Lehunja a szemét.)* Oh!

WIDDINGEN: *(Hozzálép, kezét lassan, észrevétlenül a szék támlájára csúsztatja, arcával Ilonka felé hajlik.)* És ha egyszer itt van, itt aztán igazán azt csinálhatja, amit akar. Csak az ő ügyességétől függ minden . . . Mondjuk, heten-

ként kétszer belovagol Neu-Sandecbe és ott azt látogatja meg, akit akar. Ott akármelyik magányos hölgynek joga van kibérelnie egy kis lakást; magának épúgy, mint másnak . . . Nos, azt hiszem, most már kezdi egy kicsit érteni a dolgot!

ILONKA: Azt hiszem, megőrülök ... Ha ez lehetséges volna!

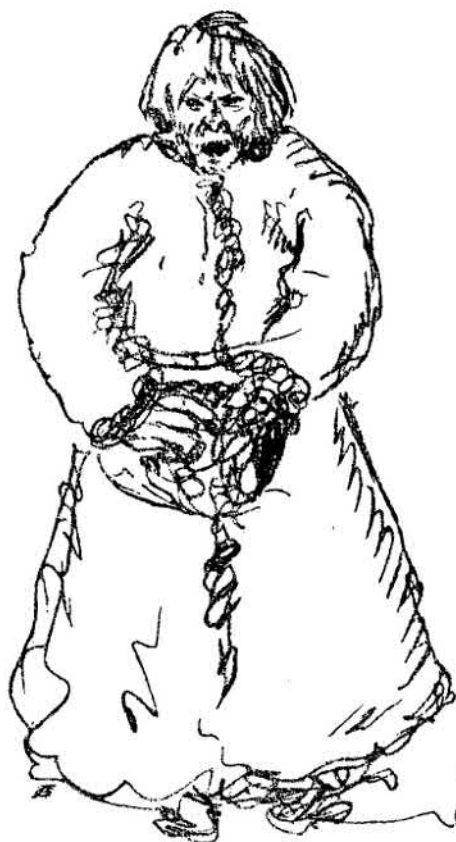
WIDDINGEN: Tőlem függ, épúgy, mint hogy ezt a cigarettát eldobom, vagy tovább szívom. Kicsi, gőgös hercegnőm, no úgy-e, hogy néha nem árt vélem is jóba lenni? . . . Egy kis elnézés az egyik részről, egy kis jóindulat a másik részről és mindjárt megértjük egymást ...

Kézen fogja Ilonkát, de aztán keze lassan, remegve végig csúszik a karján és a hangja mintha csak azért halkulna suttogássá, hogy joga legyen közelebb hajolnia az asszony füléhez. Ilonka egyetlen mozdulattal lerázza magáról, mint a hernyót és komor, egyszerű, inkább bánatos, mint patetikus hangon mondja:

—Hagyja csak, őrnagy úr . . . Bocsánatot kell kérnem Istvántól és önmagamtól, hogy az önző öröm egy pillanatra elvette az eszemet. De az őrnagy úr alkut kivan Istvánra, István háta mögött . . . Ezt is katonásnak tartja, őrnagy úr?

—Nonono! . . . Maga nagyon is komolyan veszi a dolgot, pedig mosolygósabban is beszélhetne róla. így, ahogy én teszem . . . „Alku“ — fűj, hogy ilyen csúnya szóval csúfítja el az ajkát! Hát ki beszélt itt alkuról? Persze, ha én a kisujj át megfogom, maga az egész kezét visszarántja. Miért nem állít be mindjárt zsaroló kéjencnek, aki a férj életéért a hitves becsületét követeli? Színpadon, drámákban láttunk már ilyet . . . Talán vétkeztem, amért nem titkoltam el, hogy még mindig szeretem. De ezt elmondtam már akkor, amikor még szabad volt nyíltan kimondanom és szabad volt egész életem boldogságát egyetlen reményre föltennem. Hát talán az én hibám, hogy akkor nem engem választott? És ha most nem szeretném, meghazudtolnám azt

Confitearunt a mouchiaban.

Na, Andre
Cristofor
1911

a vallomásomat, amellyel akkor tártam ki a szívemet maga előtt . . . Nem! Én azóta mindig egyformán szerettem és megmutattam, hogy tudok ezzel a szerelmemmel visszavonulni, mint valami ereklyével . . . Maga jött el ide, maga zaklatott föl, maga juttatta eszembe, hogy miről kellett lemondanom. Ha nem akart szeretni, miért kívánja tőlem mégis, hogy én legyek a tökéletes, a szent lemondás, aki mindig csak a mások útjából söpri el az akadályokat? Talán csak azért jött ide, hogy ebben a nyomorban ezerszer szebb legyen a szépsége, aminek úgysis betege voltam . . . Persze, maga erre mosolyog! Magában is él a front-romantika, amely csak a földbevált kunyhót és a cafatokban tépett húst tiszteli. Mit tudja maga azt, hogy micsoda élet az, amit mi élünk és hogy ennek az életnek is úgy megvanak a hősei, mint annak a másíknak odakünn. Azok a telefondrótok, amelyek a csatateret kuszán behálózzák, a mi idegszálaink folytatásai . . . Nincs az az ágyútűz, ami úgy tudna dübörögni, mint a felelősség, amely bennünket éjjel-nappal kalapál. Egy pillanatnyi szünetet se tart és mióta! Mióta! És meddig! Aki odakünn van, az mindvégig a maga keskeny parcelláján halad, de itt, a mi szívünkben összegyűl valamennyinek a borzalma. És éppen nekünk nem szabad sohasem idegeskednünk, csüggednünk, ami szemünknek mindig biztosan kell látnia. Az alvásunk: riadózás, az evésünk: kapkodás. Hányszor röpülnek a gránátok fölöttünk, füttyülnek a golyók körülöttünk, de persze nekünk nem szabad fedezékbe bújnunk, a fejünket se szabad félre rántanunk, mert hisz vezérkariak vagyunk és vezérkarba nem üt a menykő. A nyavalyás, aki reszkető ajakkal, rémülettől ködös szemmel, magánkívvül fetreng a lövészárokban, — utána gögösen néz rajtunk végig és a fején a hősök véres babérját fitogtatja. Mi pedig . . . dehát miért is beszélek én minderről magának? Ja, igen! Azért, mert egy kicsit nagyon is gögösnek tetszett lenni és egy kicsit nagyon is le tetszett nézni bennünket! A maga férje derék katona és szájalomra-

méltó, hogy nem lehet folyton a szoknyája mellett. Tengette, meghiszem azt! De csak azt akarom mondani, hogy van még nála száalomraméltóbb is: akinek még gondolatban is le kell mondania magáról ... No és hogy a dolog velejére térjek: tőlem ne féljen. Nem tartozom azon boldogtalanok közé, akiket meggyógyítja az, hogy a másékat is boldogtalaná tehetik. Figyeljen ide. Én be fogom rendelni a maga urát ide, törzsszázad-parancsnoknak. Aztán éljenek boldogul! Áldásom reájuk . . . Nos?

Várja a hatást, de Ilonka arca egy árnyalattal se derül föl. Maga sem tud számot adni róla, hogy mi hánytorog benne, mint a föl kavart víz. Csak azt érzi, hogy idegen helyen van, nem kellett volna ide jönnie. Mintha séta közben valami privát telekre tévedt volna és nem neki való családi jeleneteknek vált volna önkénytelen tanújává. És eszébe jutottak, elsuhantak előtte azok a gyászos árnyalakok, álmatlan éjszakáinak benépesítői; az a sok feleség, anya, akinek férje, fia még zordabb helyzetben van és akit nem látni sem a korzón, sem a cukrászdában, hanem nyomorába, ebbe a kietlen remetelakba húzódik vissza és csak tűr, szenved és áldoz, folyton áldoz, kifogyhatatlanul, ő a koldusok koldusa, mintha királyok királya volna.

— Köszönöm őrnagy úr a jóságát, de annyira egyek vagyunk én és a férjem, hogy az ő nevében visszautasíthatom bátran. És higgye el, hogy mi bennünk sem lázadás, sem panasz, sőt még fájdalom sincsen. Mi már lélekben meghoztuk a legnagyobb áldozatot, amikor elváltunk egymástól. Ami még hátra van, az a gondviselés dolga és mi belenyugszunk előre, akárhogy dönt is. És a borzasztó vihar összekeverte az embereket és mindenki ott tartson ki végig, ahova sorsa vetette. Most csak egy emberség van: kitartani; egy gyávaság van: kiugrani. Én jól ismerem Istvánt! Csábíthatják őt aranyhíddal, ő mégis a feneketlen ingoványnak fog inkább nekivágni, ha az akad az útjába ... És most is ... kettőnk közül a hibás csak én vagyok. Utóbbi idők-

ben elfogtak a rémlátások, amelyek katonák hátrahagyottjainál nem indokolatlanok. Valami azt súgta, hogy sietnem kell, nehogy István itt hagyja azt, ami ez egyetlen kurta életben csak őt illeti meg. Belátom, hogy nem lehet és belesnyugszom, mint ahogy mindenbe belesnyugodtam már, mindenbe . . . Azon az úton, amelyen ide elvergődtem, vissza fogok tudni menni és fogok várni, mint ahogy eddig vártam... Hiszen száz- és százezren vagyunk, akiknek egyetlen hősiessége: várni és életben maradni.

Most lejárt a rugó, amely hazulról idáig hajtotta. Úgy érzi, hogy szívében gyászos függöny gördült rá arra a derűs perspektívára, amely idáig csalogatta. Ő maga is úgy omlik le a székre, mint valami gyászos függöny és zuhogni kezdenek belőle a visszatartott könnyek, mint ahogy a kavics megindul, ha a szekér alján kirántják a deszkát. Küzdeni akar ellene, röstelkedve, erőltetett mosollyal hebegi:

— Bocsásson meg . . . őrnagy úr ... azt hiszem, ez csak a fáradtságtól van és . . . négy éjjel nem aludtam . . .

De a könnyek árja áttör az akaratán, mint az iszaból hevenyészett gáton. Csukló sírás végig rázza elgyötört testét és két kezéből tompán bug, turbékol a hangja, mintha a mélységből jönne.

Az őrnagy háttal az ablaknak áll, két karját összefonja a mellén és úgy nézi. Ha szerelmes átengedésben nem tudott az övé lenni ez az asszony, íme most a könnyeiben az övé lett. Ezek a könnyek egyenest az ő szívébe folynak és kimosnak onnan minden keserűséget, ami a kikoszarozott kőrök öröksége szokott lenni. Elfordul, hogy ne lássa és száraz egykedvűséggel mondja, mintha maga is szégyellene:

— Figyeljen ide . . . Egy ügyes altisztet adok maga mellé, akinek nem szokott eljágni a szája. Az majd itt a kertek alatt kivezeti, aztán a műúton találnak valami kifelé menő trént, amely fölveszi magukat ... A csapatok tizen-négy kilométernyire vannak innen. Néhány óra alatt ott lehet a férjénél , . , Meg van elégedve velem?

Egy kissé szomorúan elmosolyodik a csudaerőtől, amelylyel a sötét szomorúságból egyszerre piros jókedvet tudott kigyullasztani. Az asszonyka valami hálafélét rebeg, de ez olyan bágyadt, olyan konvencionális, mint a zsebkendő-lobogtatás a távozó vonat ablakából. Kézbe fogja a táskáját és már menne is, úgy, hogy az őrnagy úr kénytelen elnevetni magát ennyi buzgóság láttára.

— Nono, csak ne olyan sebesen . . . Előbb hadd hívom be azt az altisztet. Anélkül nem boldogulna úgyse.

Öreg őrmestert hív be, aki a szemével se hunyorít, amikor a parancsot végighallgatja. Ilonka könyörgő hangon mondja neki:

— Aztán úgy-e sietni fogunk, bácsi? . . . Majd meglássa, hogy tudok én sietni!

HARMADIK RÉSZ

Waverly
1915

Waverly

A hay-licket at Waverly.

Az 557-esen keresztül vonul el a rajvonal. A Biala-völgyében egy kis falu *házacskái* között bujdokol. Némely helyütt az összekötő árok egy-egy kunyhó alatt van kiásva, úgy, hogy a századparancsnok egyszerűen a kunyhóban üti föl a szállását és úgy megy le a csapathoz, mintha csak a pincébe menne. Maga a falu katonailag ki van ürítve, tehát cibil-lakos nincs benne. Itt-ott bandukol egy-egy kutya, amely már maga is rég elfeledte, hogy hol volt ő odahaza valaha. Ami elszabadult jószág, baromfi maradt, azt is rég lelőtték pörköltnek a bakák. Néha egy-egy eszelős tekintetű öreg ruthén ballag végig az utcákon, mintha tudná, hogy hova megy és mi keresni valója van. Nem volt rá mód, hogy eltávolítsák innen; nem árt senkinek, hát itt hagyták. Ennivalót néha kap a jószívű bakáktól, amikor a legnagyobb puskatúz, ő akkor is nyugodtan teszi meg mindennapos kör-sétáját. Egyszer az lesz a vége, hogy ott marad átlöve az utón. De hát ki van itt, aki elmondhatná, hogy ő rá jobb sors vár?

Ami elcipelhető alkatrész — akár hasznos, akár haszontalan — az mind levándorolt a földözékekbe, ahol a bakák a hosszú hadjáratban megtanulták már, már, hogy mindennek lehet valamelyes hasznát venni. Az ajtókat, ablakokat beillesztették a fedezékekbe, a fazekakat a falba ásták és vízhatlan tartály lett belőlük a töltények számára. A zsúptető megteszi a magáét az összekötő árokban, ahol srappnell-ernyő lesz belőle. Szántalpak, vendég-oldal, petrence-rúd, a mellvédek alépítményeivé válnak. A kunyhók most ablaktalan lyukaikkal halott ijedt-

kiverte az őszülő borosta, mert nem ért rá beretválkozni. Nem borzadzik, nem sóhajtozik és nem ijed vissza szörnyű sok munkától, ami még mindig hátra van. Szivacsos letörli a sebet, fertőtleníti, bekötözi, — oly sebesen és gépiesen dolgozik, mint egy kereskedő-segéd, aki csomagol.

Egy-egy haslövéses fakó arccal, fogvacogva didereg. Ezekről mindenki tudja, hogy már a végét járják. Vannak borzasztó gránát-tépte sebek, amelyeket még szörnyűbbé tesz a mindent átítató vérpatak. Ezek a sebesültek vinnyogó, éneklő hangon jajgatnak és ezerszer egymásután elismélik ugyanazt a jajsztót:

— Jaj istenem, jaj istenem!

Vannak, akik amint ott fekszenek hangtalan ajakkal imádkoznak és a szemükből könnycsepp folyik könnycsepp után. A könnyek a fáradtság, a rémület, a nélkülözések redőiben beléömlenek az elvadult szakállakba, bajuszokba. Olyan furcsa így sírni látni ezeket a ráncos, szőrös gyerekeket.

Vannak aztán, akiket a gránát szele vágott a földhöz és most esztelenül fantáziálnak, mint a nyavalyatörösök. Görcsösen rángatóznak, hahotáznak és ezt a csukló kacagást még fájdalmasabb hallgatni, mint a sírást.

Az orvos — úgy látszik — mindezt nem hallja, ő csak kötöz tovább és mintha sohsem akarna kevesebb lenni a munkája.

Néha egy-egy gránát erre is elsüvít és a közelben lecsap. Az orvosnak ettől sem lesz sietősebb a mozdulata, bizonytalanabb a keze, de egyszerre csönd lesz a nyomorultak táborában. Egy haslövéses nagyot sóhajt, fölemelkedik, mintha el akarna szaladni innen, aztán hamuszín-arccal visszaesik. Most már nem didereg többé, — nem is fog többé sohasem. A szomszédja ráteríti arcára mocskos zsebkendőjét.

Akit bekötöztek és teheti, kezébe veszi botnak a puskáját és fűrgén elindul hátrafelé. Ő felőle ugyan most már lőhetnek puskával, ágyúval, akármivel, — rá se hederít. Nem is földi magát, hanem arra megy, amerre a legrövidebb: torony irányába. Úgy érzi, hogy ő már már meg van sebesülve, órá hát

nem tartozik már ez a bolondság. Puskájára támaszkodva szaporán sántikál olyan biztonsággal, mintha térkép után menne. Egészen biztos, hogy hazáig eltalálna.

Amikor a konyhákhoz ér, menetközben megáll egy szóra, mert földije az egyik szakács:

—Nini, Burki János! Mének haza!

—Maga az? Hát meglőtték?

—De meg ám! A lábamba ment be. Robbanó!

—Node ilyet!

—Bezon! Hát aztán mit izén haza?

—Hát csak annyit, hogy tiszteltetem szívesen az otthonvalókat.

—Köszönöm szívesen, majd átadom! No, isten megáldja, földi!

Elindul, de néhány lépés múlva még eszébe jut valami:

—Igaz biz a! Szabó Gábort meglőtték.

—Meg?

—Bezon meg. Ott volt mellettem a svaromléniában, aztán meglőtték.

—Node ilyet!

—Bezon ... No isten megáldja, földi!

—Isten megáldja!

Most már aztán véglegesen útjára indul, nyilván azzal az eltökélt szándékkal, hogy meg sem áll hazáig, Háromszékig. Valahol a hadosztály-egészségügyi intézetében lefognak majd és befektetik Neu-Sandecben valamelyik lazaretbe és ha beforrott a sebe, jöhet vissza megint. De ezt most még nem tudja, tehát eléggülten dúdolgatja:

... Aki legény, vegye ki.

A vérével pingálom a nevét ki!

Már az éjszaka sejtette mindenki az ezredben, hogy ma „lesz valami“. A figyelő őrszemek folyton lövöldöztek és folyton gyanús mozgolódást jelentettek az ellenség oldaláról. Egy járőr, amely előre csúszott, fele veszteséggel rohant vissza és

jelentette, hogy már nagy orosz erők gyülekeztek össze a völgyben és mindegyre gyülekeznek.

A szolgálat-tevők, a készenlétben levők le sem hunyták a szemüket és a pihenők is csak fél-szemre szundikáltak, bármely pillanatban arra készen, hogy az összekötő árokba tóduljanak a nyugvóhelyekről.

Gyönyörű tavaszi időre virradt a reggel, amely mindenkit az összekötő árokban talált már. Weinberger tartalékos hadnagy, szakaszparancsnok, aki ügyvéd a civil-életben, kényszeredett nevetgélessel mesélte mindenkinek:

— Ilyenkor eszembe jut az első pisztoly-párbajom. Harminc lépésről egy-egy lövés és milyen nagy eset volt az akkor! Két-két segéd, egy-egy orvos, fiakkerek, jegyzőkönyvek, előtte konyakozás, utána bankett... és mindez egy lövésért! Mi az a mostanihoz! És most se segéd, se jegyzőkönyv, se bankett. . . csak épen a konyak maradt meg. Parancsolsz egy kortyot? Ezt még Pestről hoztam magammal. Valódi ententeista konyak Csak ne kíméld, kérlek, jó az ilyenkor.

Mindenkit végig kínált konyakjával a Weinberger, mert nagyon jó, előzékeny, alkalmazkodó flu volt. Szinte bocsánatot kért, hogy neki is joga van itt lennie.

A hetedik század parancsnoka, Tenkey százados, aki félig-meddig írónak és művésznek tartotta magát, az összekötő árok egyik kitérő helyén összegyűjtötte a szakaszparancsnokait és rendes szokása szerint egy kis beszédet intézett hozzájuk. Nagyon jó szónoknak képzelte magát, ámbár úgy beszélt, mint ahogy általában katonatisztek szoktak beszélni alacsonyabb rangú katonatisztekhez: minden egyes mondat után szünetet tartva (őt ugyan nem sürgeti a közönség türelmetlensége), parancsoló hanglejtéssel (ez az a szónoki mű, amelynél fölösleges az argumentum):

— Uraim, a tudomásunkra jutott jelek szerint az ellenség ma itt támadást fog megkísérteni ... A mi hadászati föladatunk ezen támadás visszaverése ... Egyrészt a haza érdekében, másrészt ez katonai kötelesség . . . Elvárom, hogy mindenki a

helyén legyen . . . A fő, hogy jó kilövés legyen ... és oldalazni az ellenséget, ez a fő ... És a fegyvereket ellenőrizni, hogy tiszták legyenek, mert ez a legfontosabb ... Ha nem tiszta a fegyver, akkor az egész nem ér semmit... És mindig résen kell lenni... Minden szakasz és minden raj parancsnoka résen legyen, mert ez elvégre is nagyon fontos ... És ha az ellenség betört állásainkba — tegyük föl — és már több oldalról körülvelt bennünket — tegyük föl, — akkor nem szabad azt gondolni, hogy most már így-úgy, most már vége . . . Erre nem szabad gondolni, mert ellenkezőleg, most jön akkor éppen a legszebb kézitusa . . . Mert a kézitusa a legszebb . . . Azt hiszem, ebben mindannyian egyetértünk ... A kézitusában kell megmutatni, hogy ki mit tud. Ez a fő.

Mikor katona beszél katonához, akkor a hallgatóság igazi hallgatóság. Tetszésnyilvánítás nincs, mindenki vigyázz-ban áll és mikor vége a szónoklatnak, a bokák egyszerre összeverődnek. Ez helyettesíti a tapsot. És megbeszélés nincs utána, mindenki szó nélkül elfoglalja a maga helyét.

A túlsó lejtőn — látni lehetett — egy-egy orosz iparkodott lefelé a mély-utakon, vízmosásokban. Így szokott csöppenként leszivárogni az ellenség, hogy aztán a jól elrejtett gyülekező helyen megduzzadjon. Egy deres hajú székely baka célba vette őket és rájuk lövöldözött. De a szakaszparancsnok, Liptai zászlós — tizenhét éves, sima arcú fiúcska — ráförmedt:

— Zárd el a puskádat! Ráérsz még lődözni!

Valóban, az a néhány alak, amely a túlsó lejtőn lefelé cammogott, inkább kis fekete hangyának látszott, mint embernek. A mi ágyúink sűrűn lövöldöztek följük. Amint egy-egy lövedék vijjogni kezdett légi ívén, azok a kis fekete, lefelé igyekvő alakok hasravágódtak és mozdulatlanul a földhöz lapulva maradtak egy darabig. Mind ahogy a katicabogár halottnak tettei magát, ha hozzá nyúlnak.

Reggel kilenc órakar kezdődött az ellenséges tüzéség támadása. Hatosával, nyolcasával, tizenhatosával jöttek a lövedékek. Egy nehéz gránát a drótkerítésen hatalmas kaput vájt;

az utászok gyorsan spanyol-bakokat gördítettek a “helyébe. Csak a figyelők maradtak az állásokban, a legénység visszahúzódott a mélyen földbevált nyugvóhelyekre. Néhány oláh baka előszedte olvasóját, imakönyvét és a mellét verdesve imádkozott. Székelyek előszedték a hazuról küldött elemőzsiát és végig kínálták vele egymást. Nagy bolondság volna most takarékoskodni azzal. Eszegettek jóízűen és közbe furcsa fanyar hangon humorizáltak. Egy fiatal székely, Petényi, a szakasz humoristája (minden szakaszban akad ilyen) jókedvűen mondta:

— Vájjon mit evett a muszka, hogy ilyen magokat köpköd. Az ágyútűz egyre eszeveszettebb lett. Alig lehetett látni a fojtó füstben és a föld remegett, nyögött a folytonos robbanástól. Négy szanitéc hordágyon Tenkey századost vitte hátra felé. Tájékozódni jött ki az állásokba és egy gránát-szilánk felszakította a hasát. Vértelen ajkát összeharapva, magasra húzott térddel feküdt a hordágyon, szeméből szivárgott a könny és néha rásziszent a sebesültvivőkre:

— Ne rázzatok, kutyák, mert belétek lövök!

Átadta Szilényi főhadnagynak a századparancsnokságot, nagyokat káromkodott, hogy ne vegyék észre a fájdalmát, aztán mikor elindultak véle, újból visszaszólt:

— És kérlek, a legénység lehetőleg ne tudjon meg semmit erről az esetről. Tudod, az demoralizálná . . . Hisz úgylis csak egy buta véletlen volt. Hogy a fene... No szervusz ! Üdvözlöm a fiúkat. . . Mehetünk . . . !

Most már úgy szólott az ágyútűz, mintha egy százágú korbács csapkodott volna. Most már összefolytak az egyes robbanások, mintha a föld belső tüze egyszerre feszítette volna szét kérgét. A völgy-mélyedésekből mint egy megveszekedett patkányhorda, megindult állásaink felé az ellenség raja. Egy-más hátán tolongva jöttek, a rejtelmes mélység vége szakadatlanul öntötte őket magából.

Most megszólalt egy ágyú, mely raj vonalunkban volt elásva és eddig hallgatott, nehogy időnek előtte elárulja magát.

Nagjuvne
1915

Kilátás a lörésből.

Fáradhatatlanul okádta a kartácsot az ellenségre. És megszólaltak a géppuskák, amelyek szintén hallgattak eddig. A furcsa kis szerkezet remegve, ugrándozva, a port maga körül magasra fújva kattogott, mintha ki akart volna ugrani odújából, hogy rávesse magát az ellenségre. Mint valami lelkes állat, amelyet előtött a harc dühös izgalma. Mögötte mozdulatlanul, majdnem szenvtelen arccal ült egy altiszt és mereven tartotta a géppuska két szarvát, mintha meg akarta volna fékezni a bestiát.

A nyugvóhelyekről az első vonalba gyülekeztek a legények és megnyitották a tüzet az előnyomuló ellenségre. Innen is, onnan is százezrével jajgattak a puszkagolyók, mintha egy fölbolygatott kísértet-raj volna. A legények ott állottak a lövészfülkékben és monoton gépiességgel lőttek. A szakaszparancsnokok végigszaladgáltak a soron, kritizálva, buzdítva. Liptai zászlós rákiáltott az őszhajú honvédre:

— Csak célozni, öreg, csak célozni! Mit tartja úgy el a fejét lőréstől! ... Nézze, így kell ezt csinálni!

Eltolta az öreget, kezébe vette a puskát, arcához emelte és a következő pillanatban hangtalanul lehanyatlott a feje. Az öreg honvéd ijedten kérdezte:

— Mi az, zászlós úr? Baj van talán?

A csupasz arcú kis zászlós nem válaszolt. Homlokán találta a golyó.

Az ellenség, amelyet megállított egyidőre a pokoli tűz, ismét nekilendült. Ha egyik sor elpusztult, jött helyette a másik, harmadik . . . tizedik. Odaértek a drótakadályokhoz; ott újból elásták magukat. Az ellenséges tüzérség most elhallgatott, csak nagyritkán küldött hátrafelé egy-egy lövedéket.

Megkezdődött a kézi-gránátharc. Egy-egy kar kinyúlt egy pillanatra, hogy áthajítsa az apró pokol-szerszámot, amelynek a hangja sokkal véresebb, mint a hatása. A földözékekben eldördültek a pohos bombavető; a vashenger félmázsa ekrazittal mélyen döngve, pörgettyűként fúródott a magasba, hogy

aztán lezuhanjon. Ahol az fölrobbant, fű-fa, állat fekete füstté válik.

Egyszerre állatias ordítás bőgött tul minden hangot:

— Hurri! Hurri! Hurri!

Az ellenség rohamra indult. Rávetette magát a drótkerítésre, amelynek tüskés ágbogai külön-külön megbirkóztak mindegyikkel. A puska, gépfegyver rakásra ölte Őket, de mint-ha csak azért feküdtek volna rá a drótra, hogy a következő sorok akadálytalanul léphessenek rá holttesteikre. A földözékekben végigszaladt, végighördült a vezényszó:

— Mindenki a rohamlépcsőkhöz!

Holmiját a földözékekben hagyva, szuronyos puskával mindenki a keskeny árkokba tódult, amelyek kivezetnek innen. Akit az árokban talál az ellenség, az menthetetlenül el van veszve. Egy óriási orosz, sápadt arccal, lihegve meg is jelent már a mellvéden. Weinberger hadnagy pisztollyal lőtte le. De nem ért semmit. Százan jöttek a nyomában és vaktában döfködtek, lövöldöztek a mély árkokba.

Támadók és védők szemében ugyanaz a révedező ijedtség. Senki sem tudta már, mit akar, hova megy; mindenkit a tehetetlenség lendülete lódított előre. Egy torzonbonz hajú, szakállú baka oláh imádságot hebegett, puskáját kiejtette reszkető kezéből és szaladni kezdett hátrafelé. Előtte megjelent, — mintha csak a földből bukkant volna föl — Kerencsy alezredes. Arca vörös volt, szeme lángolt, kampós botját magasra emelte.

— Gyáva kutya, mindjárt lelőlek! Senki se merjen megszaladni ! Előre!

Megkezdődött a kézitusa. Tagolatlan ordítózás, hördülés, fogcsikorgatás. Petényi összeakasztotta szuronyát egy orosz-
nak a szuronya val. Tekintetük összekapcsolódott mereven, mereven forogtak egymás körül; jól tudták, hogy aki hamarabb enged, halál fia. Petényi hirtelen kirántotta a szuronyát, eldobta, aztán oldalról ráugrott az oroszra. Mindketten a földre zuhantak, egymáson hemperegtek és Petényi nagyot ordítva beleharapott az orosz arcába. Vérral tele lett szeme-szája.

Üvöltve megjelent a konyhák tájékáról a „porosz“ is. Hirtelenszöke hajú, csupasz képű, zömök fickó volt. Egyszer lemaradt porosz ezredétől és a honvédekhez csatlakozott. Azóta itt is maradt, rendes körülmények között a konyhák körül ténfergett és tetszett neki ez a szabad állapot, amelyben semmiféle katonai fegyelemmel, szekatúrával se volt dolga. De a kézitusára mindig eljött. Ebben otthon volt.

Kék szeme kidülledt, arca lángolt, egyetlen fegyverét, a gyalogsági ásót magasra emelte, úgy nyargalt a „csetepaté“ felé és eszeveszett, őrvjögő gyönyörrel verekedett. A kis ásó úgy járt a kezében, mint egy megbolondult cséplőrud. Mintha sebezhetetlen lett volna, nem törődött a feléje szegzett revolverekkel, szuronyokkal; a kis ásó csapása nyomán széthasadtak a fejek, kilötyentek az agy velők, szétfröcskölt a vér. Rettentő volt, mint egy vérfertőből kibukkant szörny és irtózatoss munkáját pihenés nélkül folytatva, röhögősen lihegte:

— Brauchst Dumm-dumm? Da hast's! Da hast's!

A vérengzés néhány percig tartott csak. A szomszéd zászlóaljakk ellentámadása egyszerre oldalról és hátba kapta az ellenséget. Vezényszóra se történhetett volna jobban: az oroszok fölemelték két karjukat, — megadták magukat. Csak a porosz csapkodott még néhány szerencsétlenre, de aztán végül néki is elállott a karja és kabátujjával végig törölve vörös arcát, boldogan nyögte, mint egy jóllakott óriás:

— Das ist gelungen! 's war sehr schön! Sehr schön!

Érezni lehetett, mint könnyebbül meg egyszerre ez a lázas föld-darabka, mint a beteg, akiből kioperálták a bajt. Az orosz ágyúk ugyan még bele-bele lövöldöztek ellenségbe és maguk legénységébe egyaránt, de ez már csak a tehetetlen düh köpködése volt. Az orosz foglyokat hátra kísérték gyorsan; nem kellett nekik nógatás, ugyancsak szaporán lépkedtek a saját ágyúik tűzhatása előtt. Egy nehéz gránát dögölten zuhant le és cuppanva fűródott a sáros talajba.

Az egyik orosz lehajolt érte, vállára vette és meggörnyedve vitte magával, mint a lisztes zsákok. Vigyorogva mondta:

— Elviszem emlékül . . . Hogy ezt kaptuk jutalmul.

A sebesülteket, halottakat elcipelték, a fedezéksorban megkezdődött a rendes élet. Elhozták az ebédet a főzőládákban; ma mindenkinek dupla porció jutott, mert a legénység fele elveszett. Néhány baka nyomban leült naplót, levelezőlapot írni, hogy még frissiben számoljon be a nagy eseményről. Egy baka szédült fedezékét javítgatta. Meghökkenve nézett végig a káron, amit gonddal épített otthonán ejtett a pusztítás. A folyóiratokból kivágott képek belékerültek a föld-törmelékebe, a kis ablakot, amelyet egy kunyhóról emelt el, összezúzta a gránát. Szaporán munkához látott és amíg kis ásója serényen tett-vett, teljes tüdővel fújta a nótáját:

. . . Csárdás kis galambom,
Rossz híredet hallom! . . .

Kerencsy alezredes fedezéke ott volt a kis erdőben. Ez már egész komoly építkezés volt, a földbe vájva, gerendatetőzettel, a falba illesztett szekrényekkel, asztallal, padokkal. A fedezék előtt csinos kertecske volt nyirfa-asztallal, székekkel. Itt ebédelt Kerencsy alezredes és segédtisztje Sóss főhadnagy.

Az alezredes jókedvűen kanalazta a levest a bádogtányérról. Boldoggá tette ez a mai diadal. Néha egy-egy srappell visitott el fölötte és a kanalával integetett feléje.

— Most már dühönghetsz! Hehehe! . . . Szeretném látni, hogy odaát hogyan ebédelnek mostan! Sokért nem adnám, ha láthatatlanul ott lehetnék.

Félszeggel átkacsintott a főhadnagyhoz és kedvetlenül konstataulta, hogy biz annak arcára egy halavány mosolyt se tudott kicsalni.

A főhadnagy eleinte szentimentális volt, mint egy szerelmes siheder. Hol könnyes szeggel lemondott mindenről a a halálról ábrándozott, hol pedig majd kipattant a jó-

kedvű bizakodástól. Akkoriban mohón olvasta az újságokat, a legapróbb háborús híreket is tüzetesen megbeszélték, sokatmondó jeladásokat tudott kiolvasni mindenből. Egyik nap csüggedten megjósolta, hogy ez a háború „örökké“ fog tartani, másnap pedig ragyogó arccal kijelentette, hogy egy hónap múlva meglesz a béke. Dátumokat bökött ki, mint egy cigányasszony:

— Február 27-ére vége a háborúnak . . . Meglássá, alezredes úr, akkorra vége lesz.

Eleinte Ilonka leveleit is fölolvasta az alezredes úrnak. De aztán egyre több és több helyen kellett megállnia e fölolvadásokban. Sajátságos, de minél inkább nőtt a tér- és időbeli távolság közöttük, annál több lett e levelekben a vér, realitás, az élet. Epedtek, lihegtek, gyújtottak ezek a betűk. Néha egy-egy levél olvasása után fogvacogva terült el vackán, mintha a hideg rázta volna.

És e levelekkel együtt ő is napról-napra megváltozott, aminek az alezredes úr látta kárát. Ingerült lett, tüskés, akárhol nyúltak hozzá, mindenütt szúrt és ő amellet érzékeny volt, hogy a simogatást is tördőfésnek vette. Kin volt mellette az élet.

Most is fojtott hangon dörmögte:

— Győztünk, vagy nem győztünk . . . Ezek mind csak részletek ... A lényeg az, hogy . . .

— A lényeg az, hogy te szeretnél már otthon csücsülni a feleséged szoknyája mellett.

— És ha így van is! Hát nincs-e jogom hozzá? Hát ki az isten csudájának érdeke, hogy két fiatalságot egyszerre elfojtson? És ha elmúlt, ki fogja azt nekem visszaadni?

— Bizony, bizony, most szebb is volna az élet odahaza. Este vacsora után csibukoznál, meg is híznál, hogy minden hónapban kellene engedni a blúzod, elsején átadnád pontosan a feleségednek a gázsidat, mind a száznyolcvanöt koronát és később azt is megtanulnád, hogy kell a gyerekekkel bánni... De szép élet! Ezt ugyan sirathatod.

A főhadnagy a levessel együtt lenyelte ezt a gúnyolódást is szó nélkül. Hogy legalább egy kicsit könnyítsen a dühén, rákiáltott a szakácsra:

— Hozd már azt a húst, mert kikötetlek, gazember!

Az alezredes úr megsajnálta és szelíden szólott neki:

— Tudom én, hogy mi a te bajod! . . . Olvastad te valaha Schopenhauert?

— Úgy rémlik, hogy igen, ámbár nem emlékszem, — felelte eltűnődve a főhadnagy.

— No akkor egész biztosan nem olvastad. Ez a Schopenhauer egy olyan *izé* volt, egy olyan filozófus ... kurz und gut, ez a Schopenhauer egyik könyvében — ha jól emlékszem „Apák és fiúk“ a címe — megírta, hogy a férfit a szerelmében az az öntudatlan hajlam vezeti, hogy fentartsa a faját, szóval, hogy utódot biztosítson magának. A virágok, az éjjeli zenék, a szerelmes levelek, a sóhajtozások mind csak erre valók. Szeretne egy kis utódot magának . . . Hát neked is ez a bajod. És mivel ez a bajod, gondold meg, hogy nagyon butául cselekszel, ha így emészted magad. Inkább légy jókedvű, táplálkozzál jól, gyűjts erőt és gondolj arra, hogy két-három hónap múlva már kaphatsz két heti szabadságot. És két hétig csak elég, a kutya-fáját!

A főhadnagy vállat vont:

— Én nem olvastam Schopenhauert, én egyáltalán belátom, hogy nem vagyok művelt, de . . .

— Hisz az a szerencséd! Légy nyugodt, hogy azért szeretett beléd a feleséged, mert olyan tökfilkó vagy. Van neki esze tehelyetted is! . . . Na! Hozz be valamit a csemegeosztályból! Ma a győzelem tiszteletére ünnepi ebédet eszünk!

Előkerül a gondosan őrzött kis fadoboz, amelyből kiválobb alkalmakkor az alezredes úr nagy grandezzával szokott egy-egy cukrozott gyümölcsöt kivenni. Egy gránát süvített el a fejük fölött, egy vékony nyírfa tövébe csapott le és gyökerestül kiforgatta a földből. Feketekávénál az alezredes úr rátért a hivatalos ügyekre.

— Aztán majd délután be kell szedni a századoktól a kítüntetési beadványokat. Szegény Tenkey századost beadjuk érdemkeresztre. Legalább ennyije legyen az özvegyének . . . Azt meg kell adni, hogy szépen halt meg. Egy óráig hal-doklott és eszméletlen volt. Engem már nem is ismert meg... Valami csinosabb sírkeresztet kell csináltatni neki . . . Az-tán — apropó — téged is beadunk. Meglepjük az asszonyt egy kis cifrasággal.

A főhadnagy ingerülten pattant föl. Az arca elborult sötétvörösre.

—Köszönöm alázatosan, alezredes úr, de nem fogad-hatom el! Nem érdemlem meg!

—Ne beszélj te, mert mindjárt fejedhez vágom ezt a poharat! Már hogyan érdemelnéd meg!

—Nem érdemlem meg, jól tudom én azt! Régóta dol-gozik már ez bennem ... A többiek mind elől vannak, megsebesülnek, meghalnak, én pedig itt gunnyasztok a tele-phon mellett. Már elfordítom az arcomat, ha találkozom egy-gyel-eggyel. Már szégyellem magam előttük. Mit gondolnak ezek én rólam? És mit gondoljak én magamról?

—Azt már tudom, hogy én mit gondoljak rólad: azt, hogy számár vagy, fiam! Úgy beszélsz, mint egy cibil, mint egy dilettáns, aki direkt jön ide flancból hősi halált halni! A fenébe is, te katona vagy netán! A katona nem hősködik, hanem teljesíti kötelességét és nem válogat benne, mint az almában: ez szép alma, ez férges alma. Ha parancsot adok neked, hogy rohamozzál, akkor rohamozni fogsz és ha elesel, azt fogom rád mondani, hogy jó katona voltál. És ha pa-rancsot adok, hogy lovagolj előre, csinálj nekem szállást, akkor előrelovagolsz és szállást csinálsz. És ha jó szállást csinálsz, azt mondom rád, hogy jó katona vagy ... A te dolgozol itt van mellettem és hogy jól végzed-e a dolgot, azt már én jobban meg tudom ítélni! Azért vagyok én az alezredes, nézze meg az ember!

A főhadnagy némán, szomorúan lóbálta borzas fejét.

Belülről érezte, hogy sok szép dolgot tudna felelni ő erre, csak éppen a szavak nem akartak sorakozni az ajkán. Az alezredes úr vállon legyintette:

— El vagy keseredve, ennyi az egész! Boldogtalan szerelmes vagy, punktum! Szeretnél egy hősi halált, mert snasz-nak találsz, hogy felkösd magad ... No szervusz!

Elindult a fedezék felé, hogy szokásos ebédutáni álmát aludja. Vidáman visszaszólt:

Aztán mondd meg a muszkának, hogy egy órára hagyja abba. Aludni akarok.

Ásítózva, cammogva bebujt az odvába, de aztán megint kidugta a fejét.

— Nézd csak, majd elfelejtetem! Telefonozd ki a századoknak, hogy estefelé egy önkéntes vállalkozás lesz. Az 546-os támpont ellen fogunk színleges támadást intézni. A hadosztály akarja tudni, hogy meg van-e az erősebben szállva, vagy csak lóvá tartanak bennünket. Negyven honvéd kell és egy tiszt. De csak önként jelentkezők . . . Szervusz!

A főhadnagy odaült a telefonhoz és elintézte a parancsot. Aztán elővette Ilonka levelét, gépies gonddal maga elé teregette, ceruzát vett a kezébe és levélírássá fogott, mint minden nap annyi hónap óta. De hiába próbálta újból és újból elolvasni a jól ismert írást, a betűk értelmetlenül táncoltak előtte. Leírta kalligrafiával: „Édes egyetlenegy Ilonkám, Mindenem!” — de tovább nem tudott jutni. Zúgott a feje, egy szó sem jutott az eszébe. Elhatározta, hogy mint rendesen, meg fogja írni aprólékosan, pedáns rendben mindazt, ami a mai napon történt vele. Hihetetlen kicsinyes részletek szoktak így összegyűlni; jelentéktelen epizódok fontos eseményekké dagadtak leveleiben.

De most hiába próbált visszaemlékezni, hogy mi is történt vele. A reggeli harc zenebonája összekuszálódott, a lárma, az észvesztő ágyúdörgés viszhangja vadul kalapált a szívében. Szeme előtt vörös káprázat játszott, mint egy fölgyújtott, lánggal lobogó vértenger. Hirtelen egy-egy pillanatra

a vörös alapon gyorsan tovatűnő alakok bukkantak föl, mosolyogva, vagy szenvedve, ahogy először látta őket réges-régen. Most mind halottak, a fagyott vér feketedik körülötük a földön, ahol elnyújtózkodva fekszenek . . . Tenkey, Liptai, a kis zászlós, Haber hadnagy, Zsigmondy főhadnagy... és mind, mind, — óh borzalom. És idegenül, talányszerűen itt áll ő maga és befelé meredt tekintettel, borzadózva nézi en-szívét, amelyre mind e káprázatok rávetődtek ... Mi ő itten? Micsoda elkárhozott sóbálvány, aki látni kénytelen, holott szemét is behunyja, hogy ne kelleesen néznie.

Ceruzájának hegye újból végigjárta a megszólítás cirádáit, „Édes egyetlenegy Ilonkám, Mindenem !“ A gyáva ember szokott így neki szaladni, hogy aztán fejest ugorjék a vízbe. De hiába, a ceruza minduntalan tétozva riadt vissza az üres fehér papírlaptól. Nem ment, sehogysem ment a levélírás. Elkezdett sétálni.

Csönd, majdnem idilli csönd volt a vidéken. Még a nagyritkán erre röprenő ágyúlövedékek is beleillettek ebbe a hangulatba. Mintha valami exotikus, tropikus, óriási madarak suhantak volna el a levegőben. Messze a dülő-utakon egy-egy lassan cammogó trén-kocsi nyikorgott; néhány küldöncbaka fügyörészve járt. a mezőn ; a kiserdőben utászok kopácsoltak. Koporsókat, fej fákat csinálnak ottan.

Értelmetlen khaosszá kavardott körülötte minden. Miért van ő itt? És ki csinálta mindezt? Ki akarja, hogy ez így legyen? És mire való? Mit akarnak elérni vele?

Eszébe jutott mindaz, amit eddig a háborúból látott. Szegény Berky hadnagy, akit egy hét múlva találtak meg temetetlen, mindenéből kifosztva és a gaz rablók még csak arra sem érdemesítették, hogy eltemessék. Eszébe jutottak azok a sebesültek, akik most ott vonaglanak a két harc vonal között és csurgó vérüket nézve várják az esti sötétet, amikor eljöhét valaki értük. Megnézte azt a nyírfát, amit a gránát az imént kidöntött . . . Hát nem butaság ez? Van ennek valami értelme? És kinek van ebből haszna, gyönyörűsége?

Kellemetlen, furcsa nyöszörgés hallatszott a háta mögött. Öreg ruthén paraszt egy kis targoncát tolt és a targoncában sápadtan, lehanyatlott fejjel, véres mellel feküdt a felesége. Tizenöt-tizenhat éves leánya mellette baktatott. A paraszt csuklósan sírt, mint ahogy a tehetetlen öregek szoktak; mikor a főhadnagyot meglátta, ijedten elfojtotta a sírását, ettől még jobban hasonlított az valami eszelős kacagáshoz. A leány nem sírt, csak maga elé bámult mereven, vadul. A főhadnagy megszólította azzal a kevés orosz tudományával, amit a háborúban eltanult:

— Hová mész?

A paraszt letette a targoncát, lekapta kucsmáját és alázatosan felelte:

—A panye doktort keresem . . . Meg akarom neki mutatni az asszonyt.

—Hát mi baja az asszonynak?

—Meglőtték a mellén . . . Jaj, talán meg is fog halni!

—Ki lőtte meg?

—Mit tudom én? ... Itt van a házunk, az asszony kiment az udvarra, hogy kölest adjon a tyúkoknak és egyszer csak összeesett. Hiszen annyi golyó jött oda, hogy az borzasztó . . . Bizonyosan a muszkák lőtték ... A ház falán is bejött egy csomó golyó. Jaj, jaj, jaj, csak meg tudnám találni a panye doktort, hogy adjon neki orvosságot! Meg fog halni!

Az asszony nyugodtan hallgatott fekvőhelyén. Sovány kezével odanyúlt a melléhez és megnézte a vérét. A főhadnagy növekedni érezte undorát. Ez hát a háború: jámbor paraszt-asszonyokat legyilkolni. Szép egy mesterség! Kedvetlenül mondta:

— Várj, ez a katona majd el fog vezetni benneteket... Hé, küldönc, vezesse ezt a parasztot a segélyhelyre és mondja meg a doktor uraknak, hogy kössék be az asszonyt.

Néhány pillanatig hallgatott, mintha gondolkozott volna, aztán tétovázva hozzátette a küldönc felé fordulva:

— A leány maradjon . . . úgylis erre jönnek vissza . . . Jobb, ha minél kevesebben mennek.

Egy karcsú nyírfához támaszkodva ott maradt a leány. Ő is olyan karcsú, szikár volt. Egy szál háziszóttos pendelybe volt öltözködve, derekát vörös zsinór-öv szorította össze. Szőke haja két varkocsban hullott a hátára. A főhadnagy szólott hozzá:

— No ne félj, mindjárt visszajönnek az öregek. Nem lesz az anyádnak semmi baja sem.

A leány közömbösen vállat vont és nem felelt.

Csend volt köröskörül, egyedül voltak. A főhadnagy érezte, hogy kiszárad a torka és szédül a feje. Megfogta a leány állát és kényszeredetten nevetgélt.

— Te szép kis leány vagy! Anicának hívnak? Vagy Katicának? Vagy Maricának?

A leány egykedvűen a szemébe nézett és nem felelt. A főhadnagy keze lejjebb siklott. Keményen előreszőkkenő melle volt a leánynak. Szinte visszapattant az ujja róla.

— No lám, no lám! Milyen csinos! Hát ezt hol szerezted?

A leány hagyta, hogy végigtapogassa. A főhadnagy érezte, hogy dobol a vére a koponyájában. Azt hitte, menten szétpattan a feje. Fénykarikák kápráztak a szeme előtt. Átölelte a leány derekát, amely hajlós, SZÍVÓS, inas volt, mint a hajókötel. Egész testén kemény, acélos idomok érintését érezte. Elborult előtte a mindenség . . .

A leány arca egyszerre iszonyú rémületbe torzult. Szeme tele lett könnyel, ajka elszíntelenedett, teste remegett, foga vacogott. Jajgatni kezdett:

—Ne bánts, tiszt úr! Irgalom, tiszt úr! Én szeretem az osztrákokat ... én sohasem barátkoztam az orosz katonákkal . . . Csak ne bántsál, tiszt úr!

—Ne jajgass, az apád teremtésit! Ne óbégass! Adta cudarja!

A leány végső kétségbeeséssel mellbe vágta, hogy a főhadnagy hátratántorodott tőle. Aztán sápadtan, összeszorított

szájjal, a földön kuporogva várta, hogy mi lesz a büntetése. A főhadnagy körülnézett, hogy nem látta-e valaki. Az egész környéken senki sem látszott, csak néhány varjú röpködött károga a nyírfák tetején. Végtelen, alázatos szomorúság szorította össze a szívét, mintha hirtelen szembe taláta volna magát lezüllyedve, a csatorna sarába süllyedve. Mintha egy szigorú, felelősségre vonó szem nézett volna rá, megalázva hebegte:

— Mivé lettem! . . . Hova jutottam! . . . Oh istenem, istenem!

Rá sem nézett többé a leányra, aki remegve, fejét karjával elfödve feküdt a földön.

Mikor visszament az asztalához, ott találta a megkezdett levelét, az egyetlen sornyi írással: — „*Édes egyetlenegy Ilonkám, Mindenem!*“ Maga 'elé tette, meredt szemmel elbámulta, — valóban ő írta ezt le az előbb? És mit írhatna még utána? Összetépte a levélpapírt, aztán a két öklére támasztotta a fejét és maga elé bámult, mint az eszelős.

Egy kis csapat érkezett katonás rendben a zászlóaljparancsnokság elé. A negyven önként-jelentkező volt. Weinberger hadnagy vezette őket; ő is önként jelentkezett.

— Főhadnagy úr, jelentem alázatosan, negyven ember.

— Ahá, ti vagytok az önként-jelentkezők! Hát csak várjatok. Az alezredes úr mindjárt fölkél.

A hadnagy „pihenj“-t vezényelt és negyven ember egyszerre tolt ki a jobb lábát. Még ki sem tisztálkodhattak a délelőtti csetepatéből, ugyancsak tépettek voltak az istenadták. Egytől-egyik magyar fiuk voltak, komolyak, de jókedvűek. Ötször annyi jelentkezett, mint amennyi kellett volna és nagyon meg voltak elégedve, hogy éppen őket választották ki a sok közül. Weinberger hadnagy sápadt volt, a szempillája idegesen remegett, hanem azért legényesen mondta:

— Ilyen negyven fiúval a pokolba is betörök!

Nem kellett sokáig várni az alezredesre. Könnyű álma

volt; amint beszélgetést hallott, fölébredt és kijött az odújából. Barátságosan kezét fogott a hadnagygyal.

— Hát te is jelentkeztél, Weinberger? No ez derék tőled, Weinberger! . . . Mindig mondtam én, hogy az csak egy buta előítélet azokkal az izraelitákkal! . . . Legény vagy a talpadon, Weinberger!

A hadnagy boldog szerénységgel mosolygott és lesütötte a szemét, mint valami kisleány.

—Kérem alázatosan, én már régen szerettem volna egy önálló vállalkozást, mert . . .

—... Mert érdekkeresztet szeretnél. Nagyon jól van! Hát ha ez sikerül, meg is kapod. Vedd elő a térképedet, mindjárt meg is mutatom, miről van szó.

—Parancsára, alezredes ur! Rendelkezésére állok, akár miről van is szó.

—Ez már katonás beszéd!... Tehát keresd meg az 546-os támpontot. . . Megvan? ... No jó. A negyven embereddel az előretolt állásban megvárod, amíg alkonyodik, akkor aztán szép óvatosan előrecsúszol a támpont felé. Mikor a közelébe értek . . .

—És a Biala, alezredes uram? Azon előbb át kell kelni.

—No természetesen előbb átkeltek a Bialán. Itt, az útkaparóház mellett gázolható. Belémásztok, puskát és muníciót a fejeteken hordjátok, hogy át ne ázzék. Jobb szeretem, ha akkor még nem lövettek magatokra, mert esetleg egyenként lepuffantanak benneteket és kárba megy az ekspedíció.

A hadnagy a ballábáról átlépett a jobblábara és idegesen nevetgélt. Az alezredes folytatta:

—Egyáltalán azt tartsd a szemed előtt, hogy addig ne essetek el, amíg komoly földerítést nem végeztetek. Lehetséges, hogy a folyóparton orosz tábori őrsöket fogtok találni. Nos ezekre különösen ügyeljetek, nehogy bajotok legyen velők.

—Ki fogjuk őket kerülni, alezredes uram! — rebegte Weinberger hadnagy.

—Fenét fogjátok kikerülni őket! Ellenkezőleg. Szó nél-

kül és lövöldözés nélkül nekimentek és elfogjátok. Ha talán nem akarnák megadni magukat, szúrjátok le a disznókat. De csak csendben csináljátok, ez a fő. Ha ők lőnek is rátok, ti ne lőjjetek vissza. Érted?

—Igenis értem, alezredes úr . . .

—Mikor aztán túl vagytok a folyón és a tábori őrsök vonalán, akkor fölfejlődteted a legényeket egy nagy ritka vonalba és megrohamozzátok a támpontot.

—Ezen a meredeken, alezredes uram! — kérdezte a hadnagy.

—Természetesen, hiszen frontális támadásról van szó. Meg kell tudnunk, hogy milyen mértékben van megszállva az a támpont. Lehet, hogy csak egy pár szerencsétlen furulyás van benne . . . azt el is foghatjátok mindjárt. Ha pedig nagy tüzet kaptok, tartsátok ki öt percig, aztán mi világító pisztolylyal jelt adunk, hogy küldünk-e segítséget. Ha öt perc múlva nincs jel, akkor visszajöhetnek az állásba.

—Ha ugyan lehet, — nevetgélt halaványan, kínosan a hadnagy.

—No persze. Háború van, katonák vagyunk, mindenre készen kell lennünk. Mindenesetre bátorítson az a tudat, hogy nagyon fontos misszió ... Nagy hasznot haj tsz vele ... Egyike a legszebb föladatoknak . . . Mondhatom, hogy gyönyörű föladat! . . . Direkte szerencse kell hozzá, hogy ilyen csíphessen el magának az ember... Hát azt hiszem, jól megértettük egymást. No szervusz, Weinberger! Mondhatom, hogy nagyon derekasan viselkedel, Weinberger!

A hadnagy majdnem sírva fakadt ettől a dicsérettől. Öszszeverte a bokáját, mélyen meghajolt, amint kezet fogott az alezredes úrral és lelkesen mondta:

—Egy életem, egy halálom! Mindent megteszek, ami csak tőlem telik, alezredes úr!

—El is várom tőled! Most én elmegyek egy kicsit az ezredparancsnokságra ... Te csak menj aztán a legényeiddel az előretolt állásba és várjátok be ott a szürkületet. Addigra visszajövök.

Hosszú botjára támaszkodva elment, hátra se nézve. A hadnagy makacsul nézett utána, hátha mégis visszafordul: — „Tréfa volt az egész, csak próbára akartalak tenni, — kemény fickó vagy, Weinberger“. De az alezredes úr elment és a hadnagy ott maradt, a fedezék gerendájának támaszkodva, keserűen mosolygott:

— Nekem ugyan kampec, főhadnagy úr! Ebből ugyan élve ki nem mászom!

A főhadnagy rosszkedvűen vállat vont:

— Magad jelentkeztél! Úgy látszik, begyulladtál, mi?

— Magam jelentkeztem! hát persze, hogy magam jelentkeztem! Én tudom, hogy mi a kötelességem hazámmal szemben . . . csak úgy mondom, hogy ki van zárva, hogy innen élve visszakerüljek, Ki van zárva. . . Sebjaj! Katonadolog. Hősi halál.

A hideg verejték kiütött a homlokára. Idegenül messziről hallotta kongani a maga hangját: „hősi halál“. Mintha egy egy kegyetlen bíróság olvasta föl volna a halálos Ítéletét. A negyven legény ott állott a gyöpön, „pihenj“ állásban. Egészséges, barna arcukon egykedvűség. Milyen egészségesek, milyen erősek. Vájjon hány fog ebből visszatérni? ... A hadnagy a rajvonal felé nézett. Azontúl fehéren meredt ki az 546-os támpont krétás sziklafala. Elképzелhetetlennek találta, hogy azon fog kelleni neki egy óra múlva fölkapaszkodnia . . . Úgy tett, mintha a térképet böngészné és erőltetett nyugalommal mondta:

— Kutya kemény föladat. Ugyan megizzadunk, amíg fölérünk! Már tudniilik, aki fölér . . . Mert én ugyan nem! Egészen biztosan érzem, hogy már útközben lepuffantanak. Oh, nekem csálhatatlan előérzetem van! Egészen biztosan le fognak puffantani.

A főhadnagy szórakozottan, magába merülve hallgatott. Ez a közöny még jobban elkésérítette.

— Ámbár igaz, mit érdemes erről beszélni? Háborúban egy ember mindig csak egy ember és mindenki azért van itt,

A belviduo.

Ferizana
1918
New

hogy elessen, ha muszáj. Egy óra múlva ott fogok feküdni át-
lőve, el fognak kaparni a föld alá és azt fogják mondani: „A
Weinberger mégis jó katona volt!“ ... Ha ugyan fogják mon-
dani. Esetleg azt fogják mondani: — „Bah, egy tartalékos!“
Hahaha!

A főhadnagy még mindig ott ült két tenyerébe rejtve az
arcát. A hadnagy szája rángatózni kezdett.

— És ha majd ott fekszem, meglehet az az elégtételem,
hogy teljesítettem a kötelességemet. Mert mi az én köteles-
ségem! Hagy hagyjam magamat lelőni, mint a kutyát. Ezért
tanultam én tizennyolc évet, ezért voltam én eminens a gimná-
ziumban, ezért tettem le kitüntetéssel a doktorátust, hogy
most jöjjön egy ostoba golyó és ... És az anyám majd az újsá-
gokból megtudja, hogy az egyetlen fia elesett és meg fog vigasz-
talódni, hogy hősi halált haltam. Ha majd nem kap tőlem több
havipénzt, ha majd éhezni fog, ha majd kidobják az egyszobás
lakásból, akkor meglesz neki az a vigasztalása, hogy hősi halált
haltam!

Az arca egészen elsárgult, a szája szögleteiben fehér hab
jelent meg.

— Hisz én nem mondom, tudom, hogy mi a háború és tudom
mi a kötelességem . . . Elvégre is magam jelentkeztem. De az
Isten szent szerelméért! Mikor *egy* ember életéről van szó, leg-
alább mérlegeljünk! Az egyik serpenyőben ott van az én életem,
a tanulmányaim, a diplomám, az anyám, a jövőm. A másik
serpenyőben pedig ott van egy feladat: földérítés őrzője. Hát
igazán olyan fontos ez? Nem lehet enélkül megenni? Hisz nem
mondom, ha most a haza sorsa forogna kockán ... ámbár kije-
lentem, hogy én így is megyek. Hiszen azért jelentkeztem ön-
ként. De ha én jelentkeztem is, mások még mindig megfontol-
hatták volna, hogy az áldozat, amit följánlottam, elfogad-
ható-e. Arányban van-e a föladattal. Mert hogy én élek-e, vagy
nem, az nem csak az én privát ügyem, — ez közügy. Megnyer-
jük a háborút, de mi mind elpusztulunk . . . hát hol van itt a
haszon?

A főhadnagy látszólag oda sem figyelt erre a lázas dadogásra. A jelentőtömb egy lapjára irt valamit hevenyészve, kiszakította, aztán átadta a hadnagynak, aki kitudja meddig beszélt volna még.

— Ha majd az alezredes úr megjön ezt add át neki. És mondd meg, hogy amíg vissza nem jövök, addig majd te fogsz helyettesíteni.

Weinberger hadnagy elvörösödött.

— Mit jelent ez, főhadnagy úr? Nem értem.

A főhadnagy nyersen válaszolta:

— Átvesszem a szakasz parancsnokságát.

— A hadnagy fölállott és patetikusan mondta:

— De főhadnagy úr, engem félre méltóztatott érteni. Én ugyan össze-vissza beszéltem itt mindenfélét, de ez nem azt jelenti, hogy ne mennék szívesen. Ha én egyszer vállalkoztam valamire . . .

— Ne papolj! Légy nyugodt, beírtam a jelentésbe, hogy te idegileg ki vagy merülve. És igazad is van. Te már délelőtt részt vettél az ütközetben. Ez ép elég egy napra.

Magára csatolta a revolvert, villanylámpát, térképtáskát és odaállott a szakasz elé.

— Vigyázz! Átvesszem a szakasz parancsnokságát! Vállra! Kettősrendek jobbra át! Menet! Szakasz indulj!

Keményen kiléptek a fiúk és a kis szakasz az állások felé menetel. Ugyanekkor kanyarodik le a csinált útról a taposott ösvényre Ilonka. Feltűzött szuronyú altiszt vezet, aki olyan otthonosan lépeget, mintha itt született volna. Néha egy-egy srapnel süvít el felettük, de ő oda se néz, csak megy tovább. Ez a biztos nyugalom Ilonkát is megnyugtatja és most már gyönyörködve nézi, amint a lövedékek bolondos tűzijáték módjára szétfröccsennek a levegőben. Az altiszt fáradhatatlanul, egyenletesen lépeget, mint valami gép és meg-megcsóvalja a fejét, amint néha hátrapillantva látja, hogy mennyire lépést tart Véle az a finom, törekeny vászonceléd.

Nyugaton már narancs-sárgák és vörösek a felhő-rétegek;

a nyírfák fehér kérge rózsaszínre vált. Az altiszt vigasztalva mondja:

—No most aztán már igazán mindjárt ott vagyunk.

—Csak menjünk bácsi! Lássa nem is volt olyan nagy ut az egész!

—Hm! Elég egy nőnek! Még katonának is!

Most gyorsan tiszteleg az altiszt, mert oldalt az erdőcskéből Kerencsy alezredes lépett ki. Ha najádokat és faunokat pillantott volna meg hirtelen, akkor sem lepődhetett volna meg jobban, mint Ilonka láttán. Ilonka kacagva, sírva szalad hozzá és boldogan látja, hogy az alezredes okos, vidám szemében semmi zavar, megütődés sincsen. Jó időben jött hát, nincs semmi baj sem, — megérkezett. Belekapaszkodik az öregember karjába, de nem fáradság mián. Inkább huzza, sodorja magával; az alezredes úgy érzi, mintha gyöngé szellő kapaszkodott volna a köpenyébe. Nevetve mondja:

— Nono! Nem hagyom ám, hogy ajtóstul rohanjon a házba! Istvánnak még megárt a nagy öröm, ha nem készítjük elő rá. Már nagyon oda van a fiú . . .

Óvatosan előrenéz, a tiszt fedezék táján egy lélek sincsen.

— Ez itt a palotánk. Most maga húzódjék meg itt szépen hátul. Én pedig előre megyek.

Pajkosan, incselkedő gyerek hangján leszól a fedezék sötétjébe:

— Pista! Vásárfiát hoztam! Találd ki mit!

Bátortalan, halk motoszkálás hangzik a barlangból. Ilonka egészen belesápadt az izgalomba. Az alezredes lekiált újból:

— Gondolj valamire, amit a legjobban szeretnél, azt hoztam magammal! No bújj ki!

Zavart mosollyal, szégyenlősen bukkan ki az odú száján Weinberger hadnagy.

— Alezredes úr alázatosan jelentem, a főhadnagy úr nincs itt. Ezt a jelentést hagyta hátra.

Az alezredes idegesen elolvassa a cédulát, aztán tanácstalanul bámul maga elé. Arcát tudatosan elfordítja, nehogy a sze-

rencsétlen asszony olvashasson benne. Mintha bizony nem elmondott volna már annak mindent elgyötört szíve, ezerszer próbára tett sejtelve. Az alezredes ugyancsak kínlódik, hogy valahogy kedélyes legyen.

— Tessék, a bolond! Mi jutott az eszébe!... De azért el ne törjön ám a mécses, hiszen egy kis bolondságról van szó. Egy kis földerítő őrző és a távollétemben István önként vállalkozott a vezetésére. Ebadta kölyke! Mindig olyanba üti az orrát, amihez semmi köze sincsen!

Weinberger hadnagy hebegve próbál mentegezőzni:

— Alezredes úr, alázatosan jelentem, én mindvégig fönntartottam önkényes jelentkezésemet és csak a főhadnagy úr parancsára léptem vissza.

De az alezredes türelmetlenül ráfőrmel:

— Ugyan hagyjon békén! Bánom is én!

Fehértestű, vékony nyírfák fekszik a földön. Ma törte ki a gránát és koratavaszi gyöngy levelecskéi úgy rezegnek, mint a pilleszárnyak. Ide roskadt le Ilonka, maga is kettétört gyöngy hajtás. Az alezredes a vállára teszi a kezét.

— Mondom, hogy nem kell kétségbeesni. Csekélység az egész. Mindjárt egy küldöncöt szalasztók utána. Azt a föl- adatot más is átvállalhatja tőle.

Az asszony ott ül, térdén összekulcsolt kézzel, lecsüggesztett fejjel és szomorúan, de könnytelenül válaszolja:

— Ne fáradjon, alezredes úr! Anyának, feleségnek nincs beleszólása abba, ami itt történik. Én nem állhatok a férjem útjába; most a katonák ideje van, nem a férjeké. Talán sohasem tudná megbocsájtani nekem, hogy visszatéríttem onnan, ahova a kötelessége szólította.

Néhány puskalövés hallatszik; a golyók kellemetlenül nyisszentve röpülnek el a fagallyak között. Az alezredes fölkapja a fejét.

— Terringette! Ez már úgy látszik, nekik szól. Most már vissza nem hívhatjuk, még ha akarnók is! . . . Menjünk, hamar!

Karonragadta Ilonkát és magával cipeli. Beugranak a futóárokba, amelyben már csak egymás mögött térnek el. Cikcakosan haladnak előre, kétoldalt az agyagos föld fala, fölöttük az alkonyi ég. Aztán egyszerre, a keskeny árok után, kitárul előttük a fedezéksor titokzatos, földbevált világa.

Az eldurvult arcú, rongyos bakák áhítattal bámulnak Ilonkára, mint valami mennybéli látományra. Szegény sárturó férgek tágult orrcimpával szívják a friss női parfümöt és édes szellő elhalványodott otthoni képeket sodor a szivükbe ...

Az alezredes benyit az egyik fedezékbe és a lőréshez odaülteti Ilonkát, mint valami páholy nyilasába. Valóban, a harctér olyan áttekinthetően terül el előttük, mint valami színpad. A völgy már egészen sötét, csak itt-ott csillan ki a sásból a Biala vize. A túlsó domboldalon kék esti fény játszik. Kusza seb-forradások húzódnak el rajta: ezek az orosz állások. Az alezredes magyarázni kezdi:

— Az ott az oroszok támpontja; az a gyanúm, hogy csak gyöngé járőrrel van megszállva ... Itt előttünk ez az árok a mi előretolt állásunk. Innen kellett elindulnia Istvánnak a negyven emberével . . . Csakugyan ! Nézze csak !

Apró fekete pontok tűnnek fel és kúsznak kinos lassúsággal előre. Alig bírnak kiválni a homályból, inkább lebegő árnyékok, mint emberalakok; de Ilonka mégis egész tisztán látja az egyiket. A sor előtt halad revolverrel a kezében; meg-megáll, hátranéz, aztán megint odább megy néhány lépésnyire. Makacsul, kötekedve kattognak az orosz puskák, az acélgolyók nagyot puffannak, amint belefüródnak az ingoványos talajba. És az a kis fekete pont csak megy tovább. Oh, hát nem érzi, hogy néhány száz lépésnyi távolságból asszonyának kétségbeesett lelkét, bánatos lemondását vonszolja magával? . . . Ilonka fölsikít és remegő ujjai belemarkolnak a lőrés párkányába.

— Elestek! . . . Mind elestek!

Az alezredes megvigasztalja és nevetni próbál hozzá:

— Dehogy estek el! Csak lebuktak. Nem bolondok, hogy egyenként lelövessék magukat. Meglássá, ha majd szűnik a puskatűz, megint tovább mennek.

A halálos csönd lassan cammogó pillanatai következnek mostan. Megint néptelen, mozdulatlan az egész tájék, csak a varjak, a szentelen galíciai varjak kóvályognak kiállhatatlanul károgva.

— Ahol van ni! Nézze csak! Úgy-e megmondtam!

A revolveres kis fekete alak fölemelkedik, előre szalad, körülnéz, hívó mozdulattal int hátrafelé, aztán megint lebukik. A többi fekete pont egyenkint szalad utána és levágódva eltűnik a magas fűben. Most egyszerre mint valami pompás természeti tűnemény, megjelenik a világító pisztoly rakétája. Zöld fényű gömbje lassan repül merész ívén és kíméletlen fény-mezőt hasít az alkony sötétjében. A kis fekete pontok mozdulatlanul feküsznek a földhöz lapulva, mint a tetszhalott bogárkák. Ilonka úgy érzi, hogy idáig hallja szívük dobogását. Az orosz gépfegyverek kattognak és szétfröccsentik vijjogó lövedékeiket. Az alezredes összevont szemöldökkel dörmögi:

— Voltaképpen ezzel be is fejezték föladatukat. Parancs szerint, ha nagyobb ellentállásra találnak, vissza kell térniök. Vissza is fognak kúszni.

—Nem! Ismét tovább mennek! . . . Borzasztó!

—Nézze csak! Az ám! . . . István nem akar félmunkát végezni. Biztosan ki akarja kémlelni a tábori őröket is.

Fogadni mernék rá, hogy el is csípi őket . . . Kemény fickó, mindig mondtam!

Most már zeng az egész túlsó domboldal a puskatűztől. Néhány srapnell és gránát jelenik meg: szikrázó tűz a levegőben, fekete füst gajzerje a földön.

Ilonka lélektelen szemmel bámulja a színjátékot. Most már áthatlan a sötétség; az apró fekete pontok belévesztek

az általános feketeségbe. Hogy a szem nem lát többé, nyüzsgöni kezdenek a sejtelem szörnyalakjai; a valóságnál ezer-szer ijesztőbbek.

Csönd van újból és ez a halálos, ijesztő csönd mintha a sötétségnek zenei kísérete lenne. Az alezredes úr nyugodt hangon próbálja magyarázni:

— Most előrecsúsznak. Biztosan lefülelik az őrsöket.

De Ilonka nem bír már odafigyelni. Értelmetlenül suhannak el füle mellett a műszaki kifejezések, amelyek olyan változatosak, olyan cifrák és mind azt fejezik ki, hogy itt emberek minden fegyverrel gyilkolják egymást. Vértelen ajkáról fáradtan röppentek el a szavak, mint a darvak, amikor a tengerentúli útra indulnak:

— Iszonyat! . . . Iszonyat! . . . Most a sötétségben világosan látok ... Az emberiség betelt az élettel és a halált akarja . . . Legyenek átkozottak a fogékony nászéjszakák és válják méreggá az anyatej!.. Egy megpörkölt hernyónak a vonaglása több, mint az én leveleim, amelyekbe a lelkemet irtam belé... Hány befűtött szoba, hány aszfaltos járda, hány illatos asszony van a világon; az most mind pusztuljon el, mert meghal az ember, aki örülne neki! . . . Nem tudom, kihez szóljak, meg vannak örülve mind, ilyen pogány istentisztelet még nem volt a világon . . . Cifra, buta szavakkal van tele a levegő és sáros halottakkal van tele a föld . . . Azért neveltek, azért vigyáztak ránk, azért erősítettek, hegy élet-erősen érzük meg az öngyilkosságunkat... Tele van a szobája szőnyeggel, virággal, tele van a szivem iránta való szerelemmel és ő itt fog elpusztulni idegen ország sarában! . . .

Az alezredes ráförmed tréfásan:

— Hagyja már abba ezt a cibil beszédet! „Itt fog elpusztulni . . .“ meg még micsoda bolondságokat össze nem beszél! No hallja, ha minden járőr elpusztulna, amit kiküldünk, hol volnánk mi akkor! . . . Vissza fog jönni, ne féltse maga Istvánt! Vén róka, az én tanítványom . . . Persze, maguk cibilek azt hiszik, hogy ahol egy puskát elsütnek,

A vizionlātais.

ott már valakinek meg is kell halnia. Jó is volna! De a mi számításaink szerint minden tízezredik puskalövésre esik egy találat . . . Várjunk hát még egy kicsit!

Ilonka ott ül tovább mereven, profilja úgy rajzolódik körül a lőrésben, mint valami képkeretben.

Az alezredes a botjára támasztja az állát és halkan mormolja, mintha tágas szalonban ülne, meghitt kandallótűz előtt:

— Maga most látta először szemtől-szembe a háborút és megijedt tőle . . . Bocsánat, de megijedt tőle. Pedig aki gyakrabban látja, az rájön, hogy nem is olyan mérges némbor az, hanem nagyon szelíd néni, aki sok zavart, viszálykodást elintéz a családban. A háborún nem a halál fog meghízni, hanem az élet, amely már elcsenevészedett volt és nem ismerte a maga örömeit. Tudja-é, hogy több gyilkos szándék irányította odahaza a hízelgő bókokat, mint itt a puszkagolyókat? Az emberek féltek a haláltól és undorodtak az élettől. Most tudják megbecsülni az életet és mosolygósóvárgással álmodoznak a szép, békés halálról. Itt, ahol folytonosan robban, dörög, visit, fütyül a Memento Mori, itt nincsenek gőgösek, irigyek és alázatosak. Kicsinnyé válik minden hiúság, ami megkülönböztet és nagygyá válik, ami mindnyájunkban közös: az élet ... A szép zenének, a gyermek-gügyögésnek, a tűzhely duruzsolásának sohasem voltak olyan finom megértői, mint itt az eldurvult lövészárokból... Én folyton nézem az embereimet, akiknek a szél kifújta az arcát, a sár berondította a ruháját. Mindegyiknek a feje köré odatűzném a szentek glóriáját, mert mind az életnek szentjei ők . . . Hogy tudnak élni édesség, fűszer, mámor és asszony nélkül! Az életük olyan puritán, amilyen a nagy Khaosz idején lehetett és ők mégis tudnak hősök, erősek lenni, amikor a halált kell elhárítaniok fegyverükkel . . . Aki ezek közül haza megy, új ember lesz és ezekből az új emberekből egy új világ fog keletkezni. Könnyelműebbek és komolyabbak lesznek. Úgy fognak tékozolni, mint egy világosa-

vargó bohém és úgy fognak dolgozni, mint egy nap-számos . . .

Az alezredes hirtelen elhallgat. Az ő gyakorlott szeme észrevett a sötétben valamit, amit Ilonka nem láthatott meg. Az őrző járát jön visszafelé, de most többen vannak; orosz foglyokat hoznak magukkal. De még valamit lát az alezredes úr, amitől sápadt lesz az arca (még szerencse, hogy nem látszik a sötét fedezékben) és a hideg verejték kiül a homlokára. Két baka faágakon egy fekvő alakot hoz magával. Tiszt nincs a csapat előtt, az a fekvő alak csak a főhadnagy lehet. Az alezredes úr gyorsan hadar valamit:

— Bocsánat, csak egy pillanatra . . . Mindjárt jövök! . . .

Fürgén elszalad az előretolt állásba, ép akkor érkeztek oda a fiuk is. Izgatottan kérdezi:

— Mi az? . . . Baj történt?

Maga a főhadnagy válaszol sápadtan, de mosolyogva és felkönyököl a rögtönzött hordágyon:

— Ötvenezer koronás seb testvérek között. A bitangok a vállamat lötték át. Ettől ugyan csárdást is táncolhatok. Csak doktor jöjjön, aki bekötözze.

— Jön fiam, mindjárt jön! És még hozzá milyen doktor! Erre, tudom, nem számítottál!

Az alezredes úr ismét visszaszalad és boldogan nevetgél magában az egész úton. Aztán elhozza magával Ilonkát.

— Maguk asszonyok értenek az ilyesmihez, hát csak kösse be a sebét. És ápolja ám gondosan, magára bízom!

Az alezredes úr nem akarja nézni az összeölelközést, a gügyögéseket, bolond turbékolást, amely a maga fiatalságát juttatja eszébe. Elfordul és a foglyokat veszi számba. Az egyik altisztnek megveregeti a vállát.

— Derék munkát végeztetek, fiuk!

Aztán megint a szerelmes pár felé fordul:

— Asszonyom, beláthatja, hogy maguknak innen el kell menniök. Itt mégsem rendezkedhetnek be a mézes hetekre.

Vigye haza a sebesültjét, maga lesz az ápolónője. Csak egy vöröskeresztes szalag kell a karjára. Majd szerzünk a doktoroktól.

A főhadnagy mosolyogva mondja:

— Fölösleges.

És véres ujjával egy keresztet rajzol a sebkötöző pólóyára.

Vége.

ROHAM A TELEFON-
KAGYLÓBAN

,
z

y
a
-
n

Hogy a menykő csapjon abba a russzofil gazemberbe^z
aki a telefont kitalálta! Halló, halló 24! Halló 24! A^z
Isten pusztítsa el ezt a telefont! Azonnal vonalvizsgát!

Elindul két elszánt telefonista a horogvégü rúddal, hog^t
erdőirtásokon, bozótokban, vízmosásokon végigtapogassa^p
drótot és megkeresse a helyet, a hol véletlen vagy gondat⁻
lanság elszakította. Szív kell ehhez a munkához, mert sűrű[,]
röpköd a puskagolyó, zuhan a gránát és fröcscsen a shrapnell.⁻

Színhely: fenyveserdők sűrűjében földbe vágott gödö^t
fenyőgalylyal puhára bélelve. Ez a dandár parancsnokság. A⁻
egyik sarokban ott a telefonos-szekrény, annak a kagylójáho^y
makacsul odatapad Pál, a segédtiszt. A csapatok 3—400 lé^e
pésnyire tőle hevenyészett lövészárkokban puskáznak, mos⁻
indulnak kifelé az erdős magaslatról a síkságra; a mai na⁻
föladata, hogy elfoglalják a vasútvonalat és mögötte a meg[,]
erősített községet. Rettenő feladat, a melyet innen intéznek[?]
ebből a kis gödörből, annak a vékony telefon-drótnak az ut⁻
ján. Az előrenyomulásnak, a rohamnak teljes drámaisága ot⁻
lüktet a telefonkagyló picinyke bádoglemezén. Mintha raffi⁻
nait színpadi író írná, az egyoldalú beszélgetésben ott él eg⁻
egész dráma.

—Halló 24! No csakhogy megvan. Halló, halló! T⁻
vagy az, százados ur? Halló! Egy kicsit csapd oda a kagy⁻
lót, nem jól hallom.

—Még mindig a 232-es ön? Miért nem mentek tovább⁻
Értsd meg, muszáj. Mi? Halló, halló! Előremenni. Muszáj.

— Dehogy nem lehet. Ha ők lőnek, lőjjetek ti is szaporábban. Százados úr, értsd meg, muszáj. Mi is épp úgy kaptuk a parancsot, mint a hogy tovább adjuk.

Jól van. Tüzérségünk löni fog. De ti aztán menjetek előre. Tíz perc múlva tüzérségi tűzhullám, de jól kihasználni az időt. Halló . . . Halló 22! 22? Alezredes úr még mindig a pataknál? A 24 már előre ment.

—De igen. Mondom, hogy előrement, hát csak nem fog a 22 lemaradni. Édes Istenem, hát veszteség nélkül nem megy.

—A jobbszárny? A németek addig nem mehetnek előre, amíg alezredes úr ottmarad. Tessék előremenni, a németek is fognak menni . . . Halló! Halló! Első üteg! Kérem gyorsabban löni! Ellenséges gyalogságra . . . Halló 24? Jól lőnek? Mi? Kurta egy kicsit?

—Rögtön intézkedem. Halló! Első üteg! Negyven lépéssel kurta. Irány jó! Gránátot kérek . . . Halló 22! Halló, alezredes úr! Halló, alezredes úr! Tessék egy kicsit odavágni a kagylót. Az Isten verje meg ezt a telefont. Halló, halló! Alezredes úr! Előrementek már?

—De hát miért nem? Ez borzasztó. Ilyen szégyen! örökre csúffá lesz téve az ezred. Én kiköltözöm Németországba és letagadom, hogy valaha is magyar voltam. Mindenki előrement már, csak alezredes úr maradt itt a pataknál egyedül.

—Kérem, az mindegy. Ha egy ember marad, hát az is menjen előre. Muszáj.

—Dehogy, kérem. Az nem saját tüzérség, ellenséges

tüzérség. Igen, ha mondom. Csak oldalról kapta alezredes úrékat.

—Hát épp azért tessék előremenni. Hisz ott szétlövik önöket! Halló Schwere Haubitze! Bitte feuér öffnen auf feindliche Artillerie. Schluss! . . . Halló 24! Százados úr, mi van veletek?

—Bravó! Elértétek? Nagyszerű. Gratulálok. Most aztán elásni magatokat jól.

—A 22? Az már jön. Csak összeköttetést létesíteni velek. A németek is jönnek. Csak vigyázni az összeköttetésre.

—Igen. Igen. Mindjárt intézkedem . . . Halló! Első üteg! Tüzet szüntess! A vasútvonalon a mieink vannak. Vége!... Halló 22! Alezredes úr, mennek már? Na hálistennek. Menni fog. A huszonnégyesek már ott vannak a vasútvonalnál.

—A németekkel ne tessék törődni. Azok majd jönnek. Csak tessék az összeköttetésre vigyázni.

—Hja, édes Istenem, veszteség nélkül nem megy az ilyesmi. Ma este a faluban kell lenni.

—...

—Muszáj! Arról szó sem lehet, ma este ott kell lenni, ez a parancs! . . . Halló, halló Schwere Haubitze! Bitte ein bisschen mehr feuér. Auf feindliche Stellungen in Dorf. Schluss. Halló 24! Százados úr, mit csináltok? Nehogy azért a vasútvonalon elaludjatok. A 24 elérte a rohamtávolságot. Vigyázva löni. Inkább hosszabbakat löni, nehogy az a disznó muszka még elszaladjon. Vége! . . . Halló, százados uram! Mi van a huszonkettővel, megvan az összeköttetés?

—Hát be kell várni őket, mindjárt ott lesznek ők is. És akkor egyszerre roham.

—Hja, százados uram, ennek meg kell lenni. Gondold meg, százados uram, hogy a németek néznek ránk. Itt úgy sem éjjelezhetek át, a hol most vagytok. Benn kell lennünk a faluban. Vége . . . Halló 22! . Halló 22! Alezredes úr, a 24 már elérte a drótakadályokat. És alezredes úr?

—Az Isten irgalmáért, hát siessenek egy kicsit. Hisz ez borzasztó lesz.

— Meg kell lenni, ha már ennyit vesztettünk, legalább legyen eredménye . . . Halló első üteg! A falu B) betűjét hevesen löni. Vége! Halló 22! Halló, alezredes ur! Jól lönek a tüzérek?

—Bravó! Mondtam én, hogy menni fog. Halló első üteg! Tüzet szüntess! Huszonkettő is elérte a rohamtávolságot... Halló 24! Halló, százados uram. Elrendelni a rohamot.

—A 22 is el fogja rendelni. Menni fog, egész biztos vagyok benne. Talán már nincs is sok orosz. Csak gyorsan, gyorsan rohamozni, százados uram. Ne valljunk szégyent... Halló 22! Halló alezredes uram, elrendelni a rohamot.

—...

—Muszáj, parancs! Rohamozni! Roham! Ha ezt az alkalmat elszalajtjuk, mindennek vége! . . . Halló Schwere Haubitz! Bitte feuer in Dorf . . . Halló első üteg! Erősen tüzelni a falut! . . . Halló százados uram, mi van a rohammal?

—El van rendelve? Nos hát rajta! . . . Halló 22! Halló alezredes uram, el van rendelve a roham?

— Bravó, biztos munka!

Most a segédtsízt leteszi verejtékes arcáról a kagylót és összeroskadva kuporog a telefonoszekrény mellett. Gépfegyverek, puskák sűrűen szólnak, az ágyúk beléugatnak a faluba, a melynek egy-egy háza rettentő lángot fog, süvítés, robbanás, puffogás, ropogás őrült hangzavarán egyszerre át-harsan ezer üde toroknak kiáltása: Rajta! Rajta! A segédtsízt sápadt arccal előrehajlik, fülel, aztán fölugrik, kiegyenesedik, a szeme lángol.

Győztünk, a két ezred benn van a faluban.

PÁNIK

Hajnalban az előrecsúszott járőrök visszatérnek a hírrel, hogy az ellenség még az éjszaka ellopódzott állásaiból, a melyeket egy hét óta olyan véres harcokkal ostromolt. A jelentés néhány pillanat alatt drótszálon elszalad a legmagasabb parancsnokságokig, a honnan jön a parancs, hogy *üldöznünk kell az ellenséget*.

Még alighogy megvirradt, gyalogságunk már ott van az ellenséges állásokban és gyermekes, mohó kíváncsisággal turkál ottan, mint a hogy hurcolkodás után szokás körülnézni az üresen hagyott lakásban. Mindig van abban valami izgatónak, közelről, szinte budoár-titkaiban meglesni az ördögnyát, a melyet eddig csak messziről, gyilkos tüzéről ismerünk. A bakák szakértően nézegetik, mustrálgatják a fedezéket, bólogatva elismerik, hogy „jó munka“, egy kis elszörnyedéssel himbálódznak a drótkerítésen, a melyet rohammal kellett volna bevenni, mindenféle haszontalan lim-lomot föl-emelnek, tűnődnek rajta, hogy mire szolgálhatott és hogy érdemes-e eltenni a tarisznyába, hazavinni hadiemlékül az apróságnak, ha majd egyszer vége lesz a háborúnak. Ha ugyan vége lesz.

Sokat vesztegetni itt nem lehet, a tiszt urak tovább nógatják a legénységet. Az előre küldött járőrök jelentik, hogy az ellenség már messze járhat, nem tudtak a nyomába érni. Nincs hát szükség a hadiformációra, kettős rendekben menetünk keleti irányban, előre.

Erdőben, völgyekben eltűntek az árnyak, frissen, nevetően fölkelt a nap és gyönyörű időt ígér. A tagokból a nap-sugár kiolvasztja a gémberegettséget, elűzi a veszély, a szen-

vedés sötét képeit a lélekből, a melyben mint víztükörben ragyog az őszi nap reflexképe.

Valami boldog bizonyosság kezd felülkerekedni, hogy az ellenség eszeveszette menekül, pusztá jövetelünktől retteg, talán már szét is szóródott, mint a pitypang érett bolyha. Egy legénynek eszébe jut, hogy tölgyfagalyat tűzzön a sapkájába, a többi utánozza. Egy legénynek eszébe jut, hogy nótára gyűjtson, a többi vele énekel. A szűk, összezsugorodott rajvonal-élet után örülnek a szabadságnak, a napfénynek és a mikor véget ér az erdő és kiérnek a tarlós mezőkre, csikók módjára szeretnének nekiszaladni, ha kettős rendek és katonás fegyelem nem volna a világon.

Előrekészített ellenséges állásokon visz át az utunk. A legények jókedvűen ugrálnak át az árkokon, némelyik belébúvik egy-egy fedezékbe és kipróbálja, hogy milyen kilövés volna onnan, ha szükség volna rá. Aztán falvakba érünk, a melyeknek népe kigyülekszik az út szélére és lelkendezve mutat a falu túlsó vége felé:

— Muszkali . . . tak . . . tak . . .

A mi azt jelenti magyarul, hogy arra szaladnak épp a muszkák. Kendőt lengetnek a jámbor rusnyások, a férfia földig himbálja széles kalapját és vigyorogva mutatja, hogy milyen nagyon szeret bennünket, „osztrákokat“. Ez ovációban mindenkinek büszkébb lesz a járása, egy-egy kis tejfölös szájú hadapród marconán próbálja összeráncolni a szemöldökét és úgy képzei, hogy döng a föld a lépte nyomán.

A másik faluban a lakosság tejjel, vízzel, ciberével, gyümölcsessel és mindenféle jóval, amit csâk hirtelenjében szegénységéből ki tudott markolni, kínálkozik. A tisztek alig győzik elkardlapozni a legénységtől. Győztes hadsereg vagyunk, lejtôn, vagy kanyarodásnál elégûlten nézünk hátra és büszkén megcsodáljuk csapatunk végtelen kígyóját, magunkban érezzük az egész csapat erejét, — a dübörgő ágyuk, a géppuskák fürge málhás állatai, a tömérdek trén, mintha ez mind mi volnánk.

Délre elkészül az ebéd, valahol útszélien megállunk ebédelni, pihenni. Ez a pihenés abból áll, hogy a legények fiatalabbja birkózik, versenyt fut és a higgadtabbja komolyan pipázva nézegeti. A nap oly csúf hetek után megembereli magát és nyári meleggel süt. A dombokon, erdők fekete szegélyén rezeg, táncol délibábja. Imitt-amott egy-egy falunak foltja sötétlik, mindenki elfelejtkezik háborúról, oroszról, — mintha egy nagy majálison volna.

De tovább kell menni, a puszkagúlán egy pillanat alatt szétszedődnek, a csapat menetoszlopba áll, indul is már a poros, széles országúton. Észrevétlenül, nem is látni, honnan, mintha csak a levegő sűrűsödött volna meg, szürke felhők takarják el az égboltot és a késő délutáni napot. A nappal együtt a meleg is eltűnt, egyik-másik fázósabb fölhúzza köpenyegét. Egyre sűrűbbek, szürkébbek lesznek a felhők, amelyek a láthatáron csapzottan, szakállasan lógnak az erdő csúcsain. Az országút belevész a szürkéségbe, némelyek aggodalmasan néznek fölfelé:

— Már megint esni fog, a kutyafáját.

Önkénytelenül is elcsöndesedik mindenki és rosszkedvűen ballag tovább, mintha már a nyakába zuhogna a várandós eső. Az egyik jobboldalt a látóhatár felé mutat, mindenki odanéz egyszerre. Ott a szürke alapon fehér pöttyök jelennek meg, shrapnellek robbanási pontjai. Hangjuk nem hallatszik ide, csak a tűz villanása látszik egy ezredrész pillanatilag. Ott hát a jobbszárnyunk, a melyik velünk párhuzamosan nyomul előre, harcban áll már.

Kis huszár járőr vágtazik szembe velünk, a lovakat elepte a tajték, a fiukat a poros izzadság, tisztjük átadja a jelentést a dandárparancsnoknak. Mindenki őket nézi, kombinálgatnak, a találgatások végigszaladnak az egész menetoszlopon, valahogy érezni kezdik, hogy az ellenség nem lehet messze már. Megindul az eső, a dandárparancsnok maga köré gyűjti az ezred- és zászlóalj parancsnokokat, egy csomóban tanácskoznak, a csapat egy helyben áll, az esővíz csöndben

csurog a nyakába. Mindenki érzi, hogy nagy dolgok vannak készülöben.

A parancsnokok visszamennek csapataikhoz, egy század kiválik, előre megy, egyre kisebbedik és eltűnik a csúnya őszi eső fátyolában. Csend, várakozás, lassan, esővízként gyülemelő aggodalom. Senki sem beszél, mindenki merően nézi a domb körvonalát, amely mögött az országút eltűnik. A titkok titka vár ottan.

Egyszerre, mint a villanyütés, megdöbbenés szalad át az egész csapaton. Az előreküldött század jön vissza rendetlenül, vadul menekülve és mögötte frissen, élesen pik-pakkoznak az ellenséges lövések. A fejek fölött mint a kiszabadult fűriák sziszegnek a puskagolyók. Az előrement századból egyegy már ideért szédültan, verejtékezve, lihegve:

— Ott . . . jönnek . . .

A domb taraján meg is jelenik néhány orosz fekete körvonala, aztán hasravágódva lődöz tovább. Föülkerekedik bennem az író és megdöbbenve nézem a borzalmas kavargást magam mögött. Mintha mindenki egyszerre vesztette volna el a lelkét és akarná megtalálni az örült sokadalomban. A tüzerlovak fölágaskodnak hámjukban, konyhakocsik riadtan próbálnak megfordulni, egymásba akaszzkodnak, elállják az utat keresztbe, a gyalogság kettős rendjei szétbomlanak, mint egy föltúrt kígyófészek és a debacle szelleme végigviharzik az egész vonalon. Egy pillanat az egész, de mélységes, esztendőket átölelő, mint a fuldokló felszínre vergődött utolsó pillantása.

Bizakodás, reménység, szép tervek belezuhanak egy gyászos semmiségbe, amely ernyesztően magához szédíti minden erőnket. Végső csüggedéssel úgy kezdjük látni, hogy mindennek vége már. Minden, minden hiábavaló volt, hiába szenvedtünk, hiába véreztünk, nem lehet tovább ... A végzet leszakadt reánk, nincs menekvés előle. Lemondunk diadalokról, nem kell már, csak a pusztá, nyomorult, állati lét. Megjelennek előttünk a szörnyű víziók, nehéz álmok

lidércnyomásai: az orosz látjuk végtelen áradatával végigsöpörni újra mögöttünk hagyott hazánkon. Számuk végtelen, kimeríteni sosem lehet, erejük emberfölötti, ördögi ...

Mindez egy pillanat, aztán fölhangzik a dandárparancsnok — szikár, puritán, aszkéta megjelenésű katona — harásny szava:

— Senki se mozduljon, első zászlóalj fölfejlődni!

A hány tiszt, mind kiragadja revolverét és kipirult arccal kiáltozik:

— Aki kilép a sorból, lelövöm!

Dacosan, élesen röpködnek a vezényszavak, a csapat egyszerre megáll, mintha hullámok kövesedtek volna meg.

Még néhány pillanat és fölfejlődött az első zászlóalj. A hosszú kigyó irányt változtatott és most szélteben közeledik lassan, föltartóztathatatlanul. Hozzá csatlakozik a második zászlóalj, a harmadik ... A raj vonal szárnyai begömbülve elvesznek már a két látóhatáron. Az ellenség megdermedve lapul a dombon és az óriási raj vonal lassan közeledik feléje, mint egy gigászi méretű polip, a mely zsákmányát el nem szalaszthatja. Alig néhány perc telik el és az alkonyodó dombon már is megjelen egy züllött kis csapat.

Ez volt az a muszka ellenség, a mely az imént úgy megriasztott bennünket. Két szuronyos honvéd kíséri őket. Igazán szánalmas figurák. Halálsápadtak, a foguk vacog, ijedezve néznek bennünket sunyi szemükkel, hogy nem fogjuk-e elevenen megnyúzni őket? Szegény ördögök nagyon meg vannak ijedve.

Ellenállhatatlan komikum vígsága derül ki minden arcon. Egy-egy baka cigarettával kínálja a foglyokat és egy tartalékos hadnagy végignézve rajtuk, jókedvűen mondja:

— A nyavalyások! Még majd megijesztettek bennünket!

ELJÖTT A FIÁÉRT

Sötét este állított be a térparancsnokságra: a galíciai falu egyik fakunyhójába. Öreg emberke volt, kusza ősz szakállal. Olyan beesett arcú, olyan madártestű, — az ember önkéntelenül is kereste, hogy melyik testrészével él még ez a roncs.

Szárazon, fáradt közömbösséggel rakta ki az írásait. Ott volt a bizonyítvány az erdélyi városka előjáróságától. Aztán nyílt parancs Budapestről, a honvédelmi minisztériumtól. Erre aztán rávezetve mindama stációk, a melyeken át kellett vergődnie idáig. Két napig jött katonavonatokkal. Aztán másik három napja gyalog, néha pedig tréncocsikra fölkerelkedve. Sohsemlátott idegen hegyek között, csikorgó hidegben, havas sárban, felpörkölt falvak között, — vájjon hol aludt, mit evett ez időkben? Ez nem volt rajta az írásokon.

A térparancsnok rendben találta valamennyi pecsétet, aláírást, megkérdezte tehát:

— Mit keres itt? Mivel szolgálhatok?

Az öreg egykedvű hangján felelte:

— A fiamért jöttem el, kérem alássan. Haza akarom vinni.

A katonák fölrikkantak évődő gúnnyal:

— Haza akarja vinni a fiát, öreg? Csakhogy nem eresztik ám, hahaha! Bennünket se eresztének.

Az öreg nyugodtan forgatta kalapját és szelíden válaszolta:

— Az én fiamat már haza eresztetik. Tartalékos hadnagy volt, elesett egy ütközetben, kaptam hírt róla, hogy

itt fekszik eltemetve az egészségügyi intézet mellett. Ő rá már itt szükség nem lehet.

Egyetlen könyecsepp sem volt a szemében, a mely így szárazon még gyötrőbb szomorúsággal égett. Gyásznak fojtó levegőjével lett tele a kis szoba. Egyszerre látni kezdtük azt a fiút a galíciai nyirkos földben foszladozó testtel feküdve. Vájjon értünk eljönnek-e? Megenyhülve leültettük. Odakuporodott egy deszkaládára és most már igazán akkora volt, mint egy tépelt tollú gubbaszkodó varjú. Kínáltuk étellel is, de nem fogadta el.

—Köszönöm szépen, nem vagyok éhes.

—Hát akkor hozunk ide, bácsi, egy kis szalmát éjszákára.

—Oh, köszönöm szépen, de nem vagyok fáradt. Azt szeretném, ha már most lehetne azt az izét ... azt a sírt...

—Éjszaka? Az lehetetlen, bácsi. Majd holnap korán reggel. A sötétben meg se találják.

Az öreg felsóhajtott. Az első sóhajtás, a mit hallottunk tőle.

— Akkor hát, ha szíveskednek megengedni, itt megvárom.

A gyertyafénynél arca egészen vértelen volt. Csak a szemében égett az eszelős láz, a konok, csüggedetlen akarat. Beszédre is alig volt kapható. Félt, hogy valami panasz-szóval tán még könnyíthet a fájdalmán, a melyet úgy őrzött a szívében, mint valami szentséget. Kurtán felelt a kérdősködésünkre:

— Két fiam volt. Az egyik elesett, a másikról három hónapja hírt se hallottam . . . Az is ott fekszik már valahol ... Most már senkim sincs. Egyedül vagyok. Ráérek utánajárni, hogy hol fekszenek.

A hangja folyton fás, egykedvű maradt és a szempillája se rezdült. Nógattuk, hogy beszéljen a fiáról és ő vállat vonva felelte:

— Akármí volt, — a fiam volt. Szeptemberben haza-

hozták sebesülten, októberben visszavitték a harctérre. Novemberben megint sebesülten hozták haza, decemberben visszavitték. Januárban pedig megkaptam az értesítést, hogy meghalt ... A másik fiamról értesítést se kaptam.

Vigasztaltuk, eseteket rögtönöztünk neki katonákról, a kik hónapokig nem adtak hírt magukról és aztán egészségesen megkerültek. Az öreg majdnem elmosolyodott.

— Láttam, amint erre jöttem . . . Házak leégve, majorságok kipusztítva, mezők letaposva ... A háború mindent elvesz mindenkitől. Én tőlem a két fiamat vette el.

Aludni tértünk és korán reggel, amikor visszajöttünk, ott találtuk megint az öreget a ladikon gubbasztva. Talán nem is aludt azóta. Mikor meglátott bennünket, fölállott és alázatos türelmetlenséggel mondta:

— Talán mehetnék már, kérem szépen.

Az egészségügyi intézet mögött a dombon sűrűn álltak a fakeresztek. Az orvos megnézte az írást, konstataálta, hogy az öregnek engedélye van rá, hogy a fiát hazavitethesse. Kiadta hát a parancsot, hogy bontsák föl a tartalékos hadnagy sírját.

A dolog nem volt olyan egyszerű, mint a milyennek hittük. Sűrűn feküdtek egymás mellett a halottak és a tartalékos hadnagygyal még két holttest került napvilágra a hevenyészett sírból. Oszlófélben, sárral összekeveredve mind a három.

Az öreg rávetette magát az egyikre. Csukló sírása tompán turbékolt. Ami becéző szava volt, elgügyögte, ami könyet a hosszú úton összegyűjtött, mind elsírta. Aztán mozdulatlanul álölelte a fiát és ott maradt hosszan, fejét ráhajtvá a sáros rongyokra. Leghalottabb halott valamennyi között.

Mikor megint fölállott, szinte szégyenkezve kért bocsánatot tőlünk. A szemében megint ott volt az a könyörtelen láng, a hangja megint színtelen, közömbös volt. Tárgyalni kezdett az utászkatonákkal a holttest elszállításáról. Ponto-

san **megbeszél**t minden aprólékos részletet, mindenre kiterjedt a figyelme és e pillanatban olyan volt, mint egy pallér, aki utasításait adja ki a munkásoknak.

A tartalékos hadnagy holtteste frissen ácsolt koporsóba került, a másik két holttestet pedig visszatették a galíciai földbe.

TARTALOM.

	Oldal
<i>Szeplőtlen asszony</i>	
Első rész.....	3
Második rész	51
Harmadik rész	103
<i>Roham a telefonkagylóban</i>	141
<i>Pánik</i>	149
<i>Eljött a fiáért</i>	167